Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

~~III. N. 207~~ 3
197
M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

N. 2 383

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

FRANCISCI BLONDEL,

Med. Doct.

DESCRIPTIO

THERMARUM AQUIS-

GRANENSIUM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

FRANCISCI BLONDEL,

Med. Doct.

DESCRIPTIO THERMARUM AQUISGRANENSIUM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

KW 197 M 8

FRANCISCI BLONDEL

Celeb. Aquenſis Medici.

THERMARUM AQUISGRANENSIUM ET PORCETANARUM DESCRIPTIO.

Congruorum quoque ac ſalubrium uſuum Balneationis & Potationis elucidatio.

Accedunt Probæ Thermarum Aquisgranenſium.

TRAJECTI AD MOSAM,

Apud JACOBUM DU PREYS.

M D C L X X X V.

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

LECTORI BENEVOLO.

Ethnici, Corpori quam Mentis Voluptati & ſanitati potius ſtudentes, omnia quæ corpus benigne afficiebant, divino numine prædita & imbuta eſſe pronuntiabant: unde ſub Deorum & Dearum auſpicio & nomine illa non raro proſtabant, ſic Vinum Bachi, Frumenta Cereris, Libidines Veneris &c. titulo ornabant, aut quoniam primi earum rerum Inventores & Authores, aut fœdi & immoderati illarum uſurpatores & Auctores fuerunt. Hinc non mirum eſt quod ſanitas, quæ revera inter honeſtas voluptates principem locum ſibi vendicat, Imo quæ ſola voluptas dici per Excellentiam poteſt, illorum in Templis eximias ſibi ſedes comparaverit. Illi Aras Ædeſque ſacras ergo ſancientes ejus miniſtros & omnia ad ſanitatem & Vitæ longævitatem facientia Divino ſæpius Honore & cultu proſecuti ſunt; Teſtes Ægyptii qui à ſummo ſapientiæ faſtigio ad tantam fatuitatem devecti ſunt ut allium & ſimilia edulia ut & Bruta animalia ſuſtentationi Corporis deſtinata reverenda

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

in admiratione & adoratione habuerunt. Qui mos utinam apud Europæos plurimos omnino obſoleta eſſet! Teſtis ſit Græcia ſuum Hippocratem tantum non inſtar alterius Numinis colens &c. Aquas autem Spiritu Dei perfuſas, quis, etiam Chriſtianus ad primum ſacri Codicis intuitum devictus, negabit. Quid ergo miramur Gentilitios de illis neſcio quid non protuliſſe, ut illarum originem divinam, Excellentiam admiratu dignam, activitatem ſuſpiciendam, denique earundem circa corpora omnia mundana miram exercitationem, è quibus nempe omnia & præcipua Naturæ Phœnomena, tanquam ex genuina & propria ſua matrice proſiliunt: Illas igitur omnes huc uſque quotquot ſumus mortales merito admiramur & tanquam pretioſiſſimum naturæ Theſaurum à Deo profectum reveremur. Glorientur Indi Gangen è cœlo prolapſum, nos omnes Aquas Divino halitu impræ gnatas credimus, ad alimenta cæteraque ad corpus noſtrum neceſſaria bene diſtribuenda & alteranda. Inter eas vero plurima cum detur differentia, alias in ſtatu ſano, alias in ſtatu valetudinario in uſum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

trahendas eſſe ſatis patet: inter has *Thermæ*, ab omni ævo maximam admirationem habuerunt, nullibi admirabilius natura luſa eſt. Et quia deploratos affectus & morbos, quos aliorum remediorum genera nulla poterant, ſanabant: Hinc eſt quod more ſuo Antiqui Ethnici illas Diis Deabuſque immortalibus ut *Calderianas Junoni*, *Cluſinas Æſculapio*, *Hyegeæ Albulas*, *Mammonæ Borbonicas*, *Apollini has Granias*, *Jovique* aquas conſecrarunt. A Divis quoque magniſque Viris Chriſtianis quaſdam ut in Ungariæ Regno *S. Uladiſlai*; in Italia *S. Mariæ*, S. *Helenæ*, *S. Caſſiani*; in Gallia aquas *Sextias à Cajo Sextio*, *Nerias à Nerone*; in Germania aquas *Granias à Granio*, *Carolinas* in Bohemia à *Carolo Cæſare*, &c. nominarunt. Quid *Sacri* quid *Miraculoſi* Ariſtoteles & Plinius eas cenſuerunt: Martialis *Blanda dona naturæ*, Gentilis alii *Auxiliatrices Deorum manus*: Medici ut Langius *Sacra Dei dona*, Andernacus & Savonarola *Sanctuaria* appellarunt: Clariſſimus Solenander eas omnibus aliis mineralibus aquis jure merito præfert. Itaque benedicant aquæ, benedicant fontes, be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

nedicat *Aquiſgranum Domino* laudet & ſuperexaltet eum in ſæcula, dum profert & offert ex gazophilacio *Thermaulico* benedictas, multiplices, perennes & incomparabiles *Thermas*, nullà prorſus arte, nullà induſtrià humana aſſequendas. *Granius* Princeps Romanus has coluit & exornavit: revictis Romanis & excuſſo Paganiſmo oblivioni fermè traditas & abditas *Carolus Magnus* Rex & Imperator recoluit, munificentiſſime auxit & *Apollini vero* reſtituit. Civitates ipſius Senatores pluſquam ſæpe poſt infœlicia fata & ruinas, eaſdem reſtaurarunt; & à buſto accenſis animis ſplendidius repararunt. Eiſdem ardoribus ipſe Medicus alteratus; poſt cineres, quaſi è ſavillis exoriundam ſaluberrimam *Thermopotationem* ſeu Potum medicinalem aquarum calidarum præſtantiſſimarum omni hoſtili igni opponere, & in conſolationem afflictorum Civium ac languentium infirmorum ſalutem, evulgavit; quem Mundo approbare, ac modo rationibus, experimentis & authoritatibus elucidare & confirmare inſtituit; quod & ideo vel maxime neceſſarium viſum, quia cum aliqui omnino

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

execrantur : alii quia remedium novum afferunt, faſtidire audent: nonnulli etiam quia actu & poteſtate calidiſſimum autumant incendium Jecoris & Viſcerum ſubſecuturum verentes, tanquam periculorum plenum, averſabantur. Ne his itaque & aliis obtrectationibus hæc ſalutifera *Thermopotatio* marceſcat hoc libello iis occurrere, vir præſtantiſſimus ſtatuit, ut ſecundum præſentes rationes experientiis probatas & authoritatibus firmatas, illa vigeat, in poſterum perſeveret, atque de Zoilorum cachinnis aut invidorum aculeis & flammis triumphet. Mollis ſeges in manu Apollinis matureſcit, adinvenient Æſculapii qui his incrementa dent: nam recte ſapiens ille Seneca. *Veniet tempus, quo iſta quæ latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia, &c.* Interim certum dum ſuo talo Medicina ſtabit, illam non vel faltem vix ab alio quocunque Medicamine tantùm auxilium miſeris ægris impetraturam quàm ab hiſce Thermis confido unde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Dum juga montis aper, dum flumen piſcis habebit.
Anchora fons ægris, hic ſacra ſemper erit.
Ut bibat accurret (rumpantur ut Ilia Codris)
Germanus, Gallus, Belga, Britannus Iber.
Hinc Urbs floreſcet, creſcet Reſpublica; quidquid
Ignis deſtruxit, mox reparabit aqua.

Hiſce & plurimis aliis rationibus permotus, hunc de Thermis præeximium Blondelli tractatum, jam fere obſoletum, ſub prælum ſat accuratè caſtigatum mittere auſus fui, ut celeberrimi in arte Medica Viri ſcripta, & Aquiſgranenſium Thermarum, hucuſque in cœlum evectæ laudes, ſuis encomiis & virtutibus genuinis delineatæ, cunctis ſuæ & aliorum ſanitati ſtudentibus in promtu eſſent, docto & eleganti ſtilo exaratæ. Hiſce ergo utere, & me in commoda & utilitates veſtras ulterius labore indefeſſo, operam navantem, conſueto favore & amore proſequere. Vale.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

PROBÆ THERMARUM AQUISGRANENSIUM.

Nulla unquam res, tanto intricata dificultatis nexu, Philoſophos, pariter ac Medicos torſit, quam explicatio caloris Thermalis, & ejuſdem ortus, inveſtigatio. Quorum, cum diverſas ſententias exactè collectas, ipſe Author proponat; quare crambem bis coctam, tanquam tædioſum ac nauſeabundum ferculum B. L. allaturam, apponere non audemus. Veritas nihilominus ſuffulta Experimentis Chymicis, & rationibus confirmata, ſatis ſuperque demonſtrat, genuinam & veram Aquæ ferventiſſimæ, indeſinenter ſcaturientis cauſam conſiſtere in ſale acido concentrato igneâ naturâ gaudente; vel (ut nos clarius explicemus) in particulis materiæ ſubtilis, inviſcatis, & implicatis particulis craſſioribus, terreſtribus & aquoſis, in maximo motu & partium agitatione conſtitutis. Ex his, Ignis ſubterraneus ſuam originem ducit, nam contemplantes nos ejus naturam, aliam non invenimus, niſi partium ejus acidarum, & fluidarum nimiam agitationem, & continuam ejus viciniæ cor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

porum, mutationem. Ille viſceribus terræ interioris incluſus, cum flammam ſemper non concipiat, vel ob ventilationis ipſius aeris defectum, vel ob admiſſas molles particulis craſſis: quas ita agitare non poſsit, ut flammam exhibeant, quare continuò (per partium, ſuarum continuum motum,) halitus Sulphureos ſale concentrato ſubtiliori refertos, ad ſuperiorem terræ interioris regionem expellit; qui eò propulſi in occurſu, cum aquis, radiis ſolaribus ſibi obviis imprægnatis, conjungunt, & partes ſubtiliores ſpirituoſæ utriuſque corporis intime uniuntur. Nam materia ſubtilis, in corpore, ſine partium ſuarum continuâ fugâ perſiſtere non poteſt, niſi ratione phlegmatis ſui; ſic ſpiritus ſalis, omni ſuo phlegmate depuratus, continuò evaporaretur, niſi partes volatiles ratione phlegmatis additi à fuga detinerentur: ita etiam halitus illi plurima materiâ ſubtili referti, continuo exhalarent, niſi aquoſum phlegma, ipſorum vehiculum, fugam partium ſubtiliorum prohiberet. Aqua ſulphureo acido & centrali tepore per mutuam partium agitationem, imprægnata, per canales ejuſdem terræ, pergens, corpus metallicum ſalinum in occurſu

ſibi objectum invenit, idque rationè ſalis ſui concentrati penetrat, ratione verò humidi, dilatat, unde particulæ ſalinæ in corpore metallico prius coercitæ, nunc quaquaverſum agitatæ, capſulis, quibus detenebantur diſruptis, erumpunt, magnam efferveſcentiam cum acido exſiſtente in ipſa aqua faciunt, unde calorem hujus quàm maximè augent & intendunt; Hinc aqua non niſi maximè ebulliens fertur per propulſionem continuam ipſius aeris, ipſam comprimentis & ad ſuperficiem hujus Terræ deferentis, ſcaturiginem conſtituentem. Hanc noſtram hypoteſin confirmant ſequentia experimenta, Primum Experimentum: eſt Oleum Vitrioli, acido concentrato gaudens, cum aqua communi commixtum calorem intenſum producit, cui vero ſi accedat, levis materiæ ſubtilis agitatio, tantus excitatur calor, cum maxima efferveſcentia, ut vitrum manibus contrectari non poſsit.

Secundum Experimentum: ſi fruſtulum lapidis Calaminaris Spiritui acido imponatur, tantum procurat calorem, ut ipſum vas manibus continere, nec potens quis ſit.

Tertium Experimentum: ſi ferrum diſſolvatur in ſpiritu acido rectificatiſſimo, & ſo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

lutio deinde, ad phlegmatis ejus conſumptionem evaporetur, tum Spiritus igneæ naturæ prodit; cujus guttas aliquas ſi aquæ inſtillas, calorem percipias intenſiſſimum, qui in vaſe citra ullum ignem diutius per novam aquæ affuſionem, conſervari poteſt.

Quartum denique Experimeutum adjungamus; quod fit per ipſum liquorem nitri, per Antimonium fixatum cum aquâ communi inſperſa, mixtum, effervefcentiam cum calore notabilem producentem: idem etiam calor cum effervefcentia inſigni obſervatur, in croco metallorum, ſi illi aqua guttatim inſtilletur.

Hanc noſtram ſententiam, quam maximè etiam fodinæ lapidis Calaminaris, ad Thermas conſpicuæ, confirmant: idem apparet quod ſi vel marchaſita, vel gleba ſalino ſulphurea, vel minera talis naturæ, recenter effoſſa, pluviâ irrigatur, brevi temporis ſpatio calorem inſignem concipit. Ex hiſce itaque concludimus, aquas ſpiritu ſulphureo ſaturatas, centrali tepore adjutas, majore propterea activitatis gradu gaudentes, in tranſitu, corpus metallicum ſalinum, ſibi objectum diſſolvere, poros illius metalli ſubeun-

do, à ſe invicem dimovere, atque per poros jam apertos, in majore copia materiam ſubtilem admittere, motum particularum earum, mutua colliſione & agitatione, majorem excitantem, illum tam diu agitantem, & aeris majoris expanſionem facientem; donec particulæ ſalinæ capſulis ſuis terreſtribus, extrudantur: quæ excluſæ, quaquaverſum ſe explicantes, cum acido ſulphureo hoſte intenſiſſimo obvio congrediuntur, & per mutuam particularum actionem, & colliſionem igneam, efferveſcentiam producunt, caloremque intenſum excitant, qui maxime obſervatur in ramoſarum & ſalinarum partium nimiâ agitatione & colliſione: denique quo major eſt ſalium diverſorum in ſe invicem agentium copia, eo major eſt calor, qui facile non annihilatur, quia effèrveſcentia in ramoſis corporibus diutiſſimè perſtat. Hæ ergo aquæ fervidiſſimæ dum per continuam preſſionem ipſius aeris, ad ſuperficiem Terræ deferantur Thermas conſtituunt.

Hiſce poſitis jam in genere fundamentis, Thermas Aquisgranenſes in ſpecie contemplari volumus, & per diverſas præcipitationes oſtendere, aquas thermales has ſale acido eſurino,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ælkalico, & corpore ramoſo ſulphureo, impprægnatas eſſe. His itaque contemplationibus inhærentes videre debemus, qua ratione præcipitationes modo dictæ, rationibus & experimentis adnixæ, nos in veram contentorum cognitionem deducere poſsint. Et cum hoc in loco ex profeſsò diverſorum colorum texturam, delineare animus non ſit, quare colores circa diverſas præcipitationes obſervabiles, hic ulterius, proſequi ob temporis anguſtiam non poſſumus; ſufficiat nobis in harum aquarum contentorum notitiam inquirentibus, ſcire Colores in mutatione texturæ corporis, nunc per acida nunc per alkalia advenientia, diverſimode alterati conſiſtere: ut & illos pro varia reflectione & refractione radiorum lucis, diverſimode modificatos, diverſos produci: quæ ſeorſum ſingula inde diaphana & excolorata, ad arbitrium, & nutum noſtrum ducere, illoſque vel generare vel deſtruere novimus.

Vitriolum aqua nullum continere videtur ex gallarum ſolutione aquis thermalibus infuſa, nullam mixturam nigricantem (in atramenti ſimilitudinem) nec purpuream, exhibente.

Nitrum aquis dictis non ineſſe eò liquet,
quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quod ſalia poſt evaporationem aquæ relicta, carboni accenſo impoſita, nullam deflagrationem inſtar Nitri edant.

Sale armoniaco Thermæ non imprægnantur, quippe ſi ſolutioni ſalis armoniaci ſal tartari adiiciatur tum ſal volatile purum ſalſum, à vinculis ſalis acidi, cui antea junctum erat, ſolutum, ſtatim in auras avolaret, fibrillasque narium vellicando ſe proderet, quod hic non obſervatur.

Sulphur quod inſit, non tantùm odor ſulphureus manifeſtus, verum & flores ſulphurei, balneorum parietibus, & marginibus vaſorum adhærentes, ſatis ſuperquè ejus præſentiam demonſtrant. Sulphur denique quavis ratione ab alkalicis ſalibus præcipitari poteſt; ſic & per acida: ſuam ſulphur cum calce vivâ per decoctionem diſſolutum, cum acidis præcipitatur: Spirituoſa alkalinæ volatilis naturæ, ut ſpiritus ſalis amoniaci, oleoſas ſulphureas particulas præcipitant, & ipſas coagulant.

Alkalico ſale quod Thermæ refertæ ſint: non tantum viridis color cum ſucco Cyani emergens, & viride corpus cum acido diſſolutum, in cœruleum mutans (ratione ſalium Alkalium) ſatis comprobant, verum etiam per a-

quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quam ad ſiccitatem evaporatam ſal alkali in fundo relinquentem, ſatis dignoſcitur.

Quod ſal aliquod medium ſive enixum in thermis reperiatur; obſervabilis per ſolutionem lunæ, ſaech: ſaturni, & ſal tartari, lacteſcentia indicat.

Thermas nullo ſale volatili impragnatas eſſe, earum limpiditatis preſtantia ſine ulla notabili lacteſcentia, poſt ſolutionem Mercurii ſublimati additam, ſatis teſtatur.

Quod acidis particulis ſaturata ſit aqua, hoc ſatis demonſtrat analyſis ſulphuris, quod nihil aliud eſt quam exſpanſæ ramoſæ particulæ, plurimo acido ſpiritu dotatæ: Hinc duplex conſpicitur ſal, acidum ſcilicet, & alkalicum, ortum ex eo, quod ſalia virium imperfecta, cum ſeſe invicem deſtruere non poſſunt, unde vim ſuam alterutrum retinet ut cum ſale ſibi contrario obvio efferveſcentiam ineat; hinc aquæ thermales cum ſale tartari, & acido ſpiritu nitri efferveſcunt.

Hæc ſunt quæ in præſentiarum, adferre potuimus: quod ſi qui u teriorem hujus intricatiſſimæ materiæ inveſtigationem expetant, ipſis ulteriorem in hanc materiam gloriam rimandi, relinquimus.

INDEX

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

Urbis, Templi, & Balneorum deſcriptio. Pag. 1

CAPUT II.

De Balneorum differentiis. 22

CAPUT III.

Unde & quomodo Thermæ acquirant Mineralia, Metalla, &c. 27

CAPUT IV.

De cauſa caliditatis Thermarum. 38

CAPUT V.

De Balneis Urbanis, quibuſque morbis *Balneatione* conducant. 61

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Caput VI.

De Balneis Porcetanis, quibuſque *Balneatione* congruant affectibus. 77

Caput VII.

De congruo uſu *Balneationis*. 86

Caput VIII.

De *Potatione* Thermarum. 108

Caput IX.

Primæ & potiſſimæ, objectionis Solutio, num ſcilicet ab actuali, aut potentiali calore calida Jecoris intemperies inducatur, aut intendatur in interno uſu thermarum harum. 113

Caput X.

Cæterarum objectionum ſolutiones. 158

CAPUT

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Caput XI.

Quibus morbis congruat thermarum potatio. 173

Caput XII.

De congruo *Potationis* uſu. 187

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

EXPLICATIO FIGURÆ
Urbis Aquisgranenſis Thermarum præſtantia & ſalubritate celeberrimæ.

1 *Baſilica* B. M. V.
2 *Collegiata S. Adalberti.*
3 *Canonici Regulares.*
4 *Parochia S. Foliani.*
5 *Parochia S. Petri.*
6 *Parochia S. Jacobi.*
7 *Franciſcani.*
8 *Prædicatores.*
9 *Auguſtiniani.*
10 *Carmelitæ.*
11 *P. P. Societatis.*
12 *Crucigeri.*
13 *Capucini.*
14 *Alexiani.*
15 *Albæ Virgines nobiles.*
16 *S. Annæ Benedictinæ.*
17 *Vallis Mariæ vel ad S. Matthiam Franciſcanæ.*
18 *Hoſpitale Franciſcanæ*
19 *Canoniſſ. S. Sepulcri ad S. Leonaradi*
20 *Clariſſæ.*
21 *Urſulinæ.*
22 *Pœnitentes.*
23 *Annuntiatæ.*
24 *Carmeliteſſæ.*
25 *Criſtinæ Auguſtinianæ.*
26 *S. Stephani.*
27 *Melitenſes.*
28 *Teutonici.*

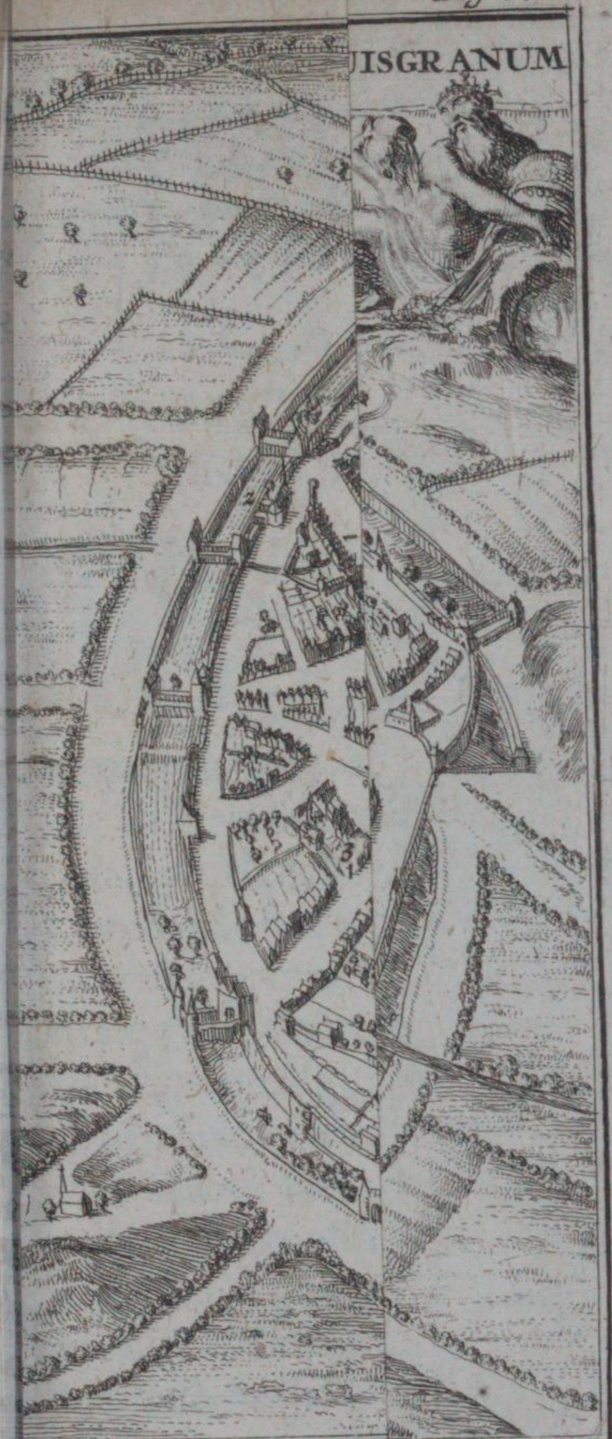
Deſtructa adhuc ſunt, parochia S. Joannis, capella S. Servatii, capella S. Aldegundis.

a *Curia.*
b *Turris Granii.*
c *Fons potatorius.*
d *Bal. Cornelianum.*
e *Bal. Roſaceum.*
f *Bal. pauperum.*
g *Bal. Cæſarianum.*
h *Bal. parvum.*
i *Bal. S. Quirini.*

CAPUT

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Pag 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

URB
NE

vitatum c
NO in Pr
pata; in
num & M
ratorum
tione,
ri, ſept
ne celeb
incremen
Rom
German
num &
habuiſſe
aliorum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT I.

URBIS TEMPLI ET BALNEORUM DESCRIPTIO.

AQUISGRANUM eſt Urbs Regalis ac Imperialis, ſedes Regni trans Alpes, & Provinciarum Galliæ, & omnium Civitatum caput; à D. CAROLO MAGNO in Pragmatica ſua ſanctione ſic nuncupata; in Menapiorum finibus, inter Rhenum & Moſam ſita, Romanorum Imperatorum prima inauguratione & coronatione, S. CAROLI MAGNI ſepultura, ſeptennalique peregrinorum viſitatione celebris. De cujus origine, ruinis, & incrementis hæc pauciſſima.

Romanos olim dum bellum adverſus Germanos gererent, his locis inter Rhenum & Moſam conſediſſe & munimenta habuiſſe ex Julii Cæſaris, Cornelii Taciti aliorumque multorum hiſtoriis, ſatis ma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

niſeſtum eſt, cujus rei fidem faciunt quorumdam locorum appellationes, & alia vetuſtatis monumenta.

Illis ergo temporibus ferunt domeſticæ annales quemdam è Romanis principibus GRANIUM nomine in Galliam Belgicam veniſſe, circa annum ſalutis quinquageſimum tertium, quem Pragmatica Sanctio D. CAROLI MAGNI NERONIS & AGRIPPÆ Fratrem facit, Cronicon autem Vltrajectinum Romanum Senatorem cum univerſa familia à Nerone proſcriptum dicit, alii in hiſce locis Neronis Proconſulem fuiſſe ajunt, eumque has aquas calidas inter montes, ſylvaſque tunc abditas inveniſſe, eas in modum Romanorum Balneorum ornaſſe, uſurpaſſe, juxta habitaſſe, atque arcem ſtruxiſſe, cujus in hodiernum diem extat ſpectandæ vetuſtatis monumentum turris GRANII dicta, domui civicæ ad plagam orientalem juncta: ab ipſo aut incolis, AQUÆ. GRANIÆ, appellatæ ſunt, cum THERMÆ, tum Locus ipſe, deducto ſcilicet nomine ab aquis calidis & Granio repertore & cultore, manſitque appellatio poſtea & Urbi, crevitque; lo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

locus ad Attilæ tyranni tempora, ſub quo paſſus eſt à Gothis & Hunnis primum excidium poſt annum ſalutis quadringenteſimum. 1. *Ruina.*

Poſt aliquot deinde ſæcula, annos plus minus adhuc quadringentos CAROLUS cognomento MAGNUS, Francorum Rex, cum ſolito more, venationis cauſa egreſſus eſſet, errabundus inter ſylvas & ſaltus, pede equi rivos aquarum calidarum percepit, atque Palatia longa vetuſtate deſerta & demolita, fructetis quoque ac vepribus occupata reperit: his delectatus, locique amœnitate ſimulque commoditate THERMARUM allectus, de eis ornandis ac renovandis cogitare cœpit, ipſas itaque una cum arce à ruina vindicavit, regium palatium ſe dignum extruxit, deinde ut erat ferventiſſimus religionis cultor, eodem loco, proxime regiam, inſigne templum, cui nullum valebat æqui parari maximo ſumptu erexit, ac per Romanum Pontificem LEONEM III præſentibus Principibus & convocatis 365. Epiſcopis anno ſalutis 804 in honorem Dei Beatiſſimæque

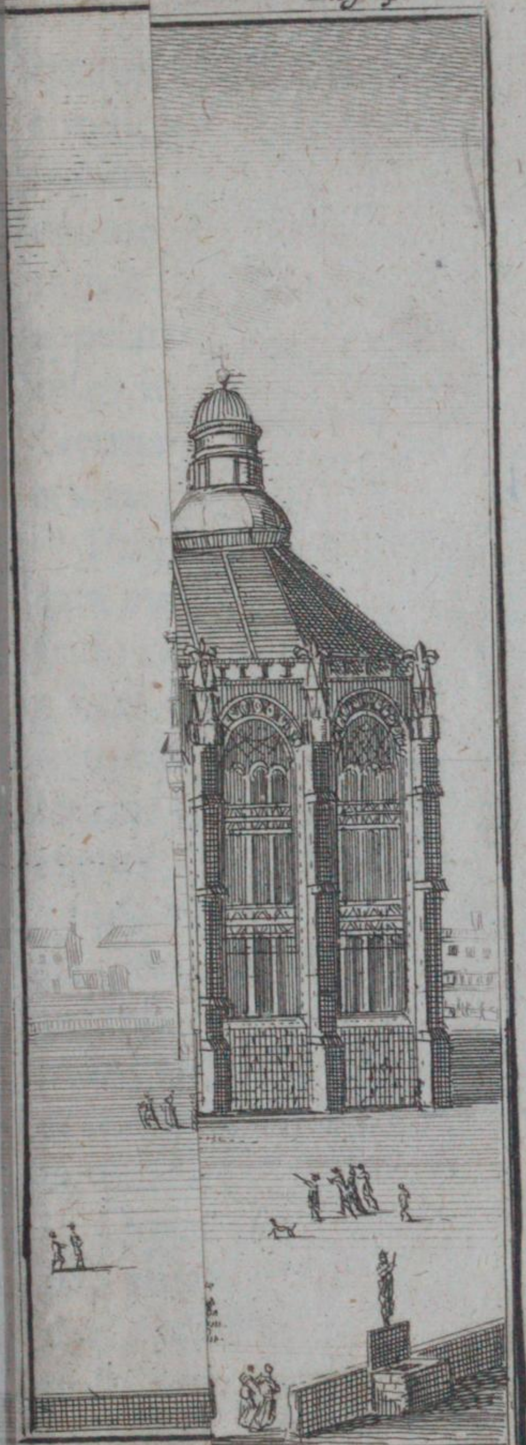
Virginis Mariæ conſecrari curavit, ac collegium Canonicorum Regularium conſtituit: qui in initio quidem communiter vivebant, ſub directione unius Abbatis vel Præpoſiti: Modo vero viciſſitudine temporum ſeorſim vivere, & ſinguli proprias præbendas adminiſtrare cæperunt.

Obſervatu dignum, quod ipſemet CAROLUS MAGNUS, cum Aquiſgrani moraretur, in templo cum iis locum & ſtallum poſt Sacerdotes, inter Diaconos occupans, canebat & pſallebat: voluitque ut ejus in Imperio ſucceſſores Canonicorum numero adſcribantur, hujus Eccleſiæ juramentum præſtent, juraque ad inſtar Prælatorum ſolvant.

Occaſione hujus Baſilicæ, ac palatii Regii, in quo CAROLUS ſæpe ac diu cum totius aulæ comitatu verſabatur, locus hic à mercatoribus ac opificibus circum circa ædificari cæptus eſt: brevique in civitatem populoſam crevit: cumque fortiſſimus pariter ac piiſſimus Rex & Eccleſiæ defenſor acerrimus, Romani Imperii habenas Divina diſpoſitione moderandas ſuſcepiſſet, locum jam dictum mœnibus quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Pag. 4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Virg
legi
tuit
vive
vel
tem
pro
run
C
RO
rar
lun
cup
ut
rur
jur
Pr

gi
to
à
æ
te
ſi
d
b
ſu

quæ etia
condidi
ſalpinæ
deinde
cam à C
appelari
ipſos in
German
NUM p
Porr
quæ in
frido &
gibus,
irruptio
latium
rurſus
1146.
tia, &
ut circa
primi
& turri
cunda
Qu
re, fu
ma n
guſti,
que cr

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quæ etiam nunc extant cinxit, urbemque condidit, quam ſedem Regni, & tranſalpinæ Galliæ caput inſtituit: quæ deinde ob miræ pulchritudinis Baſilicam à Gallis AIX LA CHAPELLE appelari cœpta eſt: quæ appellatio apud ipſos in hodiernum diem perſeverat. Germanis autem nomen AQUISGRANUM permanſit.

Porro hæc urbs Aquenſis Carolina 2.
quæ inter primos muros eſt, ſub Gode- *Ruina.*
frido & Segefrido Normannorum Regibus, circa annum ſalutis 882. magna irruptione & vaſtatione everſa eſt, palatium Cæſareum incenſum. Arſitque rurſus civitas irreparabili clade anno
1146. tamen Imperatorum munificen- 3.
tia, & populi confluentia ita recrevit, ut circa annum 1172. FREDERICI primi Imperatoris juſſu, ſecundis muris & turribus, foſſisque ampliata & circumdata fuerit.

Quarta ruina à Granio primo culto- 4.
re, fuit conflagratio anni 1224. in prima noctis vigilia Kalendarum Auguſti, quæ Eccleſias, palatia, totamque civitatem pervaſit, in ea triginta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

incolæ, & peregrinorum multi deſiderati ſunt.

5. Quinta iterum concrematio fuit anno 1236. una cum Eccleſiæ tecto, & ædificiis vicinis, nihilominus mutatis ſæculis ex cineribus propriis, quaſi civitas Phœnicea reſurrexit; & anno ſalutis circiter 1353. hanc domum ſenatoriam, magnifico opere è vivo cæſoque ſaxo conſtructam. Imperatorum ſimulacris excultam & perpolitam cernimus.

Hæc inferius, & in medio cameris multis diſtincta eſt, ſuperius unicam habet aulam, in qua Cæſares tempore coronationis ſolemnibus epulis, cum Electoribus & aliis Principibus conviviantur. Aula hæc longa eſt pedes 162. lata 60. cujus fornix ſeu teſtudo quatuor ſuſtinetur columnis, quæ in medio cavæ inferiorum focorum (miro artificio) fumos hauriunt, caminorum vices ſupplentes.

Eodem tempore hic fons ſtructura & magnitudine inſignis è regione domus ſenatoriæ, in fori medio deductus & extructus eſt, directione Gerardi Coris architecturarum & operum tum Magiſtro.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſtro. Perpetuas aquas è canalibus quatuor exalto diffundit in pergrande vas, ære fuſum ponderis 12000. librarum latitudinis decem aut circiter, circumferentiæ pedum triginta : ex eo cadunt aquæ, per canales alios ſex in peramplum lapideum receptaculum, ſculptum & D.D. Imperatorum figuris ornatum; inde per plateas fontes derivantur plurimi. Is fons deſuper ſtatua ænea aurata D. CAROLI MAGNI armati, Vrbis Patroni Germaniam reſpicientis decoratur.

Circuitus interioris civitatis trium quadrantum, &c. Exterioris juxta Noppium ſeſqui horæ. Interior civitas portas habet decem, exterior undecim. OTTO 3. Imper. eandem in Metropolim Imperii erexit.

Tandem (quamquam vidiſſe horret) 6.
omnium funeſtiſſimus caſus fuit 2. Maij 1656. conflagratio, quæ è regione Fani S Jacobi incipiens & ſerpens primo vicinas domos, mox vagato & quaſi volato igne, obvia quæque ad ima uſque fundamenta exuſſit, præſertim urbem interiorem. Portæ ejus ferme omnes in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

teriores, ædificia, viginti tum Divorum delubra, tum minora fana & ſacraria eandem jacturam paſſa ſunt: juxta communem opinionem quinque mille domus pleramque privatorum ſupellectilem, facultates inæſtimabiles, &c. Hæc flamma conſumpſit.

Hæc vrbs tametſi in valle ſita, & montibus circumquaque ac ſylvis ſepta ſit inſigni tamen gaudet aëris ſalubritate, ſoli fœcunditate & amœnitate, ut quocumque oculorum acies ſe diffundat, multa & varia ludentis naturæ miracula deprehendere fas ſit, quæ animos & oculos paſcant. In proximo urbis ambitu lata & longa fere planities eſt, in qua paſcua ſunt, alendo pecori accomodatiſſima, ſunt & in collibus agri pingues, omniſque generis frugum feraces; hos ambiunt montes ſylvoſi, igni alimenta præbentes, nec non ligneam, ſaxeamque materiam ædificiis abunde ſuppeditantes: nec deſunt fontes frequentes limpidiſſimi & dulciſſimi, tam foris læta paſcua irrigantes, quam intus in diverſis urbis locis, cùm publicè in plateis ultra viginti artificioſè deducti, tum privatim multo plures in ædibus ſalientes: præter hos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

hos in ipſa civitate actu calidi minerales ad minimum decem ſcaturiunt: item frigidi minerales aliqui, & extra portam S. Jacobi in pratis alii.

Vrbis magnificentia & amplitudo, tanta eſt, ut cum optimis Europæ urbibus contendere poſſit: Cœnobia & Monaſteria cùm virginum tum virorum habet quam plurima, ædificiaque elegantis ſtructuræ: ſunt & torrentes mediam urbem perlabentes, munditiei & molis circumducendis ſervientes.

Jam vero ſi operta urbis & territorii illius viſcera recludere & ſcrutari lubet, miraberis tam variis & multijugis paſſim divitiis fœtam; extra montes infra milliaris ſpatium ab urbe ad hybernum occaſum, effoditur & frangitur Cadmiæ genus (vulgus lapidem calaminarem vocat) quo æs Suecicum aut Japonicum rubrum ad auri colorem tingitur, illoque mixto in fuſionibus violento igne creſcit, & ſeſe valdè multiplicat.

Non procul inde magis à dextris, eſt minera plumbi ditiſſima, quam nunc mercatores lucri cupiditate allecti magnis ſumptibus & laboribus ſupprimentes aquas extrahendo re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

renovare conantur, hydrauliticis inſtrumentis mola ductis ultra quadraginta, ſed vanis huc uſque laboribus & ſumptibus.

Ad Orientem, ubi territorii fines, clauduntur partim Ducatu Juliacenſi, partim ditione Monaſterienſi ad Indam, alia detecta eſt rupes ejuſdem lapidis ærarii Magiſtratui propria, quam jam frangunt & eruunt pro augmento & fuſione æris, in bonum publicum; in monte eodem invenitur minera Ferri, & in ejuſdem declivio ad vicinum pagum Ellendorff effoditur lapis Sulphureus è quo ſulphur extrahunt, & ex magmate ſeu capite mortuo Vitriolum ibidem conficiunt: Paulo longius Meridiem verſus, diverſis in locis, Ferrum, Cadmia & Carbones terrei foco culinario aptiſſimi extrahuntur.

Ad Septemtrionem, verſus ditionem Rhodæ. Ducis ubique ferme, fœcunditate diviti, ac inexhauſta vena uſtibiles carbones eruuntur; adeo natura ipſa locum hunc variis mineralibus & metallis locupletavit, ita ut nihil ad fœlicitatem perfectam deeſſe videatur, quam navigabilis fluvius, quo tamen quamvis careat, cum ad Orientem Rhenum, ad Occidentem Moſam habeat,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

habeat, tanta eſt annonæ copia ac facultas, ut multas etiam riparias Urbes hoc nomine ſuperet.

Nunc vero ut majeſtatem & magnificentiam templi Carolini quivis optime colligere poſſit, præter iconem hanc additam, perpauca alia etiamnum durantia ex D. à Beck inſeremus. Intus (inquit) tota moles ædificii octo pilis, vivo, ſolido, & ſecto lapide ſtructis pulcherrima ſymmetria aſſurgit, innititur; ac binas circuitiones præbet ſub geminatis teſtudinibus; deſuper tam inferius quam ſuperius contignationis pilæ octo, totidemque arcus fulcit, inferius quidem nullæ columnæ, ſuperius vero ita periſtylium in gyrum adaptatum, ut ſingulis arcubus, quatuor columnæ marmoreæ, variegatæ, teretes è peregrino orbe allatæ, capellis corynthus auratæ, exornatæque interſerantur, ita ut grandioribus duabus, humiliores duæ ſuperlocatæ ſint: præſeferuntque hæ columnæ ſuſtinere arcus; attamen ornatus magis, quam ſuſtentationis cauſa poſitæ ſunt. Decoratur inſuper aliis marmoratis, è Porphiritico peregrino lapide columnis non ſtriatis Eccleſia: Epiſtyliis æreis, auratis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

iconicis, cancellis æreis opere priſco triangulis, quadrangulis, &c. in ſuprema circuitione gyrum claudentibus intercolumnarum: immo & portis ſimili ære ſolido fuſis.

Nec obſervatu indignum, templum hoc introrſum picturis in muſivo ſeu muſaico opere ſingulari, artificio variegato, diverſis typicis coloribus repreſentare veteris, ac novæ legis emblemata, quibus quondam undequaque inveſtitum & incruſtatum fuit: quod quidem conſpicuum fit, partim ex concameratione veſtibuli templi, perfectius è nonnullarum feneſtrarum abſidibus; perfectiſſimè hodieque ex tholo ac triumphalis convexura fornicis, quæ ſupra coronam penſilem in umbilico Baſilicæ aſpectui ſe objicit, in hoc prætacto opere Muſivo, ſedes poſita eſt ad exorientem ſolem, ſupra quam in Majeſtate ſedet Salvator noſter CHRISTUS DOMINUS, talari amictus chlamide, in circuitu ſedis, quatuor animalia, primum ſimile Leoni, alterum in ſpecie vituli, tertium faciem hominis ferens, quartum vero ſimilitudinem aquilæ volantis: in de ſtellæ aureæ in orbem radiant, & ſubtus ſedentem

tem hoc ſymbolum quod pridem in labaris Imperatores, & Chriſti fideles in annulis geſtare ſolebant.

His in orbem vicini viſuntur viginti quatuor Seniores, qui aſſurgentes de ſedilibus procidunt ante thronum ſedentis, mittentes coronas ſuas: in cæteris partibus cuncta auro vitris ſolidis non ungue majoribus incluſo coruſcant: & ut ima ſummis reſponderent pavimentum ſuperius & inferius è teſſelato marmore artificiosè ſtructum fuit, quod & nunc adhuc apparet, ex quibuſdam reliquiis in ſuperiore pavimento relictis.

In umbone templi ſupra locum ſepulturæ D. CAROLI MAGNI, dependet corona penſilis, octigona, à FREDERICO I. Imperatore huic ſacroſanctæ ædi impenſè devoto, dono data: ex argento, pauxilloque ære aurato conflata eſt; decem & ſex turriculis, icunculis quadraginta octo ex argento malleato pedis fermè unius altis & aliis minoribus 32. diſcriminata & decorata: intra quas quadraginta octo ceroferaria ſeu luminaria ſunt, & alia paſſim ſub arcubus & teſtudinibus, quibus devotus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tus clerus retroactis ſæculis quadraginta quatuor ſupra quadrin gentos cereos ſolemni die ſuccendere ſolebat, hoc vero ævo medietatem vix collucere comperies.

Idem Fredericus Primus, corpus B. CAROLI MAGNI extulit ex Sarcophago, quod mox decenti loco rurſus condi juſſit, partim in arca argentea aræ chori incumbenti, partim ad dexteram muri primarii ædificii, cum lapide ſepulchrali, antehac ſepulturam B. CAROLI tegente; quem tumulo Julii Cæſaris Eccleſiæ miniſtri ſerviviſſe narrant : eſt ex marmore albo undique artificioſiſſimè elaborato; una facie viſibili raptum Proſerpinæ refert.

Primariæ fabricæ Carolinæ, dum cives ædificarent curiam anno 1355. additum eſt odæum, miræ altitudinis, undique feneſtris lucidiſſimum, latum quinquaginta pedes & juxta proportionem longum.

In medio odæi conſpicitur ex nigricante marmore pergrande monumentum Ottonis 3. Imperatoris qui annos 1000 ſeptem viros ſeu Electores Imperii ſtatuit.

Ara princeps hujus Baſilicæ inter templum & odæum cancellis columnaribus à

choro

choro diſtinguitur, atque operoſa teſtudine clauditur: aræ huic ſuperincumbit arca oblonga ex cælato auro, argentove opere priſco elaborata, in qua ſacra lipſana primaria quatuor aſſervantur, quæ ſtatis ſeptenniis, concurrenti populorum & Ungarorum multitudini oſtendi ſolent. Peregrinationes illæ; ad noſtra uſque tempora perdurant & hoc anno 1671. ſeptennale illud jubilæum eſt.

Ad dextrum introitus in chorum eſt analogium ſive ſuggeſtus, è quo ſub divinis Diaconus Evangelicæ legis oracula cantat, aureis laminis, argenteiſque deauratis opertus, plurimiſque gemmis & lapidibus pretioſis ornatus: ſolemnioribus ſolum diebus diſcooperitur. Donum eſt HENRICI 2. Imperatoris anno 1014.

Ara chori ſeu tabella altaris aureis laminis puris Dominicam paſſionem repreſentantibus veſtita eſt, diebus etiam ſolum ſolemnioribus aperitur: putantur hæ laminæ auri ſolidi deſumptæ ex ſepulchro B. CAROLI MAGNI.

In ſuperiori templi ambitu è regione aræ principis, inter duas columnas ſedes eſt ex marmore albo, in qua electi Romanorum

Re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Reges introniſantur : creditur eſſe eam, quam B. CAROLUS MAGNUS hic locavit. Prope eſt fons baptiſmalis, qui in tota civitate unicus eſt.

Multa de hac ſacra æde dicenda ſuperſunt, ſunt enim in ſacrario plurima Chriſtianæ religionis monumenta, rariſſima Divorum Lipſana, pleraque ut patet ex annal. Franciæ anno 799. à B. CAROLO MAGNO conquiſita, eidem partim à Patriarcha Jeroſolimitano, partim ab Aarone Perſarum Rege amico donata. Quarum ſacroſanctarum reliquiarum icones & catalogum hic adjungimus.

1. *Beatiſſimæ Mariæ Virginis veſtis candida ſeu Camiſia lanea.*

2. *Faſciæ nigræ & in pulverem fermè redactæ, & panni lanei pileorum materiæ ſimiles, quibus Dei filius recens homo natus à benedicta Matre obvolutus fuit : creduntur tibialia S. Joſephi.*

3. *Venerabile Linteum* valde groſſum partem ſacci diceres, *quo ſacratiſſimum* CHRISTI *corpus ad lumbos obtectum fuit, ſalutifero ejus ſanguine copioſè tinctum : crediderim facilè libra una & ſemis illius maduiſſe.*

4. *Pan-*

4. *Pannus lineus, cui S. Joannis Baptiſtæ decollati corpus involutum fuit, ejus quoque cruore reſperſum.*

5. *De S. Cruce, cuſpis ſeu extremitas clavi* DOMINI obtuſa quadrata, ſimillima Trevirenſi : *De Manna Iſraëlitarum; de flore Aaronis, de oleo S. Catharinæ : Brachium ſiniſtrum* S. CAROLI MAGNI.

6. *Cingulum* Chriſti Domini *ex corio, in utraque extremitate munitum ſigillo Conſtantini Imperatoris.*

7. *Corpus S. Leopardi cum aliis S. S. Reliquiis.*

8. *Funis quo* CHRISTUS *in paſſione ligatus fuit* craſſitudine digiti eſt.

9. *De Capillis S. Joannis Baptiſtæ, de ſudario & arundine* DOMINI, *de S. Stephano prothomartyre.*

10. *Statua argentea Beatiſſimæ Mariæ Virginis.*

11. *Annulus Catenæ S. Petri Romanæ ſimilis, qua in cuſtodia carceris ſtrictus fuit.*

12. *S. Stephani Prothomartyris ſanguinis purpurata gleba : ſupra quam Electi Romanorum Imperatores dum inaugurantur juramentum faciunt; & ejuſdem Oſſa.*

13. *Brac-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

13. *Brachium S. Simeonis : Oleum S. Catharinæ.*

14. *Imago Beatiſſimæ Mariæ Virginis quam fecit vel ſculpſit S. Lucas, inventa in ſepulchro* S. CAROLI MAGNI.

15. *Capilli B. Mariæ Virginis.*

16. *Brachium Dextrum* S. CAR. M.

17. *Libri quatuor Evangeliorum, inventi in ſepulchro.* B. CAROLI MAGNI: *continent alia, & juramentum Imperatoris.*

18 *De Ligno S. Crucis, de Spongia, de capillis S. Joannis Baptiſtæ.*

19. *Pars S. crucis inventa in ſepulchro* S. CAROLI MAGNI.

20. *Caput S.* CAROLI MAGNI.

21. *Cornu* S. CAROLI MAGNI *cum gladio, quem accingunt Imperatores dum coronantur.*

22. *Variæ Reliquiæ Sanctorum.*

23. *Antiquæ S.S. Reliquiæ.*

24. *Reliquiæ S. Spei.*

25. *Caput S. Anaſtaſiæ.*

26. *Cingulum B. Mariæ Virginis è lino contextum.*

27. *Agnus Dei à S. Pontifice* S. CAROLO *miſſus.*

28. *Imago artificioſa acu picta à peregrinis oblata.*

Fuerunt plurimæ aliæ, quas viciſſitudine temporum alio tranſtulerunt Cæſares ut LUDOUICUS PIUS ad Monaſterium S. CORNELII Benedictinorum duabus horis hinc ſitum v.g. linteum quo CRISTUS præcinctus fuit dum lavaret pedes Apoſtolorum, Syndon Munda, pars Sudarii, Caput S. CORNELII, &c. Etiam Fridericus primus Imperator alias tranſtulit in Sueviam.

IOANNES MOLANUS in Indiculo Sanctorum Belgii hæc habet.

SANCTUS CAROLUS, *cognomento* MAGNUS, *quieſcit* AQUISGRANI *in rotunda quam extruxit Baſilica, quæ Civitas eſt Imperialis, Diœceſis Leodienſis. Primus fuit divina ordinatione in Occidente Romanorum Auguſtus. Saxones, Vaſcones & alios Paganos convertit, per Sacerdotum Dei prædicationes, per Imperialis potentiæ gladium, & per vitæ ſalutaris exemplum. Fide ſtudioſiſſimè ampliata, ſtatu S. Eccleſiæ religioſe ordinato, regno etiam ſuo dilatato ac pacato obiit anno* 814. *die* 28. *Ian. & à Paſchali Papa*

in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

in S.S. Catalogum eſt inſcriptus anno 116c
Ille Paſchalis non fuit quidem legitimu
Pontifex, ſed legitimi Pontifices non re
periuntur Diploma aboleviſſe, res ſic tacit
permiſſione perſeverat & in propria Eccle
ſia colitur.

Denique præcipue Urbem hanc nobi litant, & pene omnem admirationem vin cunt, erumpentes aquarum calidarum ſei Thermarum mineralium, urberrimi ſimu & ſaluberrimi fontes, qui non tantum ra tione ortus ſui, ſed etiam admirabili pro ſiliendi & ſcaturiendi modo animos in tuentium percellunt, dum ſponte ſua, & ſine artificio ſecum beneficum calorem (proprio naturæ gremio, nullius externa flammæ indigi, præſtantiſſimas medicina: in multis affectionibus & morbis etiam de ſperatiſſimis proficuas & ſalutates effun dunt; cum internè per *Potum* tum exter nè per *Fotum* uſurpabiles, ut in ſequenti bus patebit.

Hi fontes nec calore, nec humore de ficiunt, tantaque copia ſcaturiunt ut ſin guli plures balneorum alveos eoſque mag nos (ut dicetur de ſingulis) adimplere queant. Et quod nullis (quod ſciam) locis

the-

thermalibus datum eſt, triplices medicati calidi fontes è tribus diverſis mineris, innumeris quaſi ſcaturiginibus proſiliunt; eorum quidam intra prima mœnia; alii non procul extra eadem in ipſis mœnium foſſis; Tertii in vico ſub Urbano Borcet.

In ipſa veteri civitate duobus tribuſve locis ſibi vicinis uniuſmodi aquæ minerales calentes ſcaturiunt, quas à prædominantibus mineralibus *Nitroſalſo-ſulphuratas, &c.* putamus: conſtituuntque hæ Balnea *Cæſaris, Parvi Balnei, & S. Quirini.* Extra pluribus locis etiam ſibi vicinis partim in ipſis primis foſſis, partim juxta eas, alterius & Secundi generis tepentes erumpunt *Sulphuro-ſalſo-nitroſæ, &c.* ſuntque hæ Balneorum *S. Cornelii, Roſacei, & Compus Pauperum.* Tertii generis & alterius pariter compoſitionis aquæ copioſiſſimæ ferventes ſunt Porcetanæ, *Salſo-aluminoſæ, &c.*

Quid vero inter commemoratorum Balneorum fontes, ſit diſcriminis ac diſcrepantiæ qualque ſinguli particulares virtutes & mineras ſortiti ſint; ſuo loco dicemus.

CA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT II.

De Balneorum differentiis.

VT ea quæ de Balneis Aquiſgranenſibus ſcripturi ſumus, dilucidiu intelligantur, & majore legentiun utilitate ad alia etiam Balnea accommodar poſſint methodo quadam de illorum natura, differentiis & cauſis in genere dicendum videtur: hanc enim doctrinæ rationem tradidit *Ariſt. l. Phyſ. auſcult.* 1. ut: rerum generibus progreſſus ad ſpecies fiat Eſt igitur *Balneum* quod ſudandi, lavandi, detergendique uſibus eſt deputatum.

Balnea quæ Græcis Balneia, Romani etiam Balneæ dicuntur; ratione aquarui ita diſtinguntur: ut alia conſtent aqu dulci, alia vero medicata, ſive quæ qu: litates quaſdam annexas habent, eaſque ve à natura vel ab arte. Quæ aqua dulci conſtant, quædam calida ſunt, quædam frigida.

Aquæ frigidæ dulcis lavacrum, etſi olim Medicis in curandis morbis uſui fuerit, & veteribus commendatum; hodi tamen à noſtris vix in ullo habetur Medicinæ cenſu, fluviorum accolis tamen paſſim ſervit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Calidarum Balnea quæ aqua dulci conſtant nulla ſunt quæ nativum ac ſpontaneum habent calorem, ſicut medicatarum aquarum Balnea, ſed adſcititium vel communicato vel adhibito foris igne paratum. Hoc genus Balneorum olim in quotidiano fere uſu fuit Græcis, atque Romanis; & in ſecunda quidem valetudine inter delitias, in adverſa vero inter præſidia habebatur: ejus quoque uſus hodie Germanis, ac Gallis frequens eſt: de quo multa non ſolum à Medicis, ſed etiam ab externis ſcriptoribus paſſim inveniuntur memoriæ data; uti de eorum uſu & ornatu.

Aquæ calidæ dulcis uſus eſt, calefacere: tepidæ dulcis tepefacere, refrigerare, humectare, vias aperire, laxare, calorem in toto corpore æquare, digerere per halitum, mollire, lenire, ſomnum conciliare, ariditatem partium ſolidarum corrigere, &c. Horum Balneorum partes erant variæ, *Laconicum Celſo*, *tepidarium* Vitruvio, *Sudatorium*, *Frigidarium*, *Unctuarium*; eæque accomodabantur & adminiſtrabantur infirmis ad intentiones Medicorum.

Horum Balneorum ornatus, & decor ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

admirandus apud Romanos fuit, de eo ſic *Seneca epiſt.* 37. *Pauper ſibi videtur ac ſordidas niſi parietes magnis ac pretioſis orbibus refulſierint, niſi Alexandrina marmora numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi ultro condatur camera, niſi Parius & Thaſius lapis; quondam rarum in aliquo templo ſpectaculum piſcinas noſtras circumdederit, niſi aquam argentea Epiſtomia fuderint: & adhuc plebeas fiſtulas loquor quid cum ad Balnea libertinorum pervenero? quantum ſtatuarum? quantum columnarum eſt, nihil ſuſtinentium ſed in ornamento poſitarum & impenſæ cauſa quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eo delitiarum venimus, ut non niſi gemmas calcare velimus, &c.* Statius in Bal. Etruſc.

Effulgent nitidis gemmantia Balnea ſaxis

Langius epiſt. 50. uno verbo inquit *Deſperream ſi Romanorum luxus & delitiæ ullo in opere magis clarius ſpectentur quam in magnificis Balneorum fabricis.* De his auctores paſſim. Caſſiodorus, Seneca Lampridius, &c. Non ſolum Balnea Romani decorarunt, ſed & thermas naturales Nero in Apono Piſcinam ſibi conſtruxit lapid

pidibus pretioſis & gemmis ornatiſſimam, Calligula in Baias: alii Imperatores, Principes aut Proconſules Romani plurimas alias Imperii ſui Thermas naturales decorarunt: ut Antoninus Badenſes in Germania, in Gallia Nerias Nero; Sextias Caijus Sextius: &c. ſed hæc magnificentiarum ornamenta, vetuſtate temporum pleraque collapſa ſunt.

Nunc de aquis medicatis ſeu Thermis naturalibus quæ aliquas à natura ſubſtantias minerales & qualitates habent.

Thermæ eæ ſunt quæ propriâ naturâ ac ſponte nullo ſcilicet externo calore, aut artificio adhibito calent, caloremque è terra unde ſcaturiunt ſecum deferunt. Vnde à calore propriè *Thermæ* dictæ ſunt.

Hæ inter ſe non parum differunt, & primo quidem caloris modo; ſunt enim quædam tepidæ tantum, quædam calidæ, nonnullæ prorſus fervidæ, adeo ut obſonia percoquant. Primi modi caloris ſunt hic *Cornelianæ*, *Roſaceæ*, *& Balnei Pauperum*. Secundi modi *Cæſarianæ*, *Parvi Balnei*, *S. Quirini*. Tertii tandem *Porcetanæ* omnes. Secundo aliæ ſumuntur differentiæ à colore; nam aliæ prorſus limpidæ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quædam aut ex ceruleo, aut viridi, aut lacteo colore ſeſe viſui offerunt. Quædam ſubinde colorem mutant, quædam minimè.

Sunt & aliæ multæ differentiæ puta à Sapore, Pondere, tactu ſcilicet ſiccitatis aut oleoſitatis, ab efficacia, &c. deductæ. Sed potiſſimum quæ ad rem noſtram maxime pertinent, ſumuntur ab illis ſubſtantiis minera liticis aut metallicis, quarum ipſæ impregnatæ naturas ſecum vehunt aut referunt. Eæ ſunt v. g. *Sulphur. Almen, Sal, Nitrum, Vitriolum, Ferrum, Æs, Plumbum*, & id genus alia, quæ in viſceribus terræ & ſubterraneis locis ortum habent: ab his itaque dicuntur *Thermæ ſulphureæ, Aluminoſæ. Salſæ, Nitroſæ, Vitriolatæ*, aliæ aliter, &c.

Sunt quoque quæ harum rerum plurium ſimul mixtura conſtant, habenturque compoſitæ ut *Sulphuronitroſæ, Sulphuro-ſalſæ, Salſo-aluminoſæ, &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT III.

Unde & quomodo Thermæ acquirant Mineralia, Metalla, &c.

LIBAVIUS *comment. Alch. l. 6 cap.* I. Enumerans ea quæ in intimis terræ viſceribus reperiuntur illa hoc modo recenſet. *Frequentius in metallicis occurrunt, æs, ferrum, plumbum, hydragyrium; rarius argentum, aurum, ſtannum: in mineralibus medijs ſal, ſulphur, alumen, bitumen, ſuccinum auripigmentum cum ſandaraca & arſenico; inſuper ſtybium, plumbum cinereum, magnes, pyrites; variæ marcaſitæ aureæ, argenteæ, æreæ, cryſocolla. In terrarum generibus boli varij, Ochra, ferrugo, cadmia foſſilis, globoſa, &c. In lapidibus cadmiæ lapidioſa, gypſum, marca, lapis armenus, lapis lazuli, præterea gemmæ & gemmarum flores; inſuper quæ ex illis oriuntur, vel cum illis inveniuntur ut recrementa in quibus ſunt fulgines, halitus, vapores, ſcoriæ venæ metallorum, ſuccorum calces, liquores, minium, cæruſa, ærugo, ferri tabes & his ſimilia pene infinita : ne quid dicam*

 deſpe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

de ſpeciebus quæ illis generibus ſubſunt, ut ſale ammoniaco, gemmæ, nitro petreo. vitriolo ceruleo, viridi, albo, id eſt ſory, miſy, melanteria; lapide oculari, & alumine concreto, liquido, foſſili, gleboſo, & ſuccino albo, flavo: aſphalto liquido, concreto, ambaro, gagate, & pyrite fœcundo, æreo, argenteo, aureo, aluminoſo, chalcantino, &c. Sulphure nigro, rubeo, citrino, &c. Quorum ſingulorum naturas, differentias aut virtutes ſi quis explicaret crambem recoqueret, & lectorem non niſi prolixo ſermone fatigaret; ideoque brevitatis cauſa ad lectiones authorum de his fuſe ſcribentium remittimus: inter quos Agricola, Libavius, Cæſius, Geropius, Becanus, Kerckerus, &c. Ex quibus conſtat terram ſcatere innumeris mineralium & metallorum ſpeciebus, quas aqua alluens, ut promptuarium & vehiculum aptiſſimum: multiplices & inenarrabiles fontium varietates concipit & prodit; ita ut vix unquam una & eadem mixtura reperiatur.

Tot ergo Metallorum ſpecies & varietates, tot mineralium & ſuccorum ſubterraneorum differentiæ bene primordia aqua-

aquarum medicatarum, & earum ſcaturiginum baſes habentur, quibus aquæ ſubterraneæ tinguntur, & qualitates ac facultates imprimuntur.

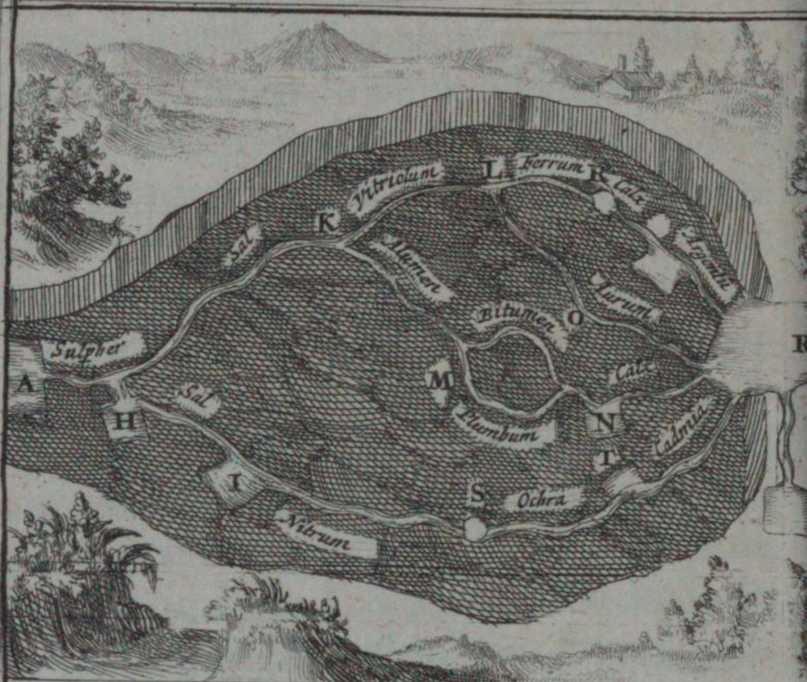
P. Athanaſius Kircherus mixturam ſimplicium aquarum medicatarum ſic concipit & tali paradigmate demonſtrat *l. 5. ſect. 2. mund. ſubterr.* Sit hydraulicum quoddam A. quod per diverſa telluris diverticula in diverſos fontes B.C.D.E.F,G. erumpat : tranſeatque aqua per diverticulum ſeu canalem A. in B. ſabulo, arena, aut perduris ſilicibus ſcatentem; dicit fontem B. dulcem fore, cum canalis nullam contineat materiam ex qua aqua tingi & imbui poſſit : tranſeat vero aqua per canalem A. in. C. ſale refertum; dicit fontem C. ſalſum futurum, talem ſcilicet, qualis vena eſt per quam tranſit Salina : egrediatur ex A. in D. dicit fontem D. nitro tinctum iri: eodem quoque pacto aluminoſum E. vitriolatum F. ferratum G. ſulphuratum H. ea videlicet re, qua canales per quos tranſeunt, referti ſunt. Pro compoſitis medicatis, comparatione prius facta fluminis principalioris in ſuperficie telluris ex diverſis rivulis variè divaricatis conflati : ſup-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ponit etiam aquas ſubterraneas per diverſos canales hydragogos ramatim diviſos divaricari, & ramos per diverſas diverſorum mineralium aut metallorum ſpecies tranſire, tingi & imbui, eaſque dum in unum fontem corrivantur, multiplici diverſarum rerum, viriumque fœtura compleri: exemplo comprobat, & ſecundum hoc paradigma concipit, & hoc modo explicat. Ex A. per canalem H. ſulphureum tranſiens aqua in K. & I. divaricatur, illinc per venam canalis ſalſugineam, hinc per nitroſam : unde ſulphurea materia canalis H. mixta canalibus K. & I. ſalinæ ſcilicet & nitroſæ, mixturam faciet illinc *ſulphureo-ſalinam* hinc *Sulph.-nitroſ.* :Rurſus canalis K. divaricatus in L. & M. vitriolatam illinc, hinc aluminoſam offendens venam, præcedentium confluxu aquarum tinctam producit in fontibus L. & M. in M. quidem aquam *ſulphureo-ſalſo aluminoſam*, in L. vero *ſulphur.-ſalſo-vitriolatam*. Iterum rivus L. ſubterraneus divaricatus ex L. in auriferam O. illinc in P. ferratam venam; tranſiens in P. producet aquam *Sulphureo-ſalſo-vitrioloferream*; in fonte, O. *Sulphureo-ſalſo-vitriolo-auream* mixturam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

:uram proferet: & quod de hiſ e dicitur, de omnibus reliquis rivis K. M. N. & H. I. Z. S. T. int elligendum eſt; donec in R. omnes corrivati canales per quæ tranſierunt mineralia, fontem R. omnibus mineralium ſpeciebus, viribuſque compoſitum conſtituant. Veroſimiliores ſunt tales conceptus, niſi quod omnium primò *Sulphur* à ſuo hydraulico A. ſupponat diſſolvi, quod tamen nunquam fit nec fieri poteſt, niſi à fonte ſalino, melius calido, quam frigido, &c. Ideoque alio loco ſuſpicandum ſulphur ſolvi & imbibi.

Pro ulteriori reſolutione quæſiti, dicimus duplici tantum modo mineralia aut metalla, eorumque vires ac facultates, aquas medicatas ſorbere, & detinere.

Primo Mineralium aut metallorum propria admixtione, atque reali imbibitione: hunc modum agnovit Ariſt. *l. de ſenſu & ſenſil.* dicens. *Tales ſunt aquæ, qualis eſt natura eorum per quæ tranſeunt.* Et Gal. *l. de ſimpl. med. facult.* dum ait: *quæ exacte & ſincere aqua eſt, ſi per bituminoſa, ſulphuroſa, &c. Loca decurrens ſubſtantiæ aliquid abſterſerit ſecumqu traxerit, &c.* Teſtes ſunt ſenſus ipſi h

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

juſce mixturæ mineralium fidiſſimi; colores, odores, ſapores, &c. immo examen & diſquiſitio ſpagyrica illarum aquarum manifeſtat: denique facultates, præſente eorum aliquas ſubſtantias adeſſe ſatis arguunt; præterquam quod ſpontaneæ ſubſidentiæ, & ad canales quandoque factæ adhæſiones evidenter indicent, præſertim in iis in quibus ubertas mineralium aut metallorum eſt. De metallicis major quidem eſſet difficultas, niſi cum Tabernemontano, & Henrico ab Heer, *Spadacrene cap.* 7. de nondum perfectè coagulata & verè fixa, ſed molli, tenera & facilè conceptibili metallorum radice ac principio ſupponenda eſſet mixtura hæc.

Secundo modo, acquirunt aquæ mineralia aut metalla mediantibus ſpiritibus ac eſſentiis elaboratiſſimis, vaporibus & exhalationibus è metallorum & mineralium matricibus per telluris poros aut rimas communicatis: veriſſimum enim eſt ſpiritus, ſubtiliſſimar eſſentias, vapores è mineris, teneriſque matricibus metallorum ac mineralium intra terræ receſſus detentorum prodire, hinc inde diffundi, præterlabentibus vel ſtantibus aquis vicinis commi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

miſceri; proprias hinc virtutes & tinctu-
ras minerales aut metallicas conſervare, imbibitas communicare, &c. Hoc homines ad metalla damnati, & in imas terræ cavernas miſſi quotide experiuntur: ex bonis mineris exhalationes bonas, ex malis, ſpiritus peſſimos : hoc puteorum & mineralium foſſores probant. Hoc modo, vinipolæ Moſellani & Rhenani ſulphuris vaporibus vinum tingunt & conſervant: tincturam eam aut vaporem ſulphuris vinipotæ capite ſentiunt; guſtant; denique parvulæ quadrantariæ ebrietates aliquarum aquarum mineralium potatarum v. g. Geronſterii in Spa, ſatis manifeſtant, eædem ſpiritibus volatilibus & tincturis exhalatis fatiſcunt & vapeſcunt; corruptæ multi colorem pinguedinem iridis cæleſtis æmulam innatantem præbent.

Fallopius *l. de thermaq cap.* 8. aliam mixturam aquarum harum enumerat, quam confuſam appellat. Sed cum hæc effœta ſit & nullius energiæ aut qualitatis, nomine mixturæ indigna eſt: ſolum enim ſubſidentiæ ſunt v. g. arenarum, argillarum, ſcoriarum, ramentorum metallorum, lapidum, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Itaque alterutro primorum modorum verè miſcentur aquæ medicatæ, minerales frequentius primo modo, metallicæ altero & ſecundo, utroque Thermales: quæ calore nativo adjutæ, facultates & proprietates mineralium & metallorum occurrentium maxime concipiunt, eorumque tincturas quaſi exhauriunt. Harumque omnium efficaciores & potentiores illæ, quæ in officina ipſa naturali minerali aut metallica matrice abundanti dotantur, quam quæ in pauca & extra mineram, nimirum in canalibus aut alibi perfunduntur.

Ut vero obiter pateat virtutes, ac facultates harum aquarum è mineralibus aut metallis dependere: conſiderari poſſunt aquæ v. g. *Salſæ, ferratæ, plumbariæ, æreæ, aluminoſæ, ſulphureæ, bituminoſæ, nitroſæ, vitriolatæ, &c.* Quarum minera eſt *ſal, ferrum, plumbum, æs, alumen, ſulphur, bitumen, nitrum, vitriolum, &c.* Quæ omnes in aperto vires & facultates ſuæ mineræ proprias repreſentant ſemperque exerunt, v. g. *Aquæ-ſalſæ* abſtergunt, adſtringunt, attenuant, expurgant, à putredine vindicant, incidunt, ſiccant, calefaciunt, roborant, fœcundant, &c. *Aquæ ni-*

nitroſæ ſcabiem ſanant, inflammationibus, & tumoribus auxiliantur, urinam ciunt, ſtrumas imminuunt, detergunt, &c. *Aluminoſæ*, vomitus compeſcunt, crebros mulierum abortus, & immoderata profluvia prohibent, ulceribus oris & gingivarum medentur, motus dentium firmant &c. *Vitriolatæ*: obſtructiones ſolvunt, hydropiſis ſubveniunt, ſtomachum confortant, languentem appetitum excitant, &c. *Sulphuratæ* ſiccant, diſcutiunt, emolliunt, nervorum affectibus balſamicè medentur, paralyſi, ſpaſmis, tremoribus proſunt, menſes movent, ſteriles fœcundant, cutis vitia & ſcabiem curant, aſthmaticos & ſuſpirioſos juvant, &c. *Bituminoſæ* conſimilibus facultatibus pollent: capiti tamen nocent. Quæ *æris* naturam habent, oculorum vitiis, gingivarum, renum veſicæ, &c. conferunt. Quæ *Ferratæ* ſtomacho, hepati, lieni ſalubres ſunt: ſicque de aliis mineraliticis & metallicis aquis. Conſiderari etiam poſſunt ex eiſdem mineralibus & metallis aquæ compoſitæ, quæ non unius ſolum ſed plurium mineralium ſubſtantias, aut metallorum tincturas obtinent: ut plerumque *Thermæ* quæ ob

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

id interdum plures, & contrarios effectus edunt, non tamen à facultatibus imbibitorum mineralium aut metallorum alienos: horum omnium effectuum, etſi diverſorum rationes accuratus naturæ ſcrutator ex ipſorum mineralium, metallorumve proprietatibus facile deducet, & demonſtrabit. Et ſi deſuper idem ille ſcrutator correſponſa, harmonias, & influxus corporum cœleſtium ac planetarum (non negandi) pro unoquoque metallo proportionaliter admittat, ut multi admittunt & adſcribi volunt: velitque mineralia quæquæ & metalla in aquis etiam concepta, corpori humano applicata. virtutibus ſibi inſitis, ſpeciali caractere & magnetiſmo ad aliquos humores & membra confluere, ad quæ naturali amoris philtro concitata ſunt, ac facultates ſibi congenitas ſympathetica etiam facultate in hæc vel illos exerere, hoc pacto, aptè aſſeret auratas cordis, ferratas hepatis & lienis, æratas renum, uteri, & veſicæ morbis conferre; ſicque de cæteris planetis, metallis principalioribus corporis partibus & humoribus. Immo cum chymicis ſi corporis humani contiſtutio, plurimis merculialibus, ſalinis volatilibus, fixis, acidis, nitroſis, tartareis,

vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

vel ſulphureis morbis & cauſis morbificis conſtare affirmet, iiſdem videlicet rebus & ſuccis quibus mixta in Geocoſmo conſtant; hincque probet fieri poſſe quod aqua thermalis (cui exactè commiſcentur ſimilia aut contraria) probè uſurpata miros quoſdam ac ſaluberrimos effectus in infirmorum infirmitatibus & ſymptomatibus præſtet, v.g. dum ſimilia ſimilibus conſervare vel contraria contrariis curare, &c. potens eſt, virtutibus eorum omnium quippe beata. Neque enim putandum omnes horum effectuum cauſas à primis ſolum & ſecundis qualitatibus dependere, ſed etiam tertiis & aliis ſpecificis quæ thermis miſcentur, ut poſtea iterum dicemus.

Fontes medicati aliorum fontium more è gremio terræ proſiliunt: ſive ex primæva origine ex cavernis, & Lacub. ſubterraneis ſive ex mari per occultos meatus, & cuniculos fluant, ſive ex aëre in terris concluſo, atque in aquam reſoluto naſcantur ut Ariſt. *l.* 1. *meteor. cap.* 13, docuit, ſive per impluvium, ſive per ſaxorum rimas telluriſque commiſſuras diſtillantibus aquis ſurgant; curioſas has de fontium origine indagationes ſatis ab auctoribus agitatas, hic etiam omittimus. Nunc particularius ad thermas veniamus. CA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT IV.

De cauſa caliditatis Thermarum.

INter multa admiranda quæ Thermis inſunt, plurimum fatigavit, & nunc fatigat magnorum virorum ingenia *Calor actualis* fontium, quem in aquis ſponte naſcentibus, ſenſu teſte deprehendimus: nullibi major opinionum varietas, de nulla re majus dubitationum pelagus; quid enim mirabilius in rerum natura calidis aquis, è fridiga terra, contra elementi naturam, perpetuo tenore ſcaturientibus? conveniunt omnes Thermarum *caliditatem* adventitiam eſſe, adeoque cauſam ejus aliunde inveſtigandam cenſent. commodum igitur fuerit cauſas harum rerum fuſius inquirere. Itaque

Ingredior Sacras *auſus recludere* Thermas.

Veteres vix ullam caloris iſtius cauſam in terris deprehendentes ad cauſam communem & univerſalem æthereum videlicet calorem recurrerunt. Ut Zeno Philoſophus, Cleantes, Cryſippus, Thermophilus, &c. qui ſpecialiter *Soli* attribuunt.

Dum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Dum vix poſſit per ſepta Domorum,
Inſinuare ſuis radijs ardentibus æſtum.

Quis Soli tantum Thermalem fervorem tribuet? quo videmus porcos depilari, gallinas deplumari: deinde radii ſolares pro ratione temporum, & ob refractionis diverſitatem, aliter hyeme, aliter æſtate operantur, thermæ tamen eodem tenore caloris fluunt: Sol ab hoc hemiſpherio recedit, & calorem thermæ non remittunt.

Hunc Mileus pro calore thermarum 2.
permanente talem cauſam minime ſufficere putavit: illam autem flatibus & vaporibus attribuit.

Nec his ſatisfacit. Uniformis effectus ab uniformi & minime variabili cauſa deducendus eſt, quod flatibus & vaporibus in aqua non contingit, vel enim facile exhalarent, vel aqua ſuffocarentur, vel calorem hunc ambientes lapides & terra ſupprimerent, vel confeſtim illi, interpolati, per aquas utpote tenuiores & ſubtiliores fugerent.

Alii motu violento putarunt inca- 3.
leſcere aquas, quia motu res incaleſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

cunt, plumbum motu velociſſimo liqueſcit, attritu duorum corporum ignis elicitur, immo curruum axes incenduntur, &c.

Nec hæc quidpiam probant, pro perdurante cauſa caloris thermarum: Aquæ enim non ſunt ſolida corpora, deinde videmus fluvios impetuoſiſſime moveri ut Rhodanus & Ligeris, & tamen frigidos eſſe.

4\. Proximius rem ipſam attingere conatus eſt Democritus Hippocratis coævus qui referente Baccio *l.* 1. *de Thermis cap.* 17. *&* Savonarola *l.* 1. *de Baln. cap.* 1. vult in ventre terræ eſſe montes calcis quos lambens & permeans aqua igneſcat, ob idque erumpat calida: vivæ enim calei aquam fervere infuſam, docet Seneca, & certum facit experientia.

Sed Democritus bene refutatur ab Ariſt. Agricola, à Porta, &c. quia aquam calx non calefacit, niſi prius ab igne fuerit percocta & elaborata, ſic ergo in terræ viſceribus concedit ignem vel negat, ſi primum caliditatis cauſam male facit calcem, dum præſentem ha-

habet ignem : ſin alterum, ubinam calx unquam viva ſub terris viſa, vel ubi effoſſa eſt inquit Julius Alexandrinus *l.* 7. *ſalub.cap.*4. Ponamus aliquid ſimile reperiri, putandumne calcis ejuſmodi materiam diuturno thermarum fervori per millena ſæcula ſufficere poſſe? An ſemel extincta calcis materia, rediviva conſpicitur?

Aliqui putredines ſubterraneas pro- 5.
movent ad cauſam caliditatis thermarum.

Sed ubi illæ tantæ? ubi continuæ? ut continuo & durabili fervore foveant aquas: tum abundantia aquarum compeſceret putredinem & eam ſuffocaret: & salſedo thermis ordinaria illas impediret.

Alii nativum terræ calorem, ſeu ca- 6.
lidas exhalationes terræ, ſingulari providentia conceſſas, caliditatis cauſam agnoſcunt, referuntque foſſores ſimiles calores in metallorum & mineralium fodinis reperiri, quodque ſubterranea loca plurimum in hyeme incaleſcant, quod fontes tum calidi erumpunt, &c.

Ve-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

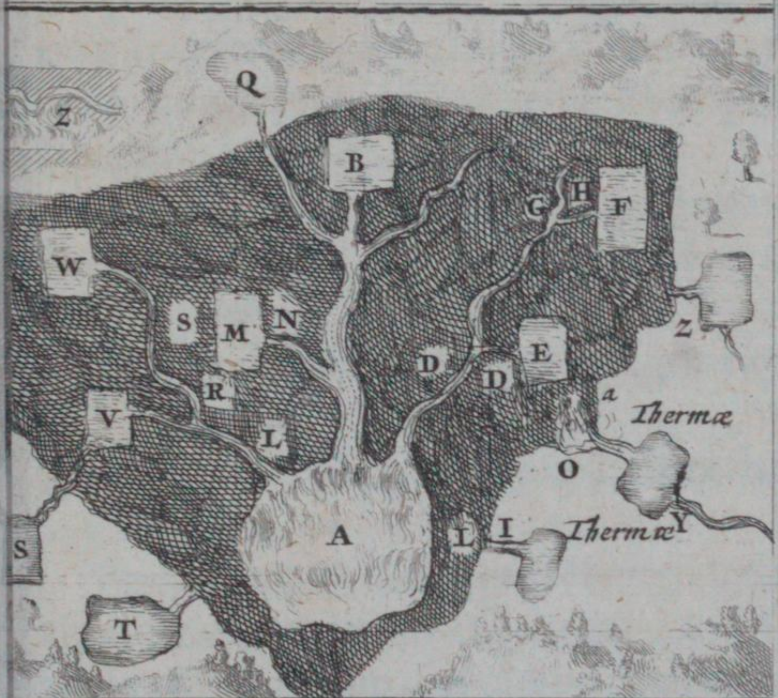
Verum ſi daretur calorem quemdam blandum producere mineralia aut etiam in metallorum fodinis eum reperiri, nunquam tamen aſſequerentur calores illos ferventes thermarum: tum multi fontes etiam ſine mineralibus perpetuo eſſent calidi, quia calores illi in multis locis ſunt expanſi, deinde facile reactione frigidæ aquæ extingui poſſent, aut terra retundi; fontium autem in hyeme tepor, ex antiperiſtaſi notus eſt.

7. Alii fermentationibus vini, cereviſiæ, &c. quid ſimile allegant:

Sed tales fermentationes ſunt impares ut perenniter conſtituant thermas, in tanto, & tali fervoris gradu.

8. Tandem alii qui præcedentes omnes relinquunt tanquam inſufficientes confugiunt ad ignes quoſdam *actuales* ſubterraneos terræ cavernis incluſos, qui poſſunt aquas ex vicinia reddere ferventes, ex longinquitate tepidiores hujus opinionis fuerunt & ſunt auctores plurimi, ſimileſque ignes narrant in Islandia in monte Hecla, in Colophanto, in Scythia, in monte Chymera,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Q
Z
B
G
H
F
W
S
M
N
Z
D
D
E
a
Thermæ
R
V
L
O
A
L
I
Thermæ
Y
S
T

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mera, in Italia montis Veſuvii; & in Sicilia montis Ætnæ incendia. P. Kircherus *l.* 4. *mund. ſubt. ſect.* 1. in plurimis mundi partibus plurimos alios recenſet. Ariſt. l. *de mundo* hanc opinionem ſuſtinuit: Seneca quoque idem ſtatuere videtur dum inquit *Ignes multis in locis terra operta tegit, & aquas calefaciendo inalterat*: Hoc ipſum Pontanus innuit dum dixit:

——— *Late multum tellure ſubima,*
Debachari ignem, campoſque exurere apertos
Inde fluit calidum *referens ex* igne vaporem;
Vnde fugax, tectis *fervent &* Balnea flammis.

Perſpicuum actualis ignis & intercurrentium ſimul aquarum calidarum inter Puteolos & Neapolim, in campo Vulcani qui ſulphuraria dicitur haberi autumat Baccius *l.* 1. *de Thermis cap.* 18.

Hos ignes ſubterraneos thermas producentes ſimili figura oſtendere conatur P. Athanaſius Kircherus *l.* 5. *ſect.* 2. *mund. ſubterr.* Imaginari vult ſubterraneam regionem, in qua A. pyrophylacium, quod per canales ſuos pyragogos, ſive caminos

in

in omnem partem ramatim porrigat calorem cujuſmodi ſunt L. R. S. A. B. D. G. H. ſi itaque reconditorium aliquod v. g. B. illi immediate ſuperpoſitum fuerit, certum eſt ex æſtuantiſſimis halitibus igneis qui ex pyrophilacio A. continuo per canalem A. B. expirant; aquas in cratere. B. contentas ſummum æſtumconcepturas ut fit in Bulicamo Witterbienſi, in foro Vulcani, in monte Hecla : Si vero dicti halitus per canalem pyragogum L. R. S. in hydrophilacium V. ſe inſinuaverint parvum futurum in thermali aqua S. & minorem W. & minimum in X. thermis adjacentibus donec ita remotæ fuerint ab A. ut penitus tandem omni calore exutæ frigeſiant. Idem dicendum de canali D. G. H. pyragogo per quem ſpiritus ignei pertranſeuntes ſeſe exonerant in aquaticos crateres E. F. qui aquas exonerant in fontes Z. & Y. Contingit autem ſubinde pyrophilacium quoddam hydragogum offendere canalem, ut videre eſt in pyrophilacio O. quod, canalem ab igneo ſuo vapore ſtringens aquam, magno æſtu imbuit, unde aqua in thermis Y. exonerata pariter ferventiſſima erit. Videtur hic P. Kircherus Syntheſim

theſim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

theſim & analyſim ſeu naturam & conſtitutionem corporis Microcoſmici imitaſſe in quo venis ſubductæ ſunt arteriæ, tales fermè calores ſanguini illarum communicantes & foventes quales canales pyragogi Geocoſmi ſubterranei hydragogis canalibus impertiunt.

Ut autem has opiniones defendant etiam imaginari ſibi debent vel ignem cum aqua hanc naturalem ambire amicitiam, & tanta harmonia cum aquis maritari & uniri, ut aqua ignem non extinguat, nec ignis efficaciſſimus ſibi contrarium humorem non perdat: quod abſurdiſſimum eſſet: vel aquas thermales ſemper in locis ſubterraneis tanquam in lebete contineri & calefieri. Sed unde minerales? unde calor ille aquarum ſub terra concipitur, ubi nullus unquam conſpicitur ignis? ut in hiſce & aliis plurimis locis: quid ſubeſt quod illum excitet? cur non avolat? cur non defectu ſpiraculorum extinguitur? unde alitur ut tot ſæculorum ſpatio v. g. hic à millenis durare poſſit? *Ignis ſine pabulo, nihil eſt* inquit Doctiſ. Scaliger *in exercit. 9. ad Cardanum.* Hinc ignis hujus actualis materia non una ab omnibus declaratur, aliqui *Alumen*, alii

alii *Bitumen*, alii *Sulphur*, alii *Cineres & Prunas*, deſignant, & tandem vacillant in ignitionis & calefactionis modis ac locis.

9. Qui *Alumen* aſſignant pabulum, parum ſubſiſtunt; quod ſiccum terreumque ſit; quod multum de ſale communi participet, igni ſemper adverſo; quod lætiſſimus ſit ignis in materiis oleoſis, vel in ſiccis aëreis, quibus omnino caret alumen, &c.

10. Quibus pro pabulo ignis, *Bitumen* arridet, ut Agricolæ *l.* 1. *de ortu & cauſ. ſubterr.* his rationibus ſuam aſſertionem confirmare nituntur: quod *Bitumen* facile flammam concipiat; quod vix aqua, niſi multa extinguatur; immo eſſe aliqua bitumina quibus aquæ magis ardeant: quorum mentionem facit Plin. *l.* 2. *hiſt. nat.* ſtatuit idem Agricola tale bitumen in fundo aquarum ardere, &c.

Sed fontes calidi non omnes bituminoſi ſunt, quales Porcetani noſtri ferventiſſimi, qui nullum ſignum bituminis habent, nec fontibus continuo apertis unquam oſtenditur, pro ut nec in fer-

ven-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ventibus Cæſarianis, nec in aliis. Superficiaria illa viſibilis dum refrigeſcunt concretio fluitans, in illis flos ſalinus eſt, ut dicemus poſtea, non bitumen aut ſulphur. Ulterius falſum putamus quod bitumen immediatè ſub aqua ardere poſſit ſed accenſum potius ſuperficiem tantum aquarum lambere ut non ſuffocetur, hoc autem incapax eſſet fervoris tanti, in tanta thermarum copia quanta hic habetur. Conſiderandum ultimò uniformitatem perpetuam caloris thermarum, per incendia bituminis continuari non poſſe.

Celebriores alii cum anteſignano ite- II.
rum Ariſtotele *l. de propr. elem. l. probl. ſect.* 24. *probl.* 18. *& l.* 2. *Meteor.* SULPHURI cauſam actualis caloris adſcribunt: quod Baccius *l.* 1. *de Therm. c.* 19. ſubterraneis ignibus ſingulari diſpoſitione naturæ, deſtinatum dicit. Famoſa eſt hæc aſſertio quam etiam ſuis rationibus confirmare conantur. Quod nullum foſſile reperiatur, quod citius flammam concipiat, retineatve diutius; addunt ſenſus ipſos teſtes eſſe, ſulphurque odore, ſapore in thermis ob-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

obſervari, propterea que omnes eſſe reſo-lutivas, aperitivas, exſiccativas, &c. Aſſerunt illud continuo per ſingularium partium acceſſiones, ut alia foſſilia regenerari, propagari, &c. Et cum Lucretio *ſemina rerum ex infinito ſatis omnia ſuppeditari, &c.* His poſitis, ſolliciti adhuc valde manent; de loco & modo calefactionis: ſi ſulphur incenſum ſublatere dicant, ſuffocabitur & extinguetur aqua. Si deſuper, ſi undique ignem ſulphureum habent thermæ, quomodo cineribus ſupernorum ignium, circumſtantiumve deciduis non impedientur ductus & ſcaturigines fontium? vel ſaltem non alibi exitum quærent? deſertæque deſerent ignes: ſi in vicinia ſtatuant locum, ferventium quidem proximum, modicè calidorum remotiorem, ut aqua tanquam in lebete efferveſcat: Sed quis ejuſmodi canales pyragogos tanto artificio fabricavit, ut per eorum parietes aquæ tam copioſæ & multæ caleſcant? Unde, ſi aquæ non tangant mineras accenſas, imbibentur thermæ reali imbibitione ſulphuris? Unde, ſales quos portant habebunt? Notandum obiter, quod nullus hactenus obſervavit, tria noſtrorum fontium thermo phyla-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

phylacia exponere ex gazophylaciis ſuis ſalinis quotidie ad minimum 5. vel 6. millia librarum ſalis, quæ certe quantitas ex cineribus ignium flammæ aut prunæ fieri nequit, ut enim tanta copia produceretur, quanti ignes ſubterranei actuales deberent eſſe? quantum pabuli? &c. integrarum provinciarum ſubterranearum aut regnorum ignes non ſufficerent. Deinde ſales ignium aut flammæ ſemper lixiviales ſunt, harum thermarum nunquam, &c. Vnde poſtea ſulphuris incenſio? Ignem flammæ ibi eſſe non eſt veroſimile nam ut Cardanus dicit *l.* 2. *de element*. reſpiratione manifeſta indiget: ille canalibus & parietibus incluſus extingueretur coërcitus: terræ motus frequentes ſequerentur; eſt enim ſulphur incenſum indomitæ, & efferatæ naturæ, torrentis inſtar quaquaverſus ſe diffundit, repagula diffringit, & quidquid in oppoſitum venit, deſtruit, aut in præceps deturbare conatur: aliquando denique talis ignis viſus eſſet, erupiſſetque ſaltem per intervalla iis in locis ubi thermæ ſunt. At quis unquam obſervavit? Scimus in meteoris, Phoënomena exhalationum ſulphurearum, nitroſarum, vitriolatarum, &c. flammam

 con-

concipere. Scimus foſſores inveſtigantes mineralia aut metalla comportatâ candelâ antra incendiſſe, veſtes operariorum combuſſiſſe: Item in foſſis carbonum ſubterraneorum quandoque aerem inflammari; licet tales ignes ſint ſulphurei, aërei tamen magis ſunt minime durabiles, nec unquam tales qui aquas ibidem ſtagnantes calefacere poſſint. Quid tandem dicent de fontibus ſulphureis actu frigidis? quid demum de calidis ſulphure carentibus? quales Porcetanæ, &c. finaliter quid addent, de alternantibus thermis, modò calidè, modò frigidè fluentibus, quales Piperinæ in Germania quis illarum ignes reſuſcitat? quis extinctos reaccendit? quis extinguit? quis renovat? Henricus Rochas Medicus, deſertam in Francia ſulphuream calidam ſcaturiginem aquarum mineralium inveſtigans, ſimiles actuales ignes, ſuâ experientiâ & ſuo labore imaginarios eſſe, adinvetni *tract. de aq. miner. c.* 1. *de aq. ſulph.* Nec juvant hanc ſententiam ignes montium Æthnæ, Veſuvii, Heclæ & alii innumeri, hi enim non latent, liberiorem aërem nanciſcuntur, ſpiraculis & pabulo fruuntur, quibus perſiſtunt. Hinc patet quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

uam falſa fuerit externi vulgi opinio uperi buſti Aquiſgranenſis An. 1656. roceſſiſſe à ſulphure & ſulphureis ntibus, cum fons Cæſarianus ſolus s apertè dotatus, intactus perſeveravet, utpote probè tectus, nec in tan- copia illud poſſidens ut Civitas ar- eat.

Supereſt duodecima quam ſubtilita- 12.
m auctor Card. l. 2. cum aliis innuit *nem Prunarum* ſcilicet *& Cinerum.*

Sed quis unquam prunas ignium, ci- 13.
ribus opertas in terræ viſceribus re- rtas retulit? & hi qui cineres & pru- s volunt, neceſſariò ignem actualem æſupponunt: & tum iiſdem argu- entis antecedentibus refellitur.

Paracelſus ut omnes has difficulta- s evitaret, ab initio mundi ſic creatas divisas calidas pronunciat, huic ſuc- nſet Fran. Fabritius dum ſcribit, *Pri- am itaque ac præcipuam cauſam puto ei omnium rerum opificis voluntatem, ac etiam parte declarantis nobis, non lum ſapientiæ, potentiæque, ſed & ſum- æ in nos benignitatis ſuæ divitias, quine ſque deeſſet quod humanæ imbecillitati*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tot morborum agminibus obnoxiæ ſuccurreret, tot tamque varia remediorum genera, terra, marique producta, aquas quoque ſalubres, ac medica facultate pollentes, è terra proſilire juſſit, quas miniſterio ſtellarum, proinde ac reliqua omnia ita moderatur, ut inſtitutam ſemel legem, curſumque perpetuo obſervent; Hæc ille.

Nos vero qui prædictarum cauſarum ſufficientem nullam actualis caliditatis, omnium thermarum eſſe oſtendimus: binas caliditatis earumdem cauſas in medium proferemus. Earum unam ex præcedentibus reaſſumemus: alteram aliam, quam cæteris probabiliorem & naturalem eſſe putamus pro genio noſtro in hac re ardua explicare conabimur.

14. Dicimus ergo 1. & repetimus quoſdam fontes calidos eſſe qui ignium ſubterraneorum, montiumque ardentium calore foventur; & hoc propter manifeſtos & notiſſimos tales ignes : horum Italia ſuos nutrit, ſunt & alii alibi: ſive id fiat per ſpirituum igneorum penetrationem & commixtionem: ſive per vicinias pyrophilaciorum, ſive per canales

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

les pyragogos ut veroſimilius, ſive per circumſtantias aut decidentias exuſtarum materiarum, ſive per elambitionem ſuperficiariam, aut aliter.

Sciendum tamen horum fontium aliquos minerales eſſe, alios minime, hos agnovit Ariſt. in Magneſia, Strabo *l. 6. Geograph*. aquas Geſtanas. Plinius apertiſſime *l.* 15. *hiſt. nat.* dum dicit. *Nec vero omnes quæ ſunt calidæ medicatæ ſunt, ſicut in Egeſta Sicilia, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Lypara, &c.* Vitruvius *l.* 8. *c.* 3. *idem* ſentit aitque, *ſi qui in his locis qui ſupra ſunt fontes aquæ dulcis naſcantur, offenſi eo vapore efferveſcunt inter venas & ita profluunt incorrupto ſapore* Fallopius *l. de therm. aq. c.* 5. Similes recenſet in Italia plurimas, ut aquas D. Bartholomei in agro Patavino quæ frigidæ ingredientes balneum ſeu alveum, cum vero ibi ſunt, ſtatim incaleſcunt. Item aquam S. Joannis apud balneum de Corſena in agro Lucenſi, de Corneto in Senenſi, in Piſano alias, &c. ridetque medicos Hetruſcos mittentes ad illos fontes, infirmos, cum ſimiles ex aqua tepefacta domi poſſint haberi. Finaliter tantum ſollicitos nos reddit thermarum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

compoſitarum è mineralibus ſine ignis indicio *caliditas*, qualis fontium noſtrorum Aquiſgranenſium & Porcetanarum, &c. pro his ergo & ſimilibus.

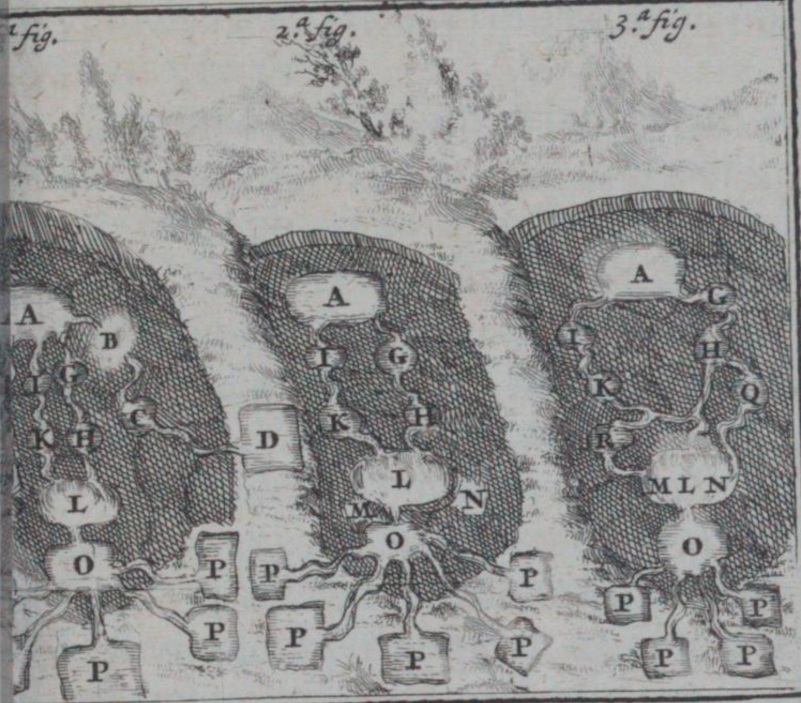
Suppono primo, aquas thermales omnes, extra ignes ſubterraneos; (ut noſtras) certo certius ſalibus mineraliticis maxime imbibitas & imprægnatas eſſe. Quod rudes & omnino imperiti ſenſuum ope dignoſcere poſſunt.

Suppono 2. omnes ſales aliquid acidi, aliquid fixi, *combuſtionum* aliquid lixivioſi continere; eoſdem aliquid volatilis aliquid alkali, aliquid fixi poſſidere, & hoc Spagyrici demonſtrant.

Suppono 3. ſales hos & ſpiritus ſibi ipſis conſimiles naturas habere, ut ſales & ſpiritus aluminis; ſales & ſpiritus ſalis marini, foſſilis, gemmei; ſales & ſpiritus nitri, vitrioli, &c. alios autem alii diſſimiles & contrarias; ut ſales & ſpiritus aluminis, nitro, vitriolo, &c. nitri alumini, vitriolo, fixi volatilibus, acidi corroſivis, corroſivi etiam corroſi vis, &c. quod lippi & tonſores norunt.

Suppono 4. unius generis ſales aut ſpiritus; aliis diſſimilibus occurrere, coire,

inter

1.a fig.
2.a fig.
3.a fig.
A
B
C
D
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

inter ſe ſummam exercere contentionem & pugnam, & ſine reſpectu circumſtantium, pro dominatione alios, alios oppugnare, turgeſcere, effervеſcere aliquando ad ignitionem uſque: è contra conſimiles & ſymbolicos quietos & torpidos manere, & hoc triviale eſt.

Suppono 5. ſales hos minerales vel potius eorum ſpiritus omnium glebarum metallo-mineralium ac metallorum diſſolutionis eſſe claves, ex illis ſic vel ſic mixtis confici aquas regias v. g. quæ aurum, fortes quæ alia metalla ad incendium uſque aperiunt ac diſſolvunt, &c.

Suppono 6. ad imitationem P. Kircheri, primæ, ſecundæ & tertiæ appoſitæ figuræ hydraulica A ducere plures canales ſubterraneos hydragogos, quorum aliqui effluentes v. g. in prima figura per lapides B. & arenas C. reddunt fontem D. dulcem: per mineras autem ferri E. fontem F. ferratum. Alios vero ab eodem hydraulico A pertranſire partim mineras aluminoſas G. & matricem Cadmiæ H. partim disjunctim mineras ſalſas I. & nitroſas K. &c. conjunctum autem incidere & concurrere in matricem L. argillâ virgineâ ſalibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Hermeticis, *thermalibus*, vel quibuſcumque aliis præcedentium influentium repugnantibus & oppoſitis fœcundam: qui ibidem adventu & concurſu primarum ſalitarum aquarum luctam faciunt; quâ ebulliunt, effervescunt, caloremque concipiunt, thermaleſque aquas, ut in prima figura efficiunt; ſine ſulphure *ſalſo-aluminoſo-cadmio-nitroſas*, v. g. Porcetanas, &c. quæ per cumulos arenarum O. purificantur & in P. P. P. P. P. thermales ſcaturigines producunt. Quod ſi fortuito in viisà loco concurſus, incidentiæ & matricis effervescentiarum L. in O. repererint ſulphur vivum vel flores ſulphuris, vel lapides ſulphureos M. N. eoſque ſolvant & aperiant, vitriolumque ſulphureo lapide congenitum ſimul rapiant, prævaleatque v. g. nitri minera. producunt *Nitro-ſalſo-ſulphureo-cadmio-aluminoſo vitriolatas* thermales aquas in P. P. P. P. ſcaturientes: Itidem per arenas O. purificatas, quales Cæſarianas, &c. ſecundæ figuræ. Si vero in loco concurſus & effervescentiæ L. ſulphur vivum, flores, aut ipſimet lapides ſulphurei ſimul occurrant, aperiantur fortius, & quaſi oleaginosè diſſolvantur, diutiuſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tiuſque in viſceribus terræ digerantur; cæteriſque mineralibus ſalinis conceptis prædominetur ſulphur tum *Sulphureo-ſalſo-nitro-aluminoſo-cadmio-vitriolatas* thermales aquas in P. P. P. P. per arenas etiam O. tranſcolatas dant, ut Cornelianas, &c. Et ſi quid tincturarum ex matricibus metallicis aureis Q. vel ferreis R. eiſdem aquis communicetur unà retinent apportantque, his poſitis.

Dicimus 2. diſſimiles ſales aut ſpiri- 16.
tus etiam aquis commixtos aut præterlabentibus aquis confuſos, in terræ viſceribus occaſionaliter occurrentes mineræ ſalinæ alterius indolis & contrariæ, ibidem efferveſcentiam mixtionis jugiter concitare, illam deinde aquis caliditatem impertire & thermales aquas producere: ac quoque pro ut vicina vel remota, copioſa aut parca fuerit effer-veſcentiæ matrix, agens & patiens validum aut languidum, aquas plus vel minus fervidas & minerales reddere; denique corpora circumjacentium mineralium aut metallorum aperire, ſubſtantiaſque eorum & tincturas imbibere & proferre.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Cæterum qui minus prædictis fidem adhibent, aut ſalium & ſpirituum iſtorum mirabiles operationes negant, accipiant liquores acetoſos, corallis eos nec non margaritis affundamt; vel ſpiritum vitrioli cum ſale aut oleo tartari, aut quoſcumque alios ſalinos ſpiritus cum volatilibus, alcali, fixis, aut fluorem adeptis; & clarius, aquam fortem cum ferro aut cupro, ſpiritum vini cum oleo therebinthinæ, &c. commiſceant, valde omnes efferveſcere videbunt, idque fieri tanta contentione & pugna ut non ſolum ex tali motu incaleſcant, ſed etiam inſigniter efferveſcant, & ardeant. Attendant ſalium calcis diſſolutiones & affuſarum aquarum incaleſcentias ſimiles efferveſcentiis ſalium *ſeu draconum* thermalium: In Germania inter ELBAW & FALCKENAW mons eſt à pluvia fumoſus: an non à commotis ſimilibus ſalibus? aqua Anthoniana vino mixta fumum edit, an non à contrarietate ſalium acrium fontis & ſalis tartari vini? Si non ſufficiant advertant Microcoſmi & proprii corporis quaſdam alterationes & ſine actuali igne efferveſcentias v. g. febrium, Eryſipelatum, ventriculi ardores, poda-

grico-

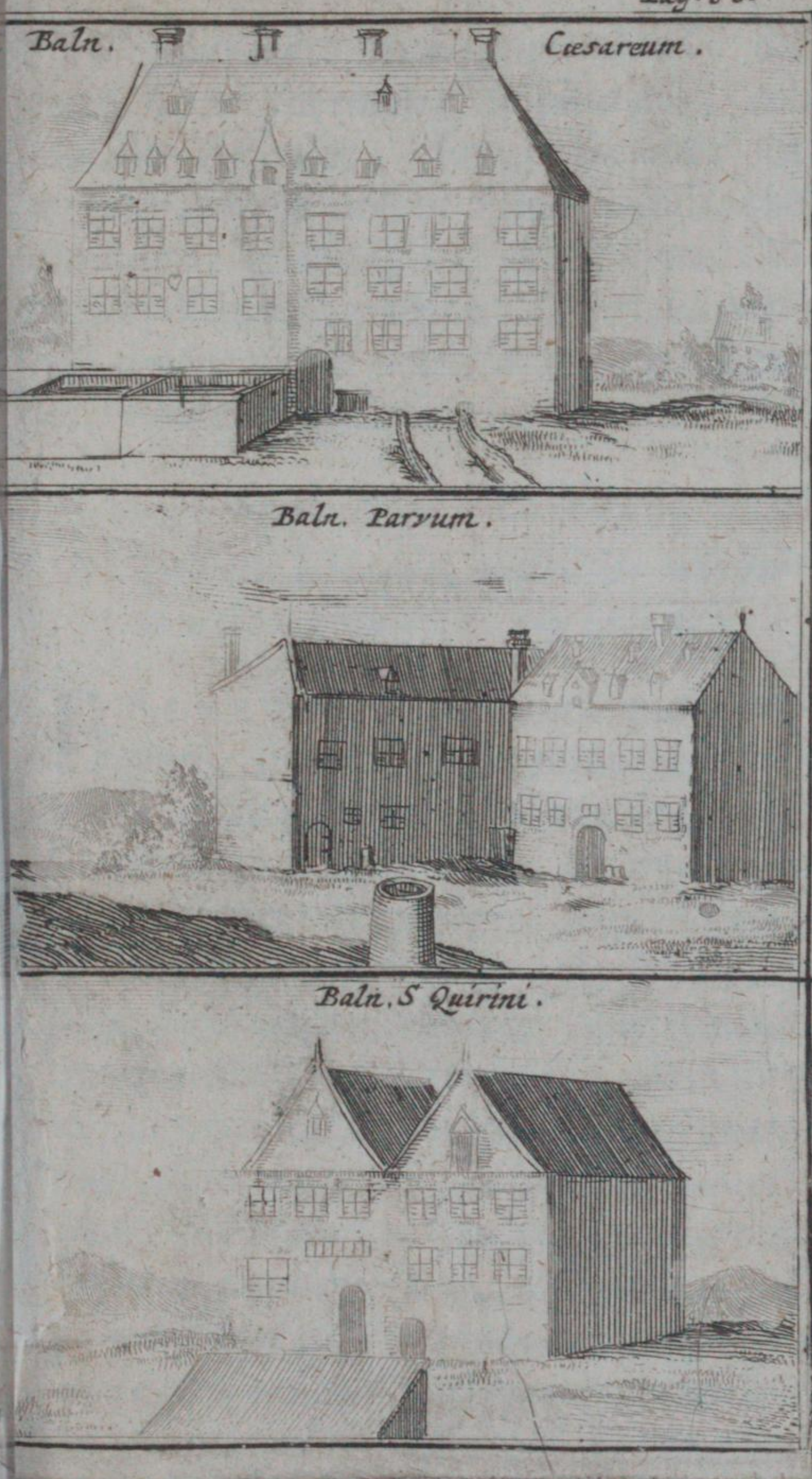
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

gricorum dolores, & forte cordis pulſum, &c. utpote iiſdem principiis ſalinis harum effervescentiarum ſimillimis, vel nitroſis vitriolatis, acribus, &c. conſtantes cum Macrocoſmo. Si necdum contenti ſint adeant telluris ſinus, cum Cl. Henrico Rhocas medico, *tract. de aq. min. cap.* 1. qui ſuis ſumptibus & operariorum laboribus eos pertranſivit: ibidemque videant inveſtigatæ ſcaturiginis aquas calidas, priuſquam efferveſcerent frigidas ſalibus tamen quibuſdam oneratas, in mineram incidentes hermeticis vel thermalibus, diſſimilibuſve ſalibus gravidam; quam penetrando, aperiendo, effervescendoque victoriam ſalium contrariorum in ea minera contentorum affectabant: aut eorumdem ſimilium removendo heterogenea reunionem appetebant, pugnandoque in fervore copulam ambiebant, thermaſque illas producebant ſic de his Aquiſgranenſibus, ſic de Porcetanis, &c. Quibus ſi halituum & vaporum calidorum continuo agitatorum in his terræ ſpecubus & cavernis veluti in hypocauſto aut dolio repluvium: vel in clybano reverberium: nec non minerarum ipſarum ac terræ forte ca-

lorem nativum hic addant pro cauſis caliditatis coadjuvantibus, facile calorem thermalem ejuſque durationem colligent: facilius quoque mineralium horum ſalinorum regeneratio probabitur, quam ſulphuris aut bituminis ignium voracium flammæ vel prunæ: cum præſertim per effervescentias has, ſalinorum mineralium non fiat ulla conſumptio, è contra ſulphuris & bituminis per ignem actualem maxima præceps & irreparabilis. Sales hi pace per effervescentias pacta diu calorem ſervant, eaque pacis fœdera pangunt, quibus mineralia imbibita virtutum incrementa conſequuntur, exaltatis longioribus hiſce digeſtionibus naturalibus uniuſcujuſque proprietatibus.

Denique quod ſi forte caſualiter lapides ſulphurei, quibus hæc patria non caret, aut ſulphur vivum, aut ſulphurea corpuſcula, aut flores ſulphurei qui ſub corticibus rupium quandoque viſi ſunt: aliique ſimiliter lapides metallo-minerales, &c. occurrant; vaporibus ſalium volatilium per effervescentias animatis, vel ſpiritibus, tanquam menſtruis ſalitis aperiantur & ſolvantur, demumque imbibantur, aquas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

compoſitas thermales ſulphuratas, vel metallo-minerales, ſimul facient, ut Aquiſgranenſes noſtræ ſunt: tamdiuque durabunt, quandiu erit gazophilacii ſalini in maſſam talis matricis affluxus, eorumque regenatorum occurſus & effervescentia. Nunc de ſingulis ſeorſim agamus.

CAPUT V.

De Balneis Vrbanis, quibuſve morbis BALNEATIONE *conducant.*

BALNEUM *Cæſarianum* quod tempore, ſtructura & commoditate aliis præcellit (ut videre eſt) à Cæſare nimirum Carolo nomen habet, qui id ipſum, ut ſupra dictum eſt reparavit, atque in eo ſe lavare ſolebat: quod ne quis fabuloſum putet Eginhardi verba ſubſcribere placuit, qui ejuſdem Caroli Scriba ſuit, is in hunc modum in vita ejus refert. *Delectabatur vaporibus aquarum calidarum naturalium, frequenti natatu corpus exercens, cujus adeo peritus fuit, ut nullus ei juſte potuerit præferri: ob hoc etiam Aquiſgrani Regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis uſque ad obitum continuo habitavit, & non ſolum filios, ad balneum, verum & op-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

& optimates & amicos, aliquando etiam ſatellitum & cuſtodum turbam invitavit, ita ut nonnunquam centum vel eo amplius homines unna lavarentur. E quibus colligere eſt, omnes nunc alveos hujus fontis, unum tunc forte balneum fuiſſe. Hoc balneum ita ſitum fuit, ut Regiæ proximum eſſet, ea autem templo contigua: verum poſtea tam regalis aula, quam balneum Barbarorum incurſu & incendiis deſtructum eſt: manſeruntque aquæ ſæpius ſine uſu penè neglectæ & deſertæ.

Temporibus Fran. Fabritii forte circa annum 1540. dum perderentur aquæ, iterum publicâ civitatis impenſâ ſumma artificum induſtria, reparatum & extructum eſt Balneum; atque in unum puteum, alias neglectæ aquæ coactæ ſunt. Is aquâ fervente ſemper plenus eſt, & eam per canales ſingulos exonerat in alveos octo Cæſareæ domus quinque; Parvi balnei tres, quos ad ſumma labra arbitrariè implet. Lapideis muris cincti ſunt & diſtincti, circumſunt ampla ſedilia, in gratiam eorum qui lavantur, aut inter lavándum commeſſantur: ſinguli quoque ferme habent

bent cameram adjunctam, & cubilia ad ſudandum.

Hæc aqua in alveis motâ tepeſcere debet, ut ſuavi jucundoque tepore lavaturos excipiat, requiritque fermè tempus 15. vel 18. horarum, antequam ad temperiem humano corpori tolerabilem perveniat. Antehac frigidus fons communis aquæ, recreationis cauſa, & ad vinum aut cereviſiam commeſſantium refrigerandam in lateribus & angulis alveorum per tubulos deductus erat, & lapidibus excavatis ſeorſim exceptus, nunc fluere deſinit.

Ubi lavatum eſt, aqua illa alveorum inferne tota emittitur, quæ ita per ſubterraneos ductus defluit, ut nullæ inde ſtagnantes ſordes, nulla putredo vicinum aërem fœtido vapore (quod aliis pleriſque fit locis) vitiare poſſit. Pavimento & ſubſelliis repurgatis, recens aqua immittitur, quæ tanta copia influit, ut intra horas duas vel tres alveum rurſus impleat, & deinceps alios, quamvis ſinguli ſint tam ampli ut in illis centum circiter tonnæ, ſeu vaſa ordinaria Germanicæ *Hamen* influant, & viginti quinque homines & plures etiam ſe una lavare poſſint.

Alvei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Alvei plerique habent in longitudine duodecim, quindecim & plures pedes; duodecim, decem, vel octo in latitudine: quatuor vel quinque in profunditate. Aqua porro balnei quamquam plerumque limpida ſit ut vel nummulus in fundo per ipſam poſſit agnoſci, mutat tamen nonnunquam vel nemine turbante colorem, & alias ſubviridis apparet ſi diu, alias ſubcerulea ſi minus, alias ſubalbida ſi parum quieverit: immo lactea ſi interdum recens cum veteri immiſceatur. Hæ omnes tepeſcendo clareſcunt, & longiori mora v. g. ad aliquot dies ſubnigreſcunt.

Refert hæc aqua modis omnibus naturam ſulphuris: hujus dat flores multis titulis medicinales: hos in putei collo & teſtudine ſcaturiginis in copia per aquas ſublimatos & in glebas accretos, ſemper reperire & colligere eſt: eidem ſulphurei flores præſertim à commixtione recentis aquæ & veteris, etiam quandoque ab impreſſione frigidioris aëris, in fundum alveorum decidunt & præcipitantur, adeo ut lavantium veſtigia prodant, ſerventque.

Continet inſuper hæc aqua ſalium confuſorum quoddam chaos, in exſiccatione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

varias figuras formans; & quidem hujus materiæ tanta quantitas eſt, ut unuſquiſque alveus viginti, triginta, quadraginta & ultra libras poſſideat.

Aquis mora tepeſcentibus flos ſalinus fermè inſipidus & vagus, ordinarie in ſuperficie aquarum in alveis ſupernatat, quandoque cremoris tartari inſtar firmiter concreſcit, qui ſi igni admoveatur non liquefit, ſed fixus manet, vixque crepitat. Hunc florem male balneorum ancillæ & alii, ſulphur nuncupant, aut bitumen dicunt, aut vulgus corporum ſordes putat. Illæ prædictum florem ſalinum diligenter mundant & abjiciunt, ut aqua lavacri tanto nitidior appareat.

Hic flos ſalinus per minimas particulas, vel atomos innatans, contactu ſuperficiarii aëris, & muri frigidioris ita congregatur, & vagam pauculam arenam fontis rapiendo & conglutinando incruſtatur, ut lapidem in alveorum circumferentiis & labris mentiatur.

Parvum Balneum hoc modo ædificatum eodem fonte Cæſariano fovetur, & tria ſua lavacra eadem aqua muri ſolum interſtitio per proprios canales pro tertia parte

te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

te diviſos, proxime implet, magnum unum jam aſſeribus bipartitum, & duo minora, habent quoque ſedilia ad ſedendum, cameras, & cubili ad ſudandum. Inferne quoque pro arbitrio depromuntur aquæ, ſcopiſque purgantur alvei, &c.

Balneum S. Quirini conſimili ſtructura factum, proprio & aperto fonte gaudet. Aqua cum præcedentibus balneis, ejuſdem naturæ & facultatis eſt: quod ſatis probat æquilibrium ſuperficiarium idem fontium, pondus, guſtus, totalis etiam emiſſio aquarum & fundamentalis apertura fontis Cæſariani hanc ſcaturiginem perdit & exſiccat: remiſſior vero hujus aquæ calor, vel aperturæ fontis, vel inrefluxum fontis Cæſariani principalioris referendus, vel venæ particulari minori à majore Cæſarianâ ſeparatim fluente adſcribendus eſt. Ante hac hujus aquæ uſus in doliis fuit, nunc etiam tres alveos facit, è quibus aquæ etiam ad libitum emittuntur, admittuntur & purgantur.

Acceſſus ad fontem liber eſt, & hanc aquam à civibus exportare licet: hujus ſenſibiliter non diminuitur aqua, ſed calidior redditur; quippe ea, puteo Cæſariano,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

riano, vel vena propria recentius affluente, & æquilibrium ſtatim ſemper reſarciente.

Ante ædes Cæſarianas in platea eſt etiam ejuſdem aquæ tepentis antiquiſſimus puteus, continens aquas thermales ex vena profundiſſima, haud dubiè præterlabente fundamenta ædium vicinarum, verſus Cæſarianam domum affluxum accipit: hic bino opere confectus eſt, inferius quadratus, ſuperius ſphœricus; veroſimiliter per devaſtationes, in cendia, & ruinas cum civitate auctus. Jam nullius eſt uſus, ideoque grandioribus lapidibus contectus eſt.

Aquæ hæ virtutibus ac facultatibus penè innumeris dotatæ ſunt, & ad multas corporis ægritudines efficaciſſimæ, Strenue enim exſiccant, calefaciunt, ex alto humores ad extrema evocant, diſcutiunt, abſtergunt, & ut magis particulatim dicamus, conducunt imprimis nervorum affectionibus, quales ſunt Spaſmi ſeu convulſiones: itemque Paralyſi id eſt reſolutioni univerſali aut particulari, maxime autem illi, quæ ab accubitu humorum fit, aut ab illorum in morbis metaſtaſi, quando pars corporis ſentiendi aut movendi facul-

cultate aut utraque ſimul deſtituitur. Conferunt item membris torpentibus, rigentibus, trementibus, ac palpitantibus, etiam articulorum doloribus ut ſunt Chiragra, Podagra. Dolores Iſchiaticos curant & coxendicis : Indurationes nervorum ac ligamentorum; colli contracturas emolliunt : tumentia membra diſcutiendo levant. Juvant eos quibus præcordia dura, tumida, ac veluti tenſa : quibus viſcera ſchyrroſa & obſtructa ſunt : nec non eos qui ventriculi hæpatis, aut lienis frigida intemperie moleſtantur : laterum citra febrem dolores placant : capitis dolorem inveteratum ejuſque vertiginem, tinnitum aurium, nephriticos & ſtomachi dolores tollunt. Mulieribus vero vix aliud remedium ad frigidos humidoſque uteri affectus, quibus potiſſimum in his regionibus moleſtantur, & quæ proinde minus fœcundæ generandis liberis ſunt, congruo aquarum uſu redduntur idoneæ, fiuntque matres. Menſes tardos & ceſſantes promovent, uterinos dolores placant, uteri lubricitatem etiam nimiam & abortus ſiſtunt: denique mirificam purgandis, ſanandiſque cutis defœditatibus quales ſunt

ſca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſcabies, impetigo, vitiligo, &c. exhibeent efficaciam, præter illam quam gallicam aut hiſpanicam vocant, quæ melius & tutius aliis remediis alexipharmacis propriùs ſanatur : tamen à reliquiis & noxa quam ex improbitate mercurii ii contraxerunt, vindicant.

Aquæ hujus fontis ſuaviſſimæ ſunt POTATIONIBUS aptiſſimæ de his crediderim panagericum oratorem Belgam Conſtantino Imperatori Conſtantii filio Treveris dixiſſe. *Dii immortales quando illum dabitis diem, quo illos quoque Apollinis lucos* & ſacras ſedes & *anhela fontium ora circum eas? miraberis profecto illam quoque muneris tui ſedem & calentes aquas ſine ullo Solis ardentis indicio, quarum nulla eſt* triſtitia ſaporis *aut halitus ſed talis* hauſtu & odore ſinceritas *qualis fontium frigidorum, &c.* quod antea aſſeruit Vittuvius l. 8. 3. *ſunt autem etiam nonnulli fontes calidi ex quibus profluit aqua* ſapore optimo *quæ in* potatione *ita eſt* ſuavis *uti nec fontanalis ab Camœnis, nec Martia ſaliens deſideretur.*

A dictis Cæſarianis balneis, verſus æſtivum ſolis exortum, ad interioris urbis mœnia,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mœnia, (nam duplici muro urbs cincta eſt, ut diximus:) eſt *Balneum Cornelianum* ab appenſa tabula S. Cornelii pro notionis interſignio ſic nominatum. *Aliud Roſaceum* à Roſen ſcilicet cive quodam, qui id primum erexit atque inſtruxit; antehac fullonibus tantum inſerviviſſe creditur, ut adhuc vicinæ aquæ balnei pauperum ab iis uſurpantur, & quia nunc ſimul pauperibus gratis deſerviunt, *Balneum pauperum* nomen inde obtinuit.

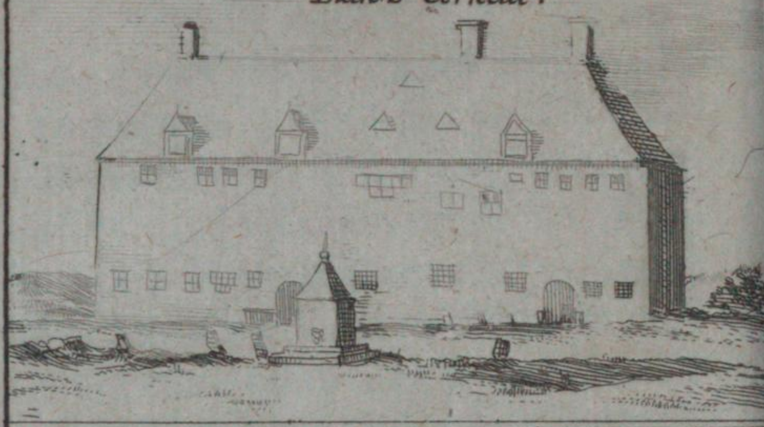
Cornelianum Balneum alveis quinque etiam ut Cæſarianum ſed indiligentius apparatis, diſtinguitur; innituntur alvei hi partim ſcaturiginibus, partimque ſcaturigines proprias & ſeparatas aut puteos varios habent, quibus colliguntur aquæ, vel in ipſis ædibus, vel ante ædes: & his replentur ac renovantur alveorum aquæ. Hæ tantum ſuperne emittuntur. Inter alveos unus eſt fortis, alter fortior & fortiſſimus in quibus facile, difficilius & difficillime perſeverant infirmi.

Roſaceum Balneum necdum ab incendio reparatum propter annoſam prædicti civis Roſen filiam ſolum ad vitam poſſidentem in eo quatuor lavacra aptata erant

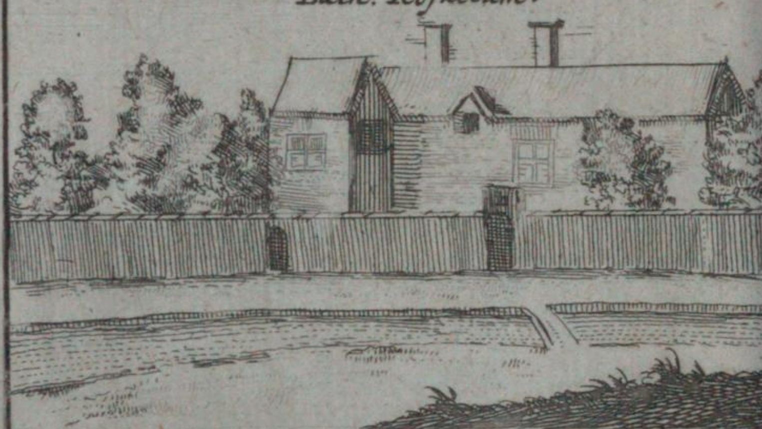
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Baln. S Cornelii.

Baln. Roſaceum.

Baln. Pauperum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

nunc in uſu tantum duo ſunt. Habet amœnum hortum & triplicem introitum. Pro defluxu infero ſuarum aquarum magnis laboribus & ſumptibus ab extructore, confectus eſt ductus ſubterraneus, attamen totalis emiſſio earum rara eſt ob defectus aquæ, alvei enim vix unius diei ſpatio replentur.

Hic jucundiſſimum viſu, illabentes novas aquas parietem & ſcamnum ſulphureis floribus incruſtari, eoſque rurſus à ſupernatantibus iiſdem aquis reſolvi, imbibi & abſorberi. Scaturigines & putei etiam in ipſis ædibus ſunt, vel è Corneliaiis participant.

Vicinus locus *Balneum pauperum* vulgò *Compus Badt.* unicum jam grandem & profundum alveum obtinet, in quo mixtim gratis (nonnihil indecenter) pauperes, viri, fœminæ, ſenes & juvenes balneant: lotrices linteamina, fullones pannos & lanas lavant, Superne etiam ſuas tantum emittit aquas: ideoque ſingulis annis ſemel congregati fullones magnis laboribus totam aquam & ſordes ejiciunt. Alium etiam alveum habuit fœminis dicatum. jam ſordibus refertum eſt ſine uſu: reparari

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ri tamen facillime poſſet, uſibuſque ſtillicidiorum, aquæ hæ commode accommodari.

Hoc balneum habet ſcaturiginem unicam omnium fortiſſimam, ante domum Cornelianam ſitam; cui nunc magnificum opus lapideum, undique recluſum, & artificioſe elaboratum, adaptatum eſt, de quo alibi.

Obſervandum, dum pro accommodatione prædicti operis aperiretur fornix putei, ibidem inter lapides inventum quoddam gluten: quod videntes medici, unus volebat eſſe butirum ſulphuris; alius bitumen, &c. ſed ſimilis viſa diſſolutio quandoque ludorum humanorum ab iiſdem aquis, movit me ut exiſtimarem diſſolutionem eſſe calcis & arenæ cœmenti, factam per diuturnitatem temporum à ſpiritibus volatilibus diſſolutivis contentorum mineralium in his aquis & revera elevatis pluribus lapidibus nullum aliud apparuit cœmentum, & dictum gluten in ipſa aqua fontis ſtatim diſſolvebatur integre, & ſine apparentia pinguedinis reuniebatur aquis, & prunis impoſitum, nullam dabat flammam.

Unius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Unius mineræ & effer veſcentiæ omnes hæ aquæ cenſeri debent; licet in lavacris notabilis appareat varietas, hæc tamen nonniſi ex regimine aquarum & affluxu ſcaturiginis primario vel ſecundario, majori vel minori, veteris aut novæ eſt, cui enim plus tribuitur aquæ recentis & primæ, utpote minus effœtæ aut evaporatæ: hæc energior & efficacior eſt in alveis; ſecus illa quia veteris & ſecundæ, ea propter tanta mora in illis trahi non poteſt, adeo ut ſæpenumero vel quiſque fortiſſimus horulæ ſpatium in primariis & novis hiſce balneis vix immorari poſſit: in his facilius & facillime, &c. Hæ aquæ ferme ſemper turbidæ ac albidæ apparent nonnunquam etiam claræ, præſertim ſi frigidiori aura tangantur, ſubinde varios colores exhibent.

Eædem nullum lutum aut cœnum thermale deponunt, nulla recrementa, nullas adhæſiones notabiles in labris alveorum faciunt, ut aliæ Cæſarianæ, & maxime Porcetanæ: Plus ponderant & vincunt Cæſarianas aut Spadanas quinquageſimo pondere: Spadanæ & Cæſarianæ æquales ſunt: locus efferveſcentiarum Cornelianarum verſus orientem, Cæſarianarum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

verſus occidentem & Porcetanarum verſus meridiem, diſtinctiſſimus eſſe creditur.

Omnes hi fontes Corneliani, &c. ſulphur maxime olent habentque oleoſe diſſolutum ac balſamice mixtum illud in aquis his, & Cæſarianis ita ſubtile eſt, ut in aquarum examine, qualiacumque vaſa, etiam vitrea pertranſeat, & ne granum illius colligi aut videri poſſit: hinc miror D. ab Heer ſuæ ſpadacrenes cap. 5. Illud vidiſſe & in copia, forte accidit illi diſtillanti thermas, quod nobis, recrementa Pharmacopeiorum exuſta, vaſique adhærentia pro ſulphure habuit, vel fuſione remanentiarum ſalinarum ſupra ardentem laminam ferream deceptus, ſalem fluentem ſulphur eſſe putavit, ideoque magis quod ſal hic thermalis forti fuſione novum ſulphur per ignem acquirat & regeneret, quod certo certius odore, guſtu, viſu noteſcit & obſervatur ſemper.

Nulli in his fontibus qui uſui eſſe poſſent, flores ſulphurei ſublimantur, ut in Cæſariano, vel quia magis diſſolvuntur, vel quia à debiliori calore actuali ſatis elevari non poſſunt: cohibitus tamen du-

ctus

ctus balnei fortiſſimi in Corneliano, ex canali floſculos (inſtar nivium) florum ſulphuris edit, qui tamen poſtea iterato diſſolvuntur & reuniuntur aquis.

Continent hæ omnes aquæ præter ſulphur etiam ſalium confuſorum quoddam chaos, ſed magis candidum, figuris in exſiccatione etiam ab aliis paulo diſtinctum.

Omnes hæ aquæ tametſi minus reliquis actu caleant (forte quod diſtent longius à loco effervescentiæ) ſunt tamen omnium præſtantiſſimæ, & vires medicamentoſæ in illis longè maximæ.

Juxta commixtorum quantitates & qualitates ſunt omnibus aliis aliquanto valentiores, exſiccandi, extenuandi, reſolvendi, diſſolvendique facultate præditæ: & quo validiores, eo majori delectu, iis utendum eſt.

Calefaciunt itaque non ſegniter, ſudoreſque movent; diſcutiunt, abſtergunt, molliunt, proinde contractis, induratiſque atque etiam reſolutis nervis eximiam præſtant medelam: Catharros, defluxiones pituitæ in membra externa, tumoreſque inde obortos ſiſtunt ac diſperdunt: articulorum vitiis à frigida cauſa produ-

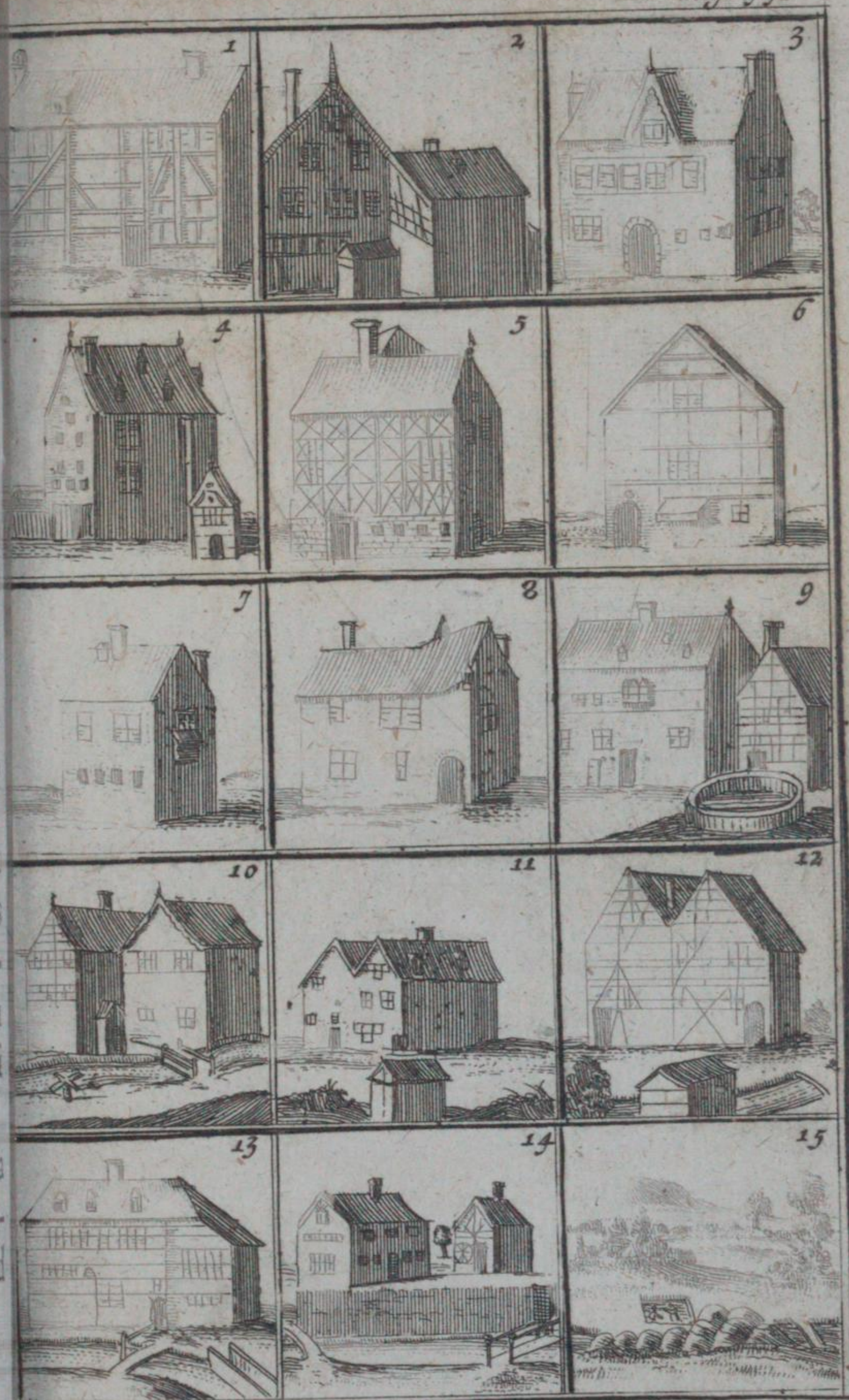
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ctis ſuccurrunt, præcordiorum diſtentionibus medentur : vitia cutis emendant, fluxus muliebres in ordinem redigunt, uteroſque conceptui reddunt idoneos: renum calculos comminuunt, atque arenoſam materiam pellunt : eos denique qui nimia corporis mole gravantur relevant. Sunt demum tantæ in qualitatibus excellentiæ, ut qui imbecilliores ſunt, ipſas ægrè ferre poſſint; quoſdam vel odore ſolo offendant : proinde ut præter eos, quos recenſuimus, carnoſis, frigidiſque & humidis corporibus accommodæ ſunt, ita gracilibus calidiſque ac ſiccis ſeu naturâ, ſeu affectu non admodum proſunt.

Mora inſeſſus in his aquis non tam diu protrahenda eſt, quam in cæteris balneis Cæſarianis, ſeu Porcetanis: ideoque maxime ad hoc experti Medici balneorum curam dirigentis judicium ægros ſcrutari & explorare oportet.

Valent etiam hæ aquæ epotæ contra ſtranguriam, ſolvuntque omnem arenoſam materiam, alvumque ſubducunt: ſed de his fuſius alibi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

1. Cœnobium Nob: Virg: S. Barnardi 2. Templum 3. Capella S. Nicolai. 4. Parochia 5 Capella S. Bartholomæi. 6. Templum reformatorũ inchoa: dest. 7. Porta. 8. thermæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT VI.

De Balneis Porcetanis, quibuſque BALNEATIONE *congruant affectibus.*

EXtra urbis portam quæ ad meridiem ducit, haud multum ad ſpatium ictus bombardæ, eſt vicus; qui à monte incipiens, plateâ rectâ & longâ fortiter ſatis in vallem deſcendit. Huic à porcorum ſylveſtrium frequentia olim PORCETI nomen obtigit, nunc communius BORCET.

In eo vallis eſt ab ortu in occaſum inter duos montes extenſa, in qua plurimi ſunt aquarum calidarum fontes, lapideis muris, puteorum inſtar cincti, tam intenſe ferventes, ut ebulire aquæ tanquam in lebete ad ignem videantur: iis incolæ ignis beneficio ſine igne fruuntur, porcellos depilant, gallinas deplumant, &c.

Juxta ripam rivi ad prata delabentis horum fontium ſunt quatuordecim domus ferme vicinæ 1. Dominarum 2. *Colubri*, 3. & 4. *Gladii*, 5. *Molendinæ aureæ*, 6, *Morionis*, 7. *Galli*, 8. *Magni Balnei*, 9. *Fontis*, 10. *Cancri*, 11. *Mundi inverſi*,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

12. *Vitri*, 13. *Angeli*, 14. *Roſæ*, *&* 15. *ſub dio balneum Pauperum.*

Hæ ædes habent lavacra ſive alveos viginti octo præter aliquarum harum domorum particularia receptacula ſeu refrigeratoria; aliquæ unius alvei ſunt, aliæ duorum, triumve: pleræque ſeparatos & proprios puteos aut ſcaturigines poſſident: copioſæ quoque in ipſo rivo, inter aquas frigidas, per rimas rupium ſine uſu erumpunt aquæ calidæ, tantam denique aquarum ferventium copiam putei aut ſcaturigines profundunt ut viginti octo illos alveos cum refrigeratoriis unico die pluries implere poſſint: unum enim v. g. quinquaginta aut ſexaginta hamarum, vel tonnarum capacem, ſpatio trium, quatuor, aut quinque horarum adimplent.

Totam aquam etiam inferne dimittunt, ut in urbanis Cæſarianis: pavimentum quoque & ſubſellia ſcopis purgant, ſordesque amandant: novam aquam pro arbitrio immittunt, alveoſque implent; & mora etiam ad teporem perducunt, ut Balneantibus ſerviant.

Aquæ harum thermarum haud inter ſe diſcrepant, ab Urbanis permultum: omnes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

nes ſine ſulphure *Salſo-aluminoſæ* cenſen-tur : limpidæ & claræ proſiliunt, eatenus ut nummum in fundo alveorum vitrea dignoſcas ſub unda : nullum tetrum vaporem aut odorem ſpirant; quo ſit ut apprimè congruant iis, qui proſpera valetudine utentes, voluptatis ergo abluere ſe geſtiunt; unde diutiſſime extra ullum nocumentum immorari poſſunt : ægritudine vero affectos curant quidem, ſed tardius vim exerentes : tardius quoque eos priſtino vigori reſtituunt.

Ad illas ſani turmatim confluunt; nobiles, ignobiles, viri, fœminæ, mariti cum uxoribus & prolibus; cum amicis inibi lavantur, commeſſantur, nugantur, otium tædiumque ſuaviter ad multas horas fallunt; ultimo verbo dicam ſani omnes, cujuſcunque ſexus, & ætatis iis tuto utuntur. Verum enim vero ſi contemperarentur aquis dulcibus frigidis (quod facillimum eſſet) ſi è vicino præterlabente rivo, vel è vivario ſuperiori canales ducerentur in ipſas ædes & lavacra, liceretque ad libitum utraſque commiſcere ſine ſumptu *Romanorum Thermas* ſupplerent, fierentque iis qui voluptatis cauſa lavantur multo ob-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

lectabiliores; ſervirentque maxime plurimis uſibus medicinalibus v. g. humectationi, emollitioni, refrigerationi, &c.

Ex continuata appoſitione arenularum in his aquis volitantium & impreſſione aëris ſuperficiarii murique frigidioris, in circumferentia & marginibus alveorum, & locis effluviorum tophos aggregant, petras mentientes, qui minima calcinatione & approximatione ignis, coagulo ſalino abſumpto in meras arenas abeunt: unde errant qui putant, inde facile lapidoſa vitia contrahi, (ut vulgus credit) quia minimæ hæ arenæ ſunt, mixtione confuſa tantum aquis mixtæ, qualitatibus prorſus effœtæ & inertes, nec ſunt, quæ corporibus humanis ſeſe inſinuare poſſunt; ſecus ac alia mineralia primo aut ſecundo modo mixta, ut diximus: & errat qui voluit hanc materiam continere Martem.

Porro admirationem meretur ſingularem, rivos terra exigua, & via tantum unica diſtinctos, ſeorſim calidos atque frigidos fluere, ita ut qui prædictam viam deſcendendo ad prata vadit aut peram

bu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

bulat à ſiniſtris immediate frigidam à dextris primo tepidam, tum calidam è fonte vel balneo videt, aſcendendo contra: hæ omnes tanta copia fluunt ut conjunctæ vivarium calida poſſent implere: unum pergrande ad libitum fovent, quod in hyeme ſi voluerint, non congelatur, in eo piſces in duplo creſcunt, ſed carne molliores. hæc aqua communi mixta, & ſic tepida molam vertit antequam frigidiori jungatur, quod fervidæ etiam facerent ſi conjungerentur omnes.

Solent hic balneorum magiſtri ova ſcaturiginibus incoquere, Vitellus (quod mirum) coquitur & dureſcit, albumen vero nunquam bene.

Aquæ Porcetanæ longe à ſcaturigine in rivulis nigram materiam deponunt, liquamentum carbonum foſſilium videtur: qui voluit gluten, inventum inter lapides fornicis ſcaturiginis potatoriæ butyrum ſulphuris eſſe, hanc materiam butyrum ferri diceret: Urbanæ autem albam præcipitant argillaceam aut ſulphuream materiam. Aquæ quoque hæ plus arenarum Urbanis continent: ſalibus mineralibus cum urbanis æquantur,

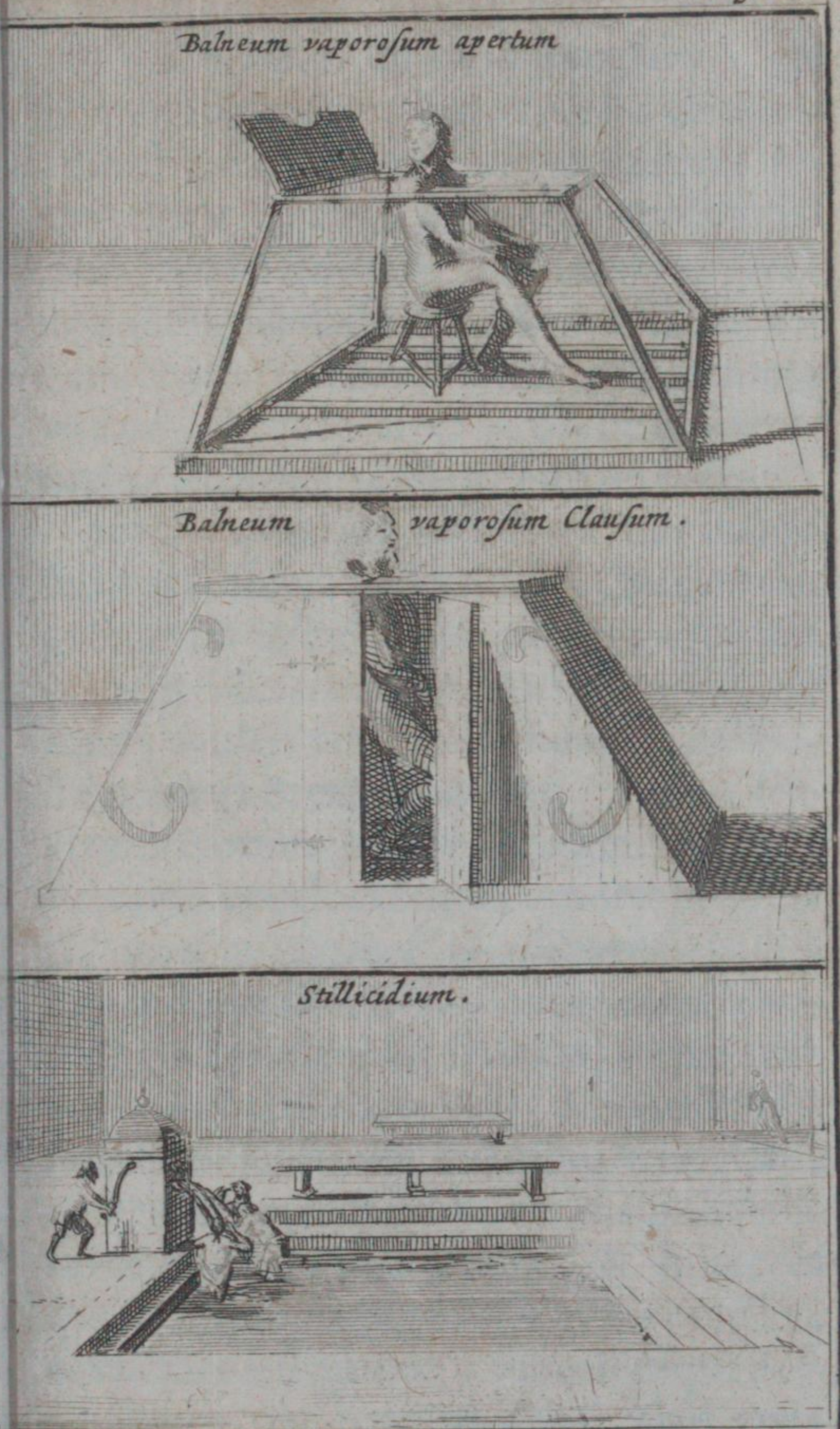
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tur, ſed impurioribus indeque minus activæ ſunt.

Non vulgarem tamen languentibus & debilibus conferunt opem, iis quippe qui urbanas non ſuſtinent. Auxiliantur convulſis, paralyticis & reſolutis; thoraci & capiti defluxionibus affectis, ventriculis humectatis & nauſeabundis, ac maxime poſt uſum aquarum Spadanarum frigefactis, hydropicis laxiſque tumoribus. Humida uteri vitia & fluxiones quibus plerumque conceptus impeditur emendant & in ordinem redigunt: Podagræ & Chiragræ mirè opitulantur: ulceribus perhumidis antiquis conferunt; ſcabies aliaque cutis vitia ſanant; ſudores movent, non enim poros ut illæ quæ mero alumine conſtant, obſtruunt.

Egenorum quoque ac inopum ſanitati, ſalubriter in valle hac Porcetana proviſum eſt, ſed ſub dio lavacrum deſtinatum eſt, quo ut in urbe balneo Compus pauperum absque ullâ impensâ utuntur & fruuntur. E monte meridiano fluentem omnium optimam ſcaturiginem ſortiti ſunt, quam deducunt in alveum, ſed defluxu aquarum infero caret, ideoque ſordibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

in fundo abundat : intra rivulos domunculas ſtramineas conficiunt ut ſudent; ſeque taliter qualiter poſſunt, accommodant : utinam eſſent qui ſumptus juvarent, facile defluvium & mundities inveniretur : immo (cum ſufficientem aquam habeant) alvei virorum & fœminarum ſeparatim poſſent conſtrui & tegi.

Hactenus etiam deſiderata ſunt balnea ſudatoria ſicca, ſeu *vaporoſa*, Italicorum grottarum inſtar, quæ ex copia aquarum calidarum & ferventium parvo ſumptu, ex muris lapideis aut lignis in hunc ferme modum aptari & extrui poſſent. In illis ferventiſſimorum horum fontium ſuſciperentur & concluderentur vapores medicati, qui non carerent inſigni energia & virtute in curandis morbis, calore enim & vapore medicato perfunderent ægrorum corpora, poros cutis aperirent, & ſubtiliſſimis ſuis aëreis ſubſtantiis ſpiritibus & floribus, quaſcumque corporis partes etiam abditiſſimas faciliter penetrarent, & humores quoſcumque profundos, frigidos, craſſos, & viſcidos attenuarent, ſudoribuſque univerſalibus aut particularibus, ſine tantâ partium noxâ educerent & conſumerent:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

eſſentque utiliſſima delicatis, & iis qui balnea aquarum mineralium ferre neſcirent ut debilioribus, &c. prodeſſent morbis omnibus frigidis, humidis, hydropi, doloribus artuum, &c. Horum balneorum vaporoſorum antiquitùs uſus fuit frequentiſſimus: apud Italos perſeverat in Grottis, apud Germanos ubi deſunt thermæ in uſu manent *Stuffæ* vulgo *Badtſtuf*: pro ſcarificationibus, &c. quas Aſthmatici & ſuſpirioſi non bene tolerant, multo melius & facilius vaporoſa hæc perferrent balnea.

Hi fontes omnes urbani & ſuburbani tantà copià profluunt, ut quinque aut ſex aliis ſimilibus thermis ſimul junctis v. g. Borbonenſibus, Plumbariis, Emſenſibus, Weysbadenſibus, Badenſibus, &c. æquiparari valeant, illas multo ſuperent, & quotidie pluries quinquaginta alveos 50. 60. 70. & ultra hamarum ſeu tonnarum implere ad ſumma labra poſſint. Ex his tribus thermophylaciis effluunt aquarum calidarum ultra ſex mille hamas vel tonnas tantundemque ſalium libras comportant. Hinc non mirum D. CAROLUM MAGNUM iis regiis & imperialibus aquis, qua-

quales nullibi tales in regnis poſſidebat, delectatum fuiſſe, cohabitaſſe, &c.

Stillicidium hic in uſu quoque eſt: fitque cum è ſublimi aquarum mineralium calidarum pluviæ inſtar procuratur caſus: adaptatur autem partibus affectis ut capiti, artubus, articulis, ventriculo, hæpati, lieni, utero, &c. ad corroborandum, alterandum, penetrandum, evacuandum, &c. pro ut eſt exigentia morbi.

Luti, ſeu *Cœni* thermalis nec hic, nec in urbe ullus eſt uſus, nullum enim deponunt, puriſſimæ ſcaturiunt & ſine ullo notabili effluunt.

Dubitandum non eſt quin aquæ *Porcetanæ* bibi poſſint & quidem in omnibus ferme morbis capite 11. poſtea deſignandis. Si ſolæ hic Aquiſgrani haberentur procul dubio (etſi ſulphure careant) biberentur; gaudent utique eadem cauſa calorifica nempe ebullitione & efferveſcentiâ ſubterraneâ per ſales repugnantes & oppoſitos urbanis ſimillimos, quos etiam continent ſuntque illi baſes principaliores operationum omnium & facultatum. Aquiſgranenſes vero ut commodiores, puriores, aliquanto magis & parum aliter

com-

compoſitæ iis anteferuntur: ſi autem bibendæ forent ſervatis ſervandis ſcaturiginem balnei pauperum omnibus aliis præferrem: potatæ per urinam bene effluunt & alvum ſubducunt.

CAPUT VII.

De congruo uſu BALNEATIONIS.

QUemadmodum medicamenta niſi opportuno tempore & congruo modo exhibita fuerint, adeo ſæpe non proſunt ut etiam vehementer lædant: ita & balnea naturalia (quæ in remediorum numero cenſentur haudquaquam poſtremo) ſi citra delectum & judicium temere adminiſtrentur, non ſolum non proſunt, ſed frequenter etiam periculum adferunt. Hinc fit ut alii febribus à balneo corripiantur, aliis vero ulcera aut exanthemata erumpant, alii variis morbis, gravibuſque ſymptomatibus infeſtentur, & languidiores à balneatione redeant quam acceſſerint; nonnulli ne redeant quidem. Quocirca viſum eſt, libello huic in quo Balneorum naturas, compoſitiones, commoditates & vires abunde declaramus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

hanc appendicem tanquam corollarium annectere, quo dexter Balneorum uſus oſtendatur; quem niſi Balneantes cognoverint & obſervaverint, facile & oleum, & operam in illis luſerint.

Itaque in uſu Balnei, primum omnium illud eſto præceptum; ut aridi & extenuati non his Balneationibus utantur, nec qui febribus, aut alia corporis intemperie calida laborant; officiunt quoque hæmoptoiſi, eryſipelati inflammationibus, aſthmati, voci quia ejus inſtrumenta exſiccant, tuto vero Balneationes proſequuntur qui affectionibus & morbis prædictis in ſingulorum balneatione affecti ſunt: tum etiam qui incolumes, fœlicius tamen qui frigidiore ſunt temperamento & ſucculentiore corporis habitu. 1.

Priuſquam patiens ſe ad thermas ſanitatis recuperandæ ac firmandæ gratia conferat, expertum proprium medicum vel alium conſulat, qui naturalem ſui corporis conſtitutionem ac temperamentum obſervata experientia jam diu noverit, & quales ſint in eo præter naturam affectus ſeu lapſus diſquirat; 2.

ther-

thermarum item qualitates ac vires exacte cognitas habeat, atque ex illo demum, an ſibi uſui futuræ ſint judicet ac determinet.

3. Ab eodem litteras defectuum explicativas expoſcet, quæ ſpecimen & opinionem morborum, tentatæque curæ diligentiam contineant, ut ſi quid ſingulare in patiente animadverterit, noteſcat: vel ſi libuerit plures medicos circa caſum conſulat, qui illum accurata trutina expendant, & an Balneatio profutura ſit deliberent, ſcriptoque hac vel ſimili forma eam confirment.

Domicella N. N. ætatis annorum 17. *habitus humidi, corporis, glabri, temperamenti pituitoſi, ventriculi imbecillioris, alvi ſtrictioris, ob vitam ſedentariam, magnum humorum craſſorum, viſcidorum, lentorum proventum cumulavit; quorum pars ad meſenterij, uterique vaſa amandata, ibidem obſtructiones efficiens, nec non putredinem leviorem in meſenterio præſertim contrahens & febres inordinatas, & menſium fluere cæptorum, ſi non defectum ſaltem diminutionem peperit: pars ad ſpinam qua lumborum regionem at-*

attingit detruſa, nervorum inde in crura diſſeminatorum compreſſionem, leviorem-que eorum obſtructionem induxit, unde tanta motus progreſſivi, correpta eſt ægra impotentia, ut erecta pedibus innitinequeat. Hinc tantis malis ut promiſcue mederetur præſcripta poſt congruas evacuationes re-media attenuantia, incidentia, deter-gentia, aperientia, roborantia putredini reſiſtentia, uterum, meſenterium, nervo-ſum genus, ventriculum reſpicientia, atque ita in circulum itum fuit donec tempus op-portunum venerit utendi balneis natura-libus; jam mittitur ad thermas tanquam ad ſacram anchoram quibus utetur ſecun-dum judicium commorantium illic clariſſi-morum dominorum Medicorum. Vel bre-vius. *Dominus patiens ab anno ferme, ex inſultu apoplectico factus paralyticus eſt, cui methodice humoris peccantis præpa-ratio, purgatio univerſalis, nec non par-ticularis ipſius cerebri, uti & derivatio veſicatoriis, frictionibus cauterio facta, ſudoribus etiam prolectis quod nervis impactum eſt diſcuſſione & abſorbitio-ne abſumere conatum eſt: ſed quoniam huc uſque medicamentis ad omnimo-*

dam

dam ſanitatem reduci nequivit. idcirco eundem ad ſalutares veſtras thermas ablegamus ut earum beneficio priſtinum partium robur redintegretur & quia directio deſuper requiritur tam in electione balnei quam in reliquis requiſitis eundem D.V. ſincere commendamus.

4. Conſultatione muniti patientes, de præparatione corporis ad balneum agent, eamque domi facient, ſi non longe hinc diſtent, alioquin in ipſo loco thermarum feciſſe melius, præparari autem corpus intelligitur, ut extenuatum ſelectiſſimis alimentis inſtauretur, antequam lavacrum ſubeant, è diverſo ſi plenum fuerit, & crudis vitioſiſque humoribus redundet, exquiſite purgetur quod fecus ſit, aut venæ ſectione, aut catarcticis medicamentis, aut utriſque pro humoris ſuperantis multitudine & qualitate.

5. Qua in re periti medici conſilio rurſus opus eſt, qui diſcernere ſciat, cujuſmodi illi humores, quibuſnam potiſſimum medicamentis purgandi ſint: non enim ſatis eſt quovis modo ventrem

eva-

evacuare, verum ut medicorum Princeps docuit Hippocrates Aph. 25. l. 1. & Aph. 3. l. 4. *Si qualia purgari oportet, talia purgentur confert, ſin minus contra*: rurſus Aph. 23. lib. 1. *inquit dejectiones non multitudine æſtimandæ ſunt ſed ſi talia deijciantur, qualia conveniunt & ægri facile ferunt*: Quapropter ſi ulla illis valetudinis aut vitæ ratio ſit, cavebunt ne cui ſe committant ex illorum grege, qui quamvis ſint inalphabeti & inexpertes, pro medicis tamen ſe vulgo venditant, & impoſturas ſuas per mortes agunt, uno aut altero medicamento necdum ſatis cognito, omnibus medelam promittentes, hoc genus hominum ſi ſapiant ad corvos mittant, ne eos dimittant ad orcum.

Cum neceſſitas premit, nullum 6.
tempus ad balneandum ſubterſugiendum eſt: ſi illa abſit diligendum tempus magis balneis accommodum: generatim quidem quando tempus aëris invitat; hoc eſt quando aër nec frigidus nimis, nec nimium calens: immodice frigidus corpus balneo calefactum facile offendit, dum apertos poros frigus

gus ſubintrat; immodice calidus vires diſſolvit.

7. Tempus ergo aptiſſimum eſt Ver & Autumnus: veris menſes Aprilis, Majus, Junius; deinde Autumni poſt canicularis Syderis æſtum, ſcilicet medius Auguſtus totus September, cum bona parte Octobris, Nec balneatio æſtivalis Julii ſimpliciter improbanda, aura enim in hiſce regionibus, quæ ſeptemtrionales ſunt, non eſt ſemper adeo fervida, ut corpora quaſi torreat atque exurat, ſed plerumque ita contemperata ut thermarum uſum hunc minime prohibeat, præſertim ſi ſeſe balneantes ſecundum medici directoris præſcriptum accommodent: hybernalis autem damnoſa & incommoda ferme ſemper eſt.

8. Porro quo ad cœli tempeſtates & aſpectus: Nec annus biſſextilis, qui non eſt agens naturale, ſed humani ingenii inventum: nec pluviæ circa Ver aut alio tempore durantes, quia ad mineras harum thermarum nunquam perveniunt, aut eas corrumpunt: nec venti, nec imbres, nec ſydera vitiant ha

aqu

quas medicatas : nec terræ motus, quia hic inſoliti ; nec inundationes quia rariſſimæ, utique flumine carenus ; nec incendia, nec conflagrationes, quia ſuperficiariæ eſſent nec mineras tangerent : nec denique frigus, nec ingens æſtus, aut ſolis calores quidquam ipſis virium adimunt, eo quod in infimis & profundiſſimis terræ receſſibus hæ aquæ contineantur, terraque lapidoſa & ſaxea ſint coopertæ : ideoque propter hæc & ſimilia nunquam vitandæ.

Cum patientes ut plurimum è longe veniant, utile ſane erit ea die qua appulerunt in hoſpitio quieſcere, immo & ſequenti uſum thermarum ſuſpendere, & vires itinere fractas reficere : interim adeant, vel audiant medicinæ peritum & thermarum expertum ibidem commorantem ; qui medicus iterum partim ex conſulto allato, partim ex ſcientia & experientia rite conſulat, an? & quodnam potiſſimum balneum ex tribus aquis expediat : non enim omnibus omnia conveniunt ; & *dimidium facti qui bene cœpit habet.* 9.

Aqua

10. Aqua cum Medico determinata & electa, hoſpitium rurſus deliberabunt, ſunt enim aquarum Cornelianarum duo, Cæſarianarum tria & Porcetanarum quatuordecim, hoſpitum tantum attentione, honeſtate, nitiditate, & accommodatione paululum diverſa. Aliqui extra domos balneorum illud ſumunt, certis & deſignatis horis balnea frequentant, ut à tumultibus balneantium, vaporibus & odoribus aquarum liberentur, plerique de his parum ſolliciti, ut ad manus habeant thermas nevè injuriis aëris exponantur, in ipſis ædibus balneorum ſeſe accommodant; & ſi præparationem corporis diſtulerint, illam tum inſtituunt.

11. Ingreſſuri balneum mane circa ſolis ortum ſurgant, alvum, veſicam, nares, pectus à ſuis quæque excrementis expurgent. Inde lavacrum jejuni (niſi Pharmaci quidpiam ex medici conſilio ſumendum ſit) ſubeant, non quidem impetu, aut ſaltu; ſed lento gradu & & pedetentim, quo ſcilicet aquæ potentia ſenſim irrepens promptius adapertum, laxumque corpus ſeſe inſerat.

Ca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Caput ante ingreſſum balnei bene 12.
tegant : ſi hæpar aut renes loturi habuerint calidiores, tum ne calore balnei inflammentur magis, partes hæ refrigerantibus topicis muniendæ, v. g. ung. roſ. cerato ſantal. refrig. Gal. &c. id quod etiam poſt balneum facere poterunt, cum ſudor finitus & abſterſus eſt.

In balneum immerſi, partes affectæ 13.
diſtinguendæ ſunt, & pro diverſitate, ſitus earum aliis alte, aliis minus alte inſidendum; nimirum uſque ad umbilicum ſi affectus ſit infra diaphragma: ſin ſupra illud latitet uſque ad cervicem, os, fauces præſertim in hemiphlegia, tremore, &c. ut nervi ex cervice prodeuntes vim balnei ſentiant.

Verum ſi omnes hanc altam inſeſſio- 14.
nem ſuſtinere non queant; EMBROCÆ vel STILLICIDIUM thermarum ipſarum adhibendum eſt : vel ſane ſpongiæ aquæ thermali imbutæ partibus affectis applicandæ ſunt.

In balneo quietem agant, ne vapor 15.
ab aquis commotus moleſtus ſit, ne continuo motu corpus incaleſcat, de-

nique

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

nique ne muſculis motu tenſis aqua minus penetret.

16. Nec nimis confabulentur, aut nimium cantent, his enim ſiccitatem oris, ſitim, laſſitudines, & turbationem capitis ſibi accelerant.

17. Ii qui valetudinis cauſa ac gratia balneum intrant, nec in ipſo comeſſe nec bibere debent: ne naturam quæ balneo cooperatur ab officio ſuo avocent, nevè crudum cibum aut potum in venas, calore balnei patefactas propellant, obſtructionum, febrium, aliorumque morborum materiam futuram: conceſſum tamen infirmioribus ut balneo durante, tabellas condita, conſervas ſumant, vel panis bucellam vino imbutam capiant. Iis etiam nec diu balneis immorari nec multum fortiterque ſudare expedit.

18. Quod ſi vehemens infeſtet ſitis, eam vel fructu aliquo refrigerante ceu malo punico, aut pomo citreo, prunis Damaſcenis, fragis, ceraſis, moriſve, aut id genus alio quopiam modice guſtato ſedare licet: ſunt & ſucci quidam ab aromatariis in hunc uſum parati, ſi-

tim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tim eximiè extinguentes, ut qui ab ipſis de Ribes inſcribuntur, de acida ſpina, de pomis acidis, berberis prunis, uvis, ceraſis, aliisque multis: ſiti etiam ſatisfaciunt ptiſanæ, julapia, immo & hauſtus unus aut alter ipſius aquæ thermalis ex ſcaturigine.

Sed quomodo determinabilis fiet mora balnei? quod uni eſt multum durationis, alteri eſt minus exiguum; cumque alia aliis ſint efficaciora & potentiora, alia minus valida & debiliora, illa quoque breviorem, hæc contra longiorem moram admittunt. Dicimus: ut in univerſis rebus ſic & in balneis mediocritas eſt optima, nec enim nimis frequenter, nec nimium diu aquis inſidendum: frequens balneorum uſus corpora enervat, naturam ſolvit, vires frangit, febres & laſſitudines cauſat: ſi nimis diu inhæreatur calor naturalis ab extrinſeco calore balnei ultra modum debilitatur, vireſque exhauriuntur: notat hæc, vetus ac verus verſus. 19.

BALNEA, *vina, venus, confortant corpora noſtra:*

Corpora debilitant: BALNEA, *vina, venus.*

 Ni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Nimirum moderate ſumpta & uſurpata: ideoque bene attendendum ut calor, & balneum tempori, ſexui, ætati, temperamento, habitui corporis, viribus, & morbis accomodetur.

20. Itaque pro corporum ſtatu, haud difficulter quivis deprehendet lavationis tempus ſibi congruum: etenim mulieres, ætate grandiores, frigidi & humidi, denſo compactoque corporis habitu præditi, pingues & obeſi, balneis aſſueti, diuturniorem moram in balneis ferunt; quam juvenes, pueri ſenes, calidi, ſicci, debiles, macilenti, lotionibus inaſſueti; illi enim minus reſolvuntur, hi autem citius atque facilius.

21. Inter thermas noſtras Cornelianæ ob aquarum efficaciam (etſi omnium minus calore actuali gaudeant) ad horam vix tolerari poſſunt; Cæſarianæ calidæ, mora tepefactæ poſſunt; Porcetanæ fervidæ ad Cornelianarum teporem reductæ etiam citra nocumentum diutius.

22. Conſulendum imbecillibus ſemel in die lavari dimidiata hora, ſeu paulo diutius

diutius: robuſtioribus etiam priuſquam ſint aſſueti balneis; ne longam trahant moram, non ultra aſſignatum tempus à Medico: altera die perſeverare poterunt diutius ad horam vel circiter, & balneum ſi congruat calidius ſumere; ſequentibus vicibus continuabunt, quo uſque ſine languore poterunt, nihil tamen tentando ultra vires v. g. ad horam integram & nunquam amplius.

Si morbus poſtulet & vires ferant, 23.
bis in die lavare ſe poterunt; mane una hora, vel altera ab exortu ſolis: & veſperi concoctione peracta: quæ tamen in aliis citius, in aliis tardius perfici ſolet. Intercedant ſaltem inter prandium & lotionem 4. 5. & 6. horæ: quod ſi patiens debilis ſit, & non feſtinet, ſemel in die lavare melius eſt & ſufficit; *ſat enim cito quod ſat bene.* Mora tamen in balneo veſperi ſit brevior, quam matutino tempore, ut natura fatigata mane, veſperi ſublevetur.

An balneum ſit profuturum nota 24.
eſt, ſi venter ſtatim primis diebus, verſus ſpinam contrahatur; ſin autem inflетur, aut torminibus affligatur, vel ſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quis primo ingreſſu uri, rodi intus videatur, deinde horrere incipiat inutile erit balneum.

25. Egreſſuri balneum linteo mundo calefacto, ſe circumdent: aër enim per apertos corporis poros prompte penetrat, ipſiſque viſceribus & nervis haud mediocriter nocet.

26. In tepidiario ſive ripa balnei abſtergentur, & veſtibus involventur; exinde in conclavi à ventis, & aëre tuto decumbent, ac in lecto ſe component: ſique ſudare ſit neceſſum, & natura etiam in ſudorem prona ſit atque proclivis, contecti eum elicient, ad ſemihoram, horamvè parcius aut largius ad tolerantiam.

27. Sudorem poſtea calidis abſtergeus linteis, caputque bene exſiccare & leniter fricare mandent: linteamina mutabunt, ſique dormiendi urgeat neceſſitas, ſomnum ſi volent captabunt: ſicque fractas vires, quæ ob ſpiritus tum calore balnei, tum ſudoribus diſſipatos, nonnihil refocillabunt, ſitimque utcumque ſedabunt.

28. Ubi quiverint priuſquam ſub dio ſe com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

committant, corpus & caput rurſus probe & diligenter ſicccabunt, ſiccatum pectinent, inde ſolitas veſtes induant, cavebuntque ne nudis pedibus ambulent aut aeri frigido ſeſe exponant.

Induti circiter mille paſſus ſi poſſint 29.
ambulabunt aut alio exercitationis genere utentur, ſive intra tectum, ſive foris pro libitu: ab aëris conſtitutione corpus ſolito diligentius munient, propter pororum cutis à balneo adapertionem: ſi vero exercitii rationem morbus aliquis prohibeat, frictiones artuum ſupplebunt exercitii vicem.

Ab exercitio capiendus eſt cibus: 30.
liquidus quidem optimus qui alvum emollire queat, nec venas obſtruat, nec ventrem flatuoſo ſpiritu diſtendat, ut juſculum ex malva, atriplici, beta, ſpinacia, lactuca, portulaca boragine, bugloſſo, cerefolio, endivia, &c. aut jus recentium carnium his alteratum, aut panatella, aut pulticula ex hordeo cortice mundato, aut ſorbitio aliqua alia.

Deinde tranſeundum eſt ad prandium 31.
ſeu ad ſolidiuſculum cibum, qui ta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

men ſit ex genere eorum, qui bonum ſuccum pariunt, & facile coquuntur in ventriculo: quare ex carnibus conveniunt vitulinæ, vervecinæ, bubulæ juniores & teneræ, leporinæ, cuniculorum, capreolorum, &c. Item gallinæ, capones, pulli, gallinaceæ, columbæ ſeu pipiones; commendantur perdices, turtures, attagenæ, gallinagines, coturnices, turdi, merulæ, alaudæ, aviculæ ſylveſtres quæ in ſylvis, ſaltibus & dumetis degunt, &c. ova ſaluberrima ſunt comprimis recentia, ſorbilia, &c.

32. Vitandæ bovinæ carnes annoſæ, duræ, vaccinæ, agninæ, hircinæ, equinæ, cervinæ, porcinæ, & omnes ſalitæ & infumatæ: declinanda quoque quadrupedum viſcera, ut hæpar, lien, renes, cerebrum atque cartilagines, membranæ, inteſtina, farcimina, pedes & extremitates aliæ, pinguedines, medullæ oſſium, anſeres, anates & quæ in paludibus alimoniam quærunt. Item ex piſcibus naſones, cyprini, anguillæ, tin-
33. cæ, muſtellæ & qui ſquammis carent: haleces & qui ſale conditi, aſelli, &c.

fru-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

fructus æſtivi & autumnales crudi, legumina, piſa, fabæ, ova dura, lactearia, pulmentaria ex farinis facta, panificii, omneque genus piſtorium, caſeus præſertim antiquus, fœtidus, verminoſus & acris.

Potus ſit vinum album moſellanum clarum, oligophorum, tenue, non acerbum, claretum, &c. cereviſia probe cocta ac bene defœcata, minime acida, nec nimium lupulata, &c. Neque ignorare oportet, cibum potumque frugalius ſumendum eſſe dum balneo datur 34.
opera, quam pro conſuetudine: abſtinendum etiam frigidæ potu à balneo.

Demum attendant ne nimia vigilia, ſollicitudine lucubratione, ingenii fatigatione, venere aut alio aliquo graviore exercitationis genere corpus exhauriant, denique animi curas & perturba- 35.
tiones, iram mœrorem, ſimileſque affectus ſeponant: quia *animi accidentia triſtia deſiccant oſſa*. Proverb. 17. *animus gaudens ætatem floridam facit*; ſalibus igitur, jocis lepore conditis, luſu honeſto, cantuque venuſto ſpiritum oblectabunt, jucundis fabulationibus, exer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

exercitiis decentibus, ſpectaculis gratis tempus terent.

35. Alvus ſit laxa & quotidie aperta: quæ ſi juſculis alimentoſis commemoratis emolliri nequeat, medicamentis v. g. ſuppoſitoriis, clyſteribus, &c. ſollicitetur ne ſymptomata inducantur, operatioque aquarum thermalium impediatur.

36. Solliciti de cucurbitularum & ſcarificationum applicationibus (quæ hic apprime fiunt) Medicum adibunt ab eoque ſcient quot, ubi, quando & quoties adhibendæ ſint.

37. Certus & ſtatutus dierum numerus balneationis generaliter præfigi non poteſt: propter virium, ætatis, ſexus, habitus corporis, conſuetudinis, morborumque, maximam diverſitatem, alii enim recentes ſunt & lenes, ac curatu faciles; alii graviores, inveterati & contumaces. Conſultum tamen eſt quindecim, viginti, viginti quinque, triginta, triginta quinque & ad ſummum quadragintadiebus aut vicibus ſe lavare: hoc enim temporis ſpatio, vel morbi balneis cædunt, vel ſaltem ad meliorem ſtatum revocantur. In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

In balneis etiam cura habenda eſt 38.
partium imbecillarum ac viſcerum quæ
corporis valetudinem labefactant; ut
ſcilicet quovis modo roborentur, &
quod ipſis thermis deeſſe putatur, id
pro exigentia affectuum adjectione medicamentorum
penſandum v. g. per
Embrocas, *ſtillicidia*, *fomenta*, *ſacculos*, *&c.* non tamen bene per *emplaſtra*
aut *linimenta* oleoſa (niſi ſint artificioſe
inventa aut præparata) quia lentis
ſuis & craſſis ſubſtantiis tenaciter inhærent,
& ubi fuerint illita poros cutis
replent & penetrationem aquæ thermalis
in inunctis partibus impediunt ac repellunt.

Symptomatum ſupervenientium 39.
medela medicis præſentibus ac balneationem
dirigentibus committenda eſt,
v. g. Cephalalgiæ, vertiginis, defluxionum,
rheumatis, vigiliarum, ſomnolentiæ,
tuſſis, ſitis, febris, alvi conſtipationis,
diarrheæ, &c. quorum quandoque
cauſæ ſunt vel ipſæ thermæ, vel
licentioſa diæta balneantium, vel neglecta
& non ſufficiens præparatio.

Balneis veledicturi rurſus medicum 40.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

conſulant, ab eoque audiant neceſſum, nec ne ſit; hic, vel domi, humores morbificos reſiduos balneatione attenuatos, & vagos repurgare, antequam male in aliquas partes nobiles affatim ruant.

41. Tum demum domum reverſi, vires & corpus bona victus ratione reſtaurent. *Natura* enim inquit Ætius *una cum curatione affligitur, hac vero dimiſſa invaleſcit, vincitque morbos jam debiles ex medela fractos:* Hinc eſt quod multi eo tempore quo balneant fatigati, nihil levaminis, aut vix ſentiant, domum vero reverſi ac refocillati aliquot ſeptimanis vel menſibus: vel plane ſe reſtitutos & curatos, vel ſaltem ut plurimum allevatos ſentiant.

42. Advertant nos nullas obſervationes curatorum uſu *Balneationis* annotaſſe, quia laboris tædioſi eſſet enarratio: curati ipſi ſunt vivæ obſervationes propriarum ſanationum: vix eſt civitas in Belgio aut in Imperio in qua non ſint cives aliqui, qui hiſce thermis & balneatione congrua non fuerint reſtituti, aut multum alleviati: vix adveniunt in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

infirmi qui in præfatis morbis capitibus 5. & 6. recenſitis opem ſingularem non ſentiant v. g. in convulſionibus, doloribus Iſchiaticis, tortuoſitate colli, &c. Paralytici, claudi plerumque ſanantur, ambulant: ſurdi, muti quandoque audiunt, loquuntur propitiante Apolline Supremo.

Ex Fabritio multa de *Thermobalneatione* diximus, plurima tanquam ſcitu neceſſaria addidimus, quibus lavantium explerentur deſideria: ſupereſt nobis de *Thermopotatione* dicendum, & monſtrandum illam miris effectibus eſſe plenam, ac curativis qualitatibus prætioſam. Obganniant Ariſtarchi, maledicentiæ eorum, falſæque detractiones tanquam vetularum ineptiæ eliminandæ ſunt: non deerunt rationes, authoritates, & experimenta quibus illam cordati medici & alii plurimi probabunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

CAPUT VIII.

De POTATIONE *Thermarum.*

INterno uſui *Thermopotationis Aquiſgranenſis* idem accidit, quod olim mineralium aquarum acidularum ac aliarum thermarum potationibus: eum aliqui ſummis laudibus extollunt, omnique conatu in medicina introducere: ſtudent. Alii vero ad aliud extremum confugientes, omnino improbant ac rejiciunt, jubentque è medica praxi exulare. Illorum multi ſolis elogiis, horum plerique ſolis obtrectationibus certant, utrique acrius quam pro aris & focis: nulli eorum rationibus, quarum loco, ſuam plerumque nudam aucthoritatem obtrudunt, omnique rationi potiorem haberi volunt, ſic ſua quemque paſſio rapit, ſic phylautia triumphat.

Non iis fidendum cenſemus, qui prætermodum rem quampiam evehunt, eo quod ab aliis laudari audiant: ſed nec iis quoque qui obtrectationibus ac maledicentiis eam proſcindunt, non quod ratione ſibi malam eſſe conſtet, ſed quia ſic fortè

fortè à principio ſalſo præoccupatis viſum eſt, ac turpe poſtea reputant, præconceptas ſemel nimis charas opiniones deponere, quibus ideo malunt mordicus ac pertinaciter inhærere, quam novas etſi magis probabiles recipere. Hinc abuſus maximi exurgunt; dum aliqui indiſcriminatim immo & inconſultis medicis, non neceſſario, quandoque plane adverſo remedio, aut minus debite uſurpato, ſibimetipſis damnum inferunt. Non minus peccant qui profuturum multis thermalium aquarum, in expugnandis morbis internum uſum, ſolo cœcæ ſuæ paſſionis impetu abſolute expunctum atque abolitum volunt. Sed valeant hi & illi & rationis immemores ad ravim uſque decertent.

Qui rationis ſectantur iter, rectè in immodicos illos Encomiaſtes invehuntur: ipſi res ipſas abſque mentis commotione, non quod alii ſentiunt perſcrutantur, atque demum ſuas opiniones, quas putant rationi conſentaneas tueri conantur, extremis illis ſpretis, quæ à veritate ut plurimum recedunt. Eorum itaque qui ratione procedunt, aliqui uſum internum *Thermopotationis* diſſuadent, aut ſaltem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tem ſuſpectum reddunt, his paſſim rationibus.

Prima arguunt thermales aquas nimium calefacere, atque earumdem potu calidam hepatis & viſcerum intemperiem induci ac intendi calore thermarum tum *actuali*, tum *potentiali*: qua objectione maxime vulgus intricatur & à potatione thermali ſuſpenditur.

Secunda, quia aquæ thermales mineralia continent, corpori noſtro non ſunt proportionata, nec ſalubria ut *ſal*, *nitrum*, *ſulphur*, *&c.* inſuper nociva & corroſiva ut *alumen*, *vitriolum*, *&c.* immo maligna & venenata ut *calx gypſum*, *arſenicum*, *&c.*

Tertia, oppugnant omnes aquas thermales, & dicunt eas nimium exſiccare, ex quo inferunt humidum radicale abſorberi, & hinc vitam minui.

Quarta, rident eos qui iis utuntur: qui eas quoque habent pro medicina univerſali; quis enim credet eas Antiquorum panaceam eſſe? aut piſcinam Judæorum.

Quinta, quia pauciſſimis conveniunt ætatibus v. g. non ſenibus, non pueris, &c.

Sexta,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Sexta, arguunt minerarum earum inconſtantiam & mutabilitatem.

Septima, dicunt tepidas eas bibi: tepiditatem autem ventriculi tonum relaxare, appetitum proſternere, vomitum concitare, &c.

Octava, Afferunt nullum affectum ab iis curari qui à diæta, pharmacia, aut chirurgia curari non poſſit.

Nona, allegant difficultatem & incertitudinem explorandi mineralium naturas & mineras.

Decima, Experientia volunt certum plures uſu interno thermarum lædi, alios ita male affici, ut ægre reſtitui poſſint, denique quoſdam interimi & mori.

Undecima, novitatem remedii increpant, præter iſta forte permulta alia objiciunt, quæ modo colligere non volui, ſemper facturus ubi proponentur.

Alii vero magni viri & in medicina clariſſimi, expertiſſimique longe aliter nobiſcum ſentiunt. *Thermopotationem* admittunt & eam cum Caſſiodoro *tanquam delitioſam ſine tormento curam*, *ſine horrore remedium*, pro variis infirmitatibus blandam ac ſalutarem medicinam commendant

&

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

& perſuadent: aliis utpote ducti rationibus & experientiis. Ideoque conſuetudinem, ſervant ægros ſuos ad thermas ipſis notas ablegare, quas natura in variis Europæ partibus & locis liberaliter elargitur: quibus aptè internè uſurpatis & congruè adminiſtratis in diverſis affectibus, etiam deploratiſſimis quandoque morbis, per expertos doctoſque medicos, varias curationes & admirandos effectus produci vident, ſciuntque ab iis humectata, ſiccari: obſtructa, aperiti, repleta, vacuari: debilitata, roborari: vergentia ad putredinem, à lue tali præſervari: lenta & viſcida, incidi atque detergi: colluvies atque impuritates viſcerum, expediri: optimam temperiem à qua deſciverunt, reſtitui: illorum depravatam œconomiam, corrigi: tonumque eorum, iis reſtaurari immo qualitates mutatas ſalitorum, acerborum, acrium, &c. domari, mitigari, & dulcificari; hæcque ſingula facere *tuto, cito & jucunde* nimirum *ſine dolore & moleſtia, quod optimæ curationis & operationis eſſe Gal. l. 24. meth. med.* aſſerit. Hinc myriades hominum qui paſſim uſi ſunt innoxie, in Italia, Francia, & adhuc data occa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

occaſione hic Aquiſgrani utuntur ſine noxa adverſariorum allegatas rationes parvi pendunt: iis tamen ſatisfaciendum ut ubi ſatisfactum fuerit abunde etiam thermarum harum *Potatio* ſaluberrima ſuperſtruatur.

CAPUT IX.

Primæ & potiſſimæ, objectionis Solutio, num ſcilicet ab actuali, aut potentiali calore calida jecoris intemperies inducatur, aut intendatur in interno uſu thermarum harum.

PRIUSQUAM hanc objectionem ſolvamus, rem maximi momenti in medicina facturum arbitror ſi thermalem hanc aquam Aquiſgranenſem in ſuas partes integrales, tanquam in anatomen redigam, eaſque ſingulatim (quantum intimi ejus receſſus glebarumque metallo-mineralium varietas, & in aquis mixtura permittunt) hoc loco probe trutinem; ex his enim tota infirmorum iis utentium ſalus dependet.

Hæc ergo ſunt quæ ſenſibus nobis obvia exiſtunt, partim ſponte, partim ſpagyricæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

gyricæ analyſeos cognoſcibilia 1. *Calor.* 2. *Aqua.* 3. *Chaos ſalium fixorum & volatilium.* 4. *Flos ſalinus.* 5. *Sulphur.* 6. *Hujus Flores.* 7. *Horum & illorum Spiritus.* 8. *Æris aut Cadmiæ tinctura Spiritalis* 9. *Argilla.* 10. *Sabulum.* Alii alia, lenibus conjecturis fundati adducunt, ut *ferrum*, *bitumen*, *&c.* cum ea ineſſe demonſtrabunt credemus : nunc vero nec illis, nec mihi de aliis conſtat, quamvis diligenter ſæpè examinaverimus, nec alia mihi fingam, nec de meris imaginariis fruſtra loquar.

Ad mentem eorum qui ſæpius examinarunt hanc aquam Aquiſgranenſem hanc proportionem mineralium hiſce aquis thermalibus inexiſtere putamus: ut in unaquaque menſura aquæ, quæ quatuor circiter libras pendet medicas, plerumque reperiri ſint *ſalinæ materiæ* ſcrupuli quatuor; *Sulphuris* aut potius ***Florum*** ejuſdem apparenter multo plus in Cornelianis, in Cæſarianis minus, in Porcetanis nulli. *Tincturarum & Spirituum* incerta, copioſa tamen quantitas, & quis eos ponderabit? iis certo turgent aquæ : *Argillæ* nunquam duo grana : *Sabuli* vix granum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

num unicum. Singula accuratius inveſtigemus.

Calor vulgi abuſivus, & errorum auctor primo elucidandus eſt, Philoſophi & medici qualitates primas *calorem*, *frigus*, *humidum*, *ſiccum*, ſemper & bene diſtinguunt in *actuales & potentiales*, quarum longe eſt diſpar ratio.

Potentiales qualitates ſunt ita implantatæ ſubjecto ut ab eo nequeant ſeparari niſi cum ipſius deſtructione; ideoque quamdiu ſubjectum intra corpus permanet, etiamſi ad annos integros, eæ quoque vigent, & continuo vires ſuas exerunt. Contra *Actuales* qualitates nullo negotio à mixtis ſeparantur atque evaneſcunt, quia adventitiæ ſunt & extraneæ, adeo ut quæ actu frigida aſſumuntur à ventriculo blando calore, frigiditate depulſa tepefiant, quæ vero actu calida ſuperfluo calore expirante ad eundem teporis ſtatum ventriculo familiarem perducuntur? id quod thermarum caloribus evenire jamjam oſtendemus.

Aqua notiſſima eſt, ejuſque natura & qualitas: hæc immixtorum mineralium, metallorum & calorum receptaculum & vehiculum eſt.

Chaos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Chaos ſalinum ſive illa ſalina mixtura quo ad minima diſſoluta, perque totam liquoris maſſam diſperſa, omnino diſparens, ſimplex tamen non eſt: nam ſi liquor ita evaporetur ut meatibus & poris ejus conſtrictis ſalis corpuſcula aut atomi ſe mutuo prehendant & una coëant, mediis in reſiduis aquis in criſtallos ſuæ naturæ proprias figurantur : unde partem ineſſe *Salis marini*, *foſſilis*, *aut gemmei* per cubos, partem *Nitri* per pyramidales figuras, *Aluminis* aliquid per alias deſignatur: *Vitrioli* aliquid ineſſe non pertinaciter negandum, cum ſciamus certo in lapidibus ſulphureis à quibus thermæ hæ Sulphur apparenter concipiunt ſemper vitriolum contineri, patriam iiſdem abundare, & poſt ſulphuris ex illis confectionem, in magmate reperiri neceſſum & ordinarium ſit, licet thermarum harum liquor ad modum acidularum Spadanarum non nigreſcat ſi gallæ groſſæ contuſæ injiciantur; quia ſupra dictus liquor thermalis ſuis ſalinis mineralibus & ſpiritibus fortiſſimis, ita corpus gallarum penetrat ac diſſolvit, ut tincturam ſolam edere non poſſit; ſed ſubſtantiam propriam molleſcendo præbere

bere cogitur, & illa per liquorem diſſeminata, eundem turbat, lateſcere facit, floreſque ſulphureos congregat & præcipitat.

Idem liquor, ſeu aqua thermalis, vitro ſuſcepta ſola, additione pauciſſimorum granorum Salis aut Vitrioli Martis ſumme tota nigreſcit.

Idem *Chaos ſalinum* neglectum atque aëri relictum fixum ſiccumvè non perſiſtit ut ſales omnes alii, ſed liquefit & humidum aëreum confeſtim ſuſcipit: ſignum evidens aliquid particulare poſſidere, nempe mixturam diverſorum ſalium. Has aqua non unicum ſalem continere arguunt etiam apertè adhæſiones aliquæ in fine canalium expurgationum ex rubedine, viriditate, albedine &c. factæ ſemperque conſpicuæ.

Chaos idem *ſalinum* pulſum in examine diſtillationis, ad modum ſalium volatilium adhæret parietibus in ſtrumenti & multi nihil extrahunt: tamen Clariſ. D. Olaus Borichius Regis Daniæ medicus ex hac materia ſalina ſpiritus eduxit aurum diſſolventes.

Hæc materia ſalina igne violento quo-

que

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

que fluitat & in maſſam cogitur, recuperatque tum mirabiliter novum ſulphur fixum, quod ſapore, odore, viſu manifeſtatur. Sulphur hoc primogenium & radicale ſalium autumat Chryſolita & Chymicus egregius.

Chaos idem *ſalinum* guſtu non exhibet ſaporem lixivioſum ut cæteri omnes ſales cinerum, ignium flammæ aut prunarum, nec magnam acrimoniam aut aſtringentiam ſed moderatam ſalſedinem cum aciditate conjunctam vel propter parvam illius portionem in latice magno contentam, vel maxime propter acidos & acres ſales in effervescentia & pugna ſubterranea per ſales hermeticos thermales edomitos, mortificatos & dulcificatos.

Thermarum harum aqua vel liquor ad lixiviam vel ſaliſationem redactus, ſi ſpiritibus miſceatur vitrioli, ſulphuris, nitri, ſalis, confeſtim & diu effervefcit bullulas ex fundo vitri ad multas horas ſurſum mittit, ſales volatiles lixivii ſupra liquorem pellit, & ſolo ſpiritu ſalis ſalinum aliud corpuſculum cryſtallinum, diaphanum in ipſo liquore coagulat, figuratum reddit ac præcipitat: quod aëre alteratum in albiſſimum pulverem redit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Licet ſales inter ſe varias metamorphoſes ſubeant & exploratores fugiant, tamen ſupradictæ *materiæ ſalinæ* ſcrupulos quatuor ſic putamus dividendos ut *ſalis marini, foſſilis aut gemmei* ſint quaſi ſcrupuli duo; *nitri* plus minus unus ſcrupulus; *aluminis* medius, *vitrioli* circiter tantundem, præter *ſpiritus & tincturas* metallicas aut mineralicas alias.

De Floribus Salinis pleraque dicta ſunt c. 6. ii lapides tegentes canales alveorum penetrant, ac in modum ſalis petræ roris inſtar ſe præbent, parietibus balneorum quandoque adhærent albiſſimi & ſplendidi, & in concameratione viſuntur, eo procul dubio exportati aut ab aquæ fervidis vaporibus, aut à ſulphure continuo exhalante, ex teſtudinibus quandoque necdum ſiccati per guttas recidivi fiunt & in pavimento ubi cadunt, concreſcunt.

Idem flos ſalinus in ipſis floribus ſulphureis quibus thermæ urbanæ ſcatent, ſemper adjunctus & immixtus eſt, ſemperque firmus & fixus.

Sulphur non vulgare illud & impurum in hiſce thermis reperitur ſed potius *Flores ſulphurei* pulcherrimi, ſine ullo empyreumate

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mate dulciſſimi, vix odoriferi, longe meliores iis quos Chymiſtæ parare ſolent: ſociantur ſemper floribus *ſalinis* ſupradictis inſipidis, apparentque ſi ſublimentur; caput mortuum, ſeu reſiduum ſublimationis florum illorum ſimillimum ſulphuri vivo Apotecariorum redditur.

Miſcellaneam hanc variegatam mineralium ſulphureorum ac ſalinorum præfatorum aquis hiſce thermalibus ineſſe apprime demonſtrant, ſi vaſe aut ſcutella argentea aquam thermalem fontis excipias, ſtatim illa flaveſcit & aurato calore tingitur pulchro & durabili; ſi ſecunda die receptionem repetas pulcherrima rubedine purpureſcit; ſi demum tertia-vitrido-nigreſcit; tingente & prædominante primo *ſulphure*, *tum nitro*, *tum ſalino alumine*, *vitriolo*, *&c.*

Denique eandem variam mixturam plauſibili hac conjectura deduci putant plurimi, dicuntque ſi poſt longas digeſtiones & putrefactiones integris menſibus, in phialis Hermetice clauſis factas, aqua medicata diſtilletur 1. ſpiritum aluminis ſi inſit & vitrioli volatilem ſeorſim aſcendere, ex cucurbita vero ſpiritum nitri rubedine

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

bedine conſpicuum ſeſe prodere, quâ pereunte ſulphur in parvâ copia ſublimari, demum mere vitriolici & ſalini ſpiritus permixti, cum nubecula apparere certificant.

Scimus proſpici in rivo Porcetano aquarum calidarum ad prata delabente, per radios ſolis oppoſitos, copioſam & ſubtiliſſimam exhalantium ſpirituum rubedinem, aquis inſidentem eaſque lambentem, veram flammam mentienten viſui jucundiſſimam.

Spiritus mineralium etiam in aquis ineſſe non levi conjectura percipiuntur, odore, guſtu, pitiſatione & ſaltibus vinorum rhenanorum aut moſellanorum ſimillimis, præſertim in eadem aqua diſtillatione propulſata etſi dulcis ſit: tum quia ipſi in configurationibus ſalium determinandis regulæ ſunt & principia.

Tinctura ſpiritalis Cadmiæ, aut Æris concipitur ex eo, quod patria ad Orientem, Occidentem & Meridiem ſuſque deque lapidibus calaminaribus referta ſit, ut alibi dictum, è quibus æs conficitur & augetur.

Argilla, quam gillam vitrioli, alii

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

præcipitatum aluminis autumant, per ſe nota, leviſſima eſt frigida & terrea, ab hac potiſſimum vel nemine turbante obſcurantur aquæ & in alveis albeſcunt, quæ tamen vitro ſuſceptæ claræ ſunt : granum ejus unicum multum aquæ perturbat lympidiſſimæ.

Hanc *Argillam* terram virgineam (potius Eſurinam) operatione & virtute magnetica ſalium volatilium aereorum appetitivam, attractivam & ſuſceptivam eſſe vult *Clariß. D. Rhocas med.* quidquid ſit, quacumque diligentia & conatu ſales thermales ab ea extraxeris, elueris, ſpoliaveriſque lotionibus, relotionibus, &c. tamen poſt breve tempus ſibi relicta, ubique commiſſa, neglecta, aut cyſti incluſa ſale novo eodem Hermetico thermali reficitur & reimpregnatur.

Sabulum per ſe quoque notum eſt, aquæ thermales poſt efferveſcentiam illud tranſeunt, illo purificantur & clareſcunt, illiuſque pauxillum ut diximus ſecum rapiunt; corpus effœtum eſt nihilque tribuens thermis. His poſitis.

Ad *Primam* adverſariorum rationem dicimus : thermalium aquarum ſuo in fonte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

fonte nonnullas tantopere fervere *Calore actuali*, ut ova incocta indurent, porcellos depilent, gallinas, deplument, immiſſum digitum nimio calore lædant: tales ſi quis hauriret, dubium non eſſet, quin ſibi ventriculum percoqueret; ſed prius os, linguam fauceſque adureret, in illum recte declamarent adverſarii: ſed quis tam fatuus? ut illa faciat, jubeatve?

Hinc ſupponimus aquam thermalem non ferventem bibi ſed moderate tantum actu calidam, ut Corneliana eſt, qualem os & fauces ſcilicet ſine moleſtia perferunt.

Quod ſi vero os ipſum, fauces ac lingua ab ejus calore non offendantur; cum à natura exquiſitiſſimo ſint dotata ſenſu, excubiaſque quaſi agant & ingerenda examinent; quæ ſi grata admittant, ſin minus reſpuant: certe minus hepar afficietur palato, faucibus, cum parenchymate ſit ſenſus hebetioris, longius diſſito, habeatque prævios hos examinatores ac excubatores. Deinde hauſtæ thermalis moderatus calor, prout aſſumi ſolet, antequam is ad hepar perveniat (ſi modo verum ſit aſſumptas aquas ipſum permeare)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

in ventriculo & reliqua via neceſſario remitti debet; cum enim ille calor ſit extraneus & adventitius neceſſario ab aqua ſeparatur, ſive totus, ſive ſecundum gradus; ut cum illa è fonte deprompta in loco frigido, vel mius ſe ipſa calido collocatur. Ventriculus autem hominis non adeo intenſum habet calorem qualem aqua thermalis juſtè calida aſſumpta; ſic non poteſt ejus calorem actualem, in eo quo aſſumitur gradu ſervare, adeoque neceſſario remittitur in ipſo etiam ventriculo, & aqua in eo ſolum teporis gradu ſervabitur, quem ille frigidis acidulis aut liquoribus aliis dare poteſt: ſic nullum hepati adferet incommodum, quia tepor eidem familiaris eſt.

Quod autem ventriculus non tantum poſſideat calorem, ex eo luce clarius patet; quod juſcula juſtè calidè aſſumpta, ſi poſt ſemihoram, digito in fauces adacto rejiciantur remiſſo calore tepida ſolum in ore perſentiantur, ipſæque adeo thermales aquæ: præterea in vivis canibus aut animalibus aperto dextre ventriculo chylus tepidus ſemper, non calidus invenitur.

Cla-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Clamitabunt, ventriculum majori præditum eſſe calore debere: quia 1. chyloſis à calore fit, deinde ea quæ aſſumuntur frigida in eo calefiunt, 3. quæ calida poteſtate in actum vocantur, urunt, ut ſpiritus vini. 4. demum gradus ſupra gradum majorem facit intenſionem; ab adjuncto ergo ventriculi calore thermalis calor foveri atque intendi debet.

Ad primum, chyloſim ab intenſo calore primario & per ſe fieri nemo unquam docuit, nemo probabit, quia res eſt à ratione aliena atque omnino falſa: nam primo cum ventriculus ſit pars ſpermatica & membranoſa, tantum calorem habere nequit quin potius frigidus eſt. Quod ſi Chyloſis per elixationem fieri debuiſſet, natura non membranaceum ventriculum conſtruxiſſet, ſed carneum, qualia ſunt cor, hepar, &c. quæ calore pollent. Deinde quo calidior eſſet ventriculus eo melior fieret concoctio, vigeretque appetentia, ſed contrarium evenit; demum quis tam indoctus eſt, ut credat canes paucis horis ſolida oſſa, ovorumque teſtas, aves ſemina duriſſima, ipſoſque frigidos piſces, alios integros piſces ſolo calore in chylum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

vertere. Equidem ad concoctionem ſecundario calorem concurrere moderatum, tanquam cauſam adjuvantem neceſſariam concedunt omnes: à ſolo calore primario eoque intenſo, iterum dicit nemo. Sed communiter ſcholæ ventriculi idioſyncraſiam in ſubſidium vocant: recentiores omnes doctiſſimi ſuccum acidum diſſolventem, ſeu fermentum.

Ad 2. quæ frigida aſſumuntur tepeſcere in ventriculo ſcimus, at non calefieri in eo gradu, in quo thermalis aqua aſſumi ſolet, experimenta ſuperius allata abunde docent.

Ad 3. potentia calida eodem modo à ventriculo actuali ſolum tepore perfunduntur: majorem vero quem exhibent, calorem actualem proprie dicere non poſſumus: nec eum à ventriculo ſed à ſeipſis habent; neque is à ſolo ventriculi calore, ad agendum excitatur, ſed à diſſolutione quæ vi acidi ſucci fit. Dein nos hic de actuali calore agimus tantum, ad quem non recte à potentiali argumentatur & concluditur.

Ad 4. denique ut gradus ſuper gradum majorem faciat intenſionem duo requirun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

runtur : 1. ut gradus cui alter ſuperaddi-
tur conſtanter perſeveret, nec aufugiat.
2. Ut accedens novus gradus ſufficientem
habeat ſenſibilem intenſionem : quæ duæ
conditiones, in propoſito caſu deſunt: ſi-
quidem ut oſtendimus, aquæ thermalis
actualis calor: ſemper ab aquæ radicali fri-
gore expellitur, etiam in ipſo ventriculo:
nec etiam ſervari aut reparari ab hoc poteſt;
quia nemo dat, quod non habet : ventri-
culus autem ex ſe ut oſtendimus tantum
non habet calorem : quo pacto ergo
poterit minor calor majorem ad fugam pa-
ratum reparare? cumque tam exiguus ſit
ventriculi calor, reſpectu ejus, qui in aqua
juſte calida exiſtit; certe nullam faciet ma-
jorem intenſionem : igitur ventriculus
nihil addit calidæ juſte aquæ thermali,
immo ipſemet aliquamdiu illius calore fo-
vetur, idque ſolum præſtat, ut exhalata
per expirationem majori aquæ caloris par-
te, ea in tepore ſibi proportionato ſer-
vetur; qualem frigide ingeſtis communi-
cat, vel quali juſcula calide aſſumpta dum
vomitu rejiciuntur prædita eſſe ſentimus:
ex eo autem hepati noxa advenit nulla.
Omnes ferme practici ad fervidam hepatis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

intemperiem corrigendam, juſcula poteſtate refrigerantia actu juſte calida (minus tepida quia vomitum cierent) præſcribere conſueverunt, ad viginti & ultra ſæpe dies, eaque ſtrenue refrigerant, nec ab eo actuali calore refrigerandi potentia retunditur, nec quemquam unquam damnum ab eodem ſe perſenſiſſe audivimus. Qui vero talium juſculorum uſum propter actualem calorem damnat, is temere nimis, ſolus cum tot doctiſſimis practicis congreditur, nobiſque ſua figmenta obtrudit, maleque thermalium aquarum potationem propter ſimilem actualem calorem damnat.

Græci & Romani calidam in potu uſurpabant, & Turcas, Ægyptios, Indos & Chinenſes, aliaſque calidas gentes calidiori ac pene ferventi potu communiter delectari videmus: ſuntque longe quam nos firmiori valetudine, tantum abeſt, ut ex calido potu noxam contrahant; cum tamen per totam ferme vitam eodem utantur: immo putamus poſt alios, quod ſi priſca calide bibendi conſuetudo reſtitueretur fore ut tot homines ventriculi imbecillitate languentes non cerneremus: quid ergo de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

de thermalibus aquis per decem, quindecim aut viginti dies aſſumptis objiciunt adverſarii.

Si thermales aquas ob actualem calorem rejiciunt; certe potiori jure Spadanas & alias acidulas mihi inſectari ob frigus licebit, quia actu valde frigidæ ſunt; quæ quidem qualitas humanæ naturæ perquam adverſa eſt: hinc fit quod doctiſſimi Leodienſes Medici Spadanas aquas non raro ad ignem calefacere, & ventriculi regionem calidis linteis & medicamentis munire ſuadeant, quia ut ipſius celeberrimi Spadanarum ventilatoris Henrici ab Heer verbis utar *frigus actuale nulli eſſe uſui poteſt*, contra calore foventur viſcera: unde ſerio ſuos hydropotas hortatur ut pravam frigide bibendi conſuetudinem dediſcant.

Jam vero quis contradicentia ne perverſa dicamus hominum judicia, non demiretur? Leodienſes cum frigidos habeant fontes Spadanos, eorum aquam calefaciunt, calidis pannis involvunt, atque in lecto, ad ignem ſæpe hauriunt, cum magno calidorum medicamentorum apparatu, ne ſcilicet aquæ frigus actuale noxam potantibus inferat, immo forſan calidos ſuos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

fontes ſcaturire optarent; atque interim contra Aquiſgranenſium & aliarum thermarum ſcaturigines calidas debacchantur, & quod tales ſint conqueruntur.

Iterum argumentantur ab externo *balneationis* uſu ad internum *potationis*: ſed eadem facilitate rejicitur qua ponitur, maxima ſiquidem eſt diſparitas. 1. in externo uſu balneationis, multum incaleſcimus, quia totum corpus calidâ actu aquâ circumquaque ambitur; in interno potationis tantum partes aliquæ tanguntur. 2. Quia in externo uſu balneationis, aqua calidior eſt tum intenſive quia major aquæ copia, ac prope fontem, ſuum calorem magis ſervat intenſum; contra, minor copia atque à fonte remota, dum intus aſſumitur: tum extenſive quia major aquæ copia plus caloris in ſe extenſive continet quam minor: jam vero major eſt aquæ copia, quæ corpus balneo ambit, & circumdat, quam ea quæ ex medici præſcripto aſſumitur. 3. In balneo præterea ſervatur idem fere actualis caloris gradus, facileque intenditur à nova pro libitu accedente calida, corpusque continuo laceſſitur ſpiritibus & calore multiplici. Contra in

in ventriculo paulatim calor remittitur, evaporatur ut diximus ſuperius, quia non eſt validum ibi agens, ut eum in eodem gradu ſervet conſervetque. 4: In balneo corpus circumquaque ambitur ut non ſit difflationi locus: contra cum aqua intus aſſumitur expiratione & tranſpiratione ſuperfluus calor difflatur. 5. In balneo per horam aut ultra manere conſuetum eſt; quapropter à diuturna mora major fit caloris impreſſio: contra epotata aqua celerius effluit ac quaſi raptim transcurrit atque excernitur, adeoque non eſt tantum impreſſionis tempus. 6. In balneo externa cutis minori cum moleſtia calorem quidem ſatis intenſum perfert quia obtuſioris eſt ſenſus quam E. g. lingua, palatum, fauces, adeoque in ea ipſa aqua quam lingua, palatum fauces, &c. ob caloris in tenſionem non ferrent, commode nihilominus immergimus: validior autem ille calor etſi cuti minus moleſtus ſit, plurimum tamen interiora hepar, renes, &c. calefacit. 7. In balneo præter aquæ calorem, nos circumquaque ambientem aërem quoque, & vapores actu calidos reſpiratione haurimus, unde exterius & in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

terius inceſſanter incaleſcimus: contra dum thermalem potamus frigidum aërem ore attrahimus, frigido aëre ambimur.
8. Sed quid tandem clarius experientia? quis non ſe magis calefactum ex parva etiam mora in balneo, quam ex largo aquæ potu fateatur? ſi quis contrarium dixerit, fidem non meretur; quandoquidem ſint tot homines, qui ex minima in balneo morula ſudent, ſitiant, præter modum caleant, atque animo quaſi linquantur: quod quidem ex potu aquæ thermalis necdum contigiſſe compertum eſt. Atque ut contrario exemplo tandem abſolvam longe minus epotata gelidæ amphora infrigidat; quam ſi per horam in aqua frigida corpus immerſeris: quod ſi quis non credat experientia ſcutica dignus eſt.

At etiam ſuppoſito (quod non hactenus probatum) epotatas thermales aquas actuali calore officere poſſe. Nonne medici ſæpe frgido ventriculo calida tum actu tum poteſtate medicamenta præſcribunt? etiam ſi jecur calidum ſit, adhibitis hujus reſpectu per intervalla frigidis, cur ergo in thermalis aquæ aſſumptione idem fieri non poſſet. Sane ut frigida

pote-

poteſtate medicamenta ad calidorum noxam retundendam exhibent; ſic pariter poſt thermalis aquæ uſum internum, ſi ab ea calefactionem nimiam metuamus, quid vetat, quo minus actu frigidis ſuperfluum dein calorem depellamus.

Sed unico tandem verbulo totam quæſtionem, nodumque hunc Gordium (ut iis videtur) diſſolvamus, dum jecori præcalido timent, aſſumant ergo thermalem aquam tepidam, vel etiam ſi malint frigidam: eruntque omnia pacata, evaneſcente illo calore actuali, quem tanquam terribilem hoſtem formidant: vel agant (ſi malint) ut Leodienſes, Spadanam modo frigidam, modo calidam, pro ut fert neceſſitas potent, ſic thermalem utcumque velint ebibant: non itaque in poſterum ob actualem ſaltem calorem ab illarum *potatione* abſtineant, aut credulum nimis vulgus abſterreant.

Jam vero *potentiales* ut vocant thermarum qualitates perſcrutemur.

Multi protinus poteſtate eas magnopere calefacere clamitant: ſi rationem quæras; mirantur indignabundi, exiſtere qui de re ab omnibus conſtanter aſſeverata

au-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

audet dubitare: mox aliorum aucthoritates rationis loco adducent, quibus piaculum fidem derogare, demum ſi urgeas, contemptu & riſu te excipient, quod ſales, ſulphur, & eorum ſpiritus, &c. thermis ineſſe ſcias, & tamen tam craſſa ſis Minervâ ut caloris cauſam non concipias, vel audeas in dubium revocare: his volunt epotatas thermales aquas viſcera inflammare, comburere, &c. de quibus modo diſſerendo agemus.

Principio neminem arbitror mirari debere hac in parte me à communiori & vulgari opinione diſſentire, cui ſit notum, quam varia ſint hominum ingenia, nec ſane ullo modo me pudet tot hominibus contradicere, ubi pro veritate id ago, quod apud paucos fieri conſuevit: hinc adverſariorum numerum nihil moror; etenim *argumentum peſſimi turba eſt* inquit Seneca, donec demonſtrationibus convincar ſufficienter; in phyſicis perpetuò dubitare nos docet Carteſiana methodus. Doctorum aucthoritatem ut decet veneror, & eos ut idem docet Seneca pro Ducibus non pro Dominis habeo: mancipia ſunt qui in aliorum verba jurant. Ego

Pe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Petro & Jacobo non quod dicant credo, ſed quod probent: errare ut ego poſſunt & alii: ſi aberraſſe eos contigerit, an ideo ſequi pererrantes debemus? pecorum mos eſt antecedentium gregem ſequi, & qua itur, non qua eundum pergere.

Igitur quod thermales *Aquiſgranenſes* thermas poteſtate calidas plerique dixerunt aut dicunt, non ideo eorum verbis tanquam oraculo ſtandum eſt. Nec quod in univerſum forte malè ſcriptum eſt de thermis, de hiſce abſolutè & neceſſariò credendum eſt, fuerint illi & ſint docti, perſpicaces quantum voluerint aut volunt, homines tamen fuerunt & ſunt; hoc eſt: decipi in hoc ut & nos forſan potuere, & poſſunt.

Illi antequam judicium proferrent aquas examinarunt; examinemus & nos, atque ut rem invenerimus diſcamus judicare. Sunt adhuc iidem fontes Aquiſgrani, & veritas necdum ab iis adeo eſt occupata, ut à nobis quoque inveniri nequeat. Libertatem philoſophandi quam aliis integram relinquimus, eam eripi nobis nunquam volumus: igitur auctoritatibus valere juſſis, ad rationes nos accingamus,

no-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

noſtramque de Aquenſibus thermis opinionem libere aperiamus; non ut legem cuipiam præfigamus, ſed ut diſſentientium adverſus eam audiamus argumenta, atque ex eorum firmitate aut imbecillitate ſententiæ noſtræ falſitas, aut major probabilitas accedat.

Diximus ſuperius thermales aquas Aquiſgranenſes actu, modò etiam dicimus poteſtate non calefacere (quod adverſarii volunt) ſed potius *temperatas eſſe*, ne dicamus frigefacere, ſic perſuaſus à ſingulorum ingredientium examine, quæ ſi me fallunt meliora doceant, non ſumus tam perfracti ingenii, nec adeo noſtrarum opinionum amantes, ut iis probabiliores non præferamus.

Adverſarii ſtatim iterum nobis adducunt ſales, ſulphur, ſpiritus, & reliqua mineralia, quæ cum calida eſſe aſſerant, calidas quoque neceſſariò etiam eſſe debere thermas concludunt: argumentanturque ſi in juſculo (inquiunt) herbarum calidarum copiam, piperis, zinziberis & ſalis manipulum ebullire ſinas, profecto calidum evadet juſculum; ſic ergo ob ſulphur, ſales & mineralia, thermalis aqua, &c.

Ca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Calore actuali jam ſaltem excuſſo *Potentialis* contentorum (quem adverſarii ſummum refugium putant) hic ſingulariter examinandus eſt : repetitis ergo illis quæ de anatome thermarum noſtratium Aquiſgranenſium in principio hujus capitis trutinata ſunt. *Primo aquam* conſiderabimus, quæ licet minus pura, eſt tamen pars elementi omnium frigidiſſimi atque humidi, adeoque ad ejus qualitates omnino accedit : non ergo ullo modo potentia calefacere poteſt, ſed è converſo maximè refrigerat : hic ſaltem crediderim adverſarios non reclamaturos.

Secundo loco *terream miſcellam ex ſabulo & argilla* contemplabimur; non quod hæc præpollent (ſunt enim in exiguâ admodum quantitate) ſed ut elementum elemento ſubnectamus; & illa in quibus eſt minor difficultas citius percurramus, atque ad alia magis diſputabilia properamus. *Therrea* igitur hæc *miſcella*, ut de aqua dictum eſt, licet impura, eſt tamen ſimiliter pars purioris elementi terræ, deque ejus qualitatibus participat, illud autem frigidum quoque eſt, adeoque nullum calorem thermis impartiri poteſt, cum illum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

illum non habeat, ſed frigus potentiale quod poſſidet conciliabit.

Liceat nobis tertio loco *Sulphur* examinare quod adverſarii ſtatim calidiſſimum clamitabunt; ſuâ magis quam ſcriptorum aucthoritate: nec enim Galenus, nec Dioſcorides, nec Matthiolus calidiſſimum in 4. auſi ſunt dicere. Sed aucthoritatibus dimiſſis, ad rem. Addunt illi rationem quam & nitro communem volunt; dicunt calidiſſima eſſe quæ facilè ardent: at vero oleum, butirum, & camphora (quæ ſapientibus frigidiſſima cenſetur) citiſſimè ardent, & hæc in aquis; contra piper, euphorbium, &c. calidiſſima non inflammantur ut ſulphur, non ergo iuflammabilitas à calore procedit nec eum teſtatur. Inſtant ſpiritum ſulphuris, ut & nitri, & ſalis, acerrimum eſſe, & corroſivum adeoque calidiſſimum. Sed ſunt etiam qui frigidiſſium putent, eoque propriè ad refrigerandum utuntur maximo cum ſucceſſu in febribus ardentibus, julapiis permiſcendo, non ad ſaporis gratiam ut dicent adverſarii; ſed quia ſedulâ experientiâ compertum eſt frigida julapia, decocta, &c. cum ejuſmodi vehiculo longe magis refrigerare,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

gerare, quam abſque eo, & ardentiſſimam ſitim quam integræ gelidæ hæminæ compeſcere vix poterant, unico ejuſdem ſcypho cum aliquot ſalis, ſulphuris, aut vitrioli ſpiritus guttis in momento extingui: iique corroſionem ſummi caloris ſobolem negabunt: corrodit enim acetum, ſuccus limonum, berberorum, &c. quæ omnia frigida æſtimantur.

Si urgeant; dicemus etiam vel exiguam quantitatem cum aquis hauriri, vel ſi abundent partim exhalare ut pote ſubtiliores floribus, vel certe mitigari & retundi ab aliorum mineralium ſpiritibus in effervescentia & pugna ſubterranea.

Dein conceſſò etiam calidiſſimum eſſe ſpiritum ſulphuris, non, ſequitur tamen, totam illius ſubſtantiam eſſe talem: eſt enim hæterogenea, habetque neceſſariò frigidas partes admixtas. Sic enim pyra, poma, hordeum, tenuis cereviſia aliaque frigida ſi diſtillentur, ſpiritum calidiſſimum & inflammabilem dabunt, ſpiritui vini perſimilem; nec ideo ea calidiſſima cenſentur.

Verum iterum demus, ſpiritum ſulphuris valde calidum eſſe, concedamus

pariter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

pariter flores ſulphuris calidos eſſe, & quidem vel ultra ſi velint ſecundum gradum, quid tum? intus aſſumpti calefacient: ſi puri puti id eſt ſoli intelligant in copia, nec ab ullo refrigerante retuſi concedamus: concludant: ſic ergo contingit dum cum aqua thermali aſſumuntur. Nil hac concluſione falſius; hoc ipſum probandum eſt ſulphur nimirum thermis permixtum poteſtate aquam ipſam quæ hauritur ſuperare: at quod probandum eſt ſupponunt, videnturque aquæ, terræ, & nitri frigiditatum obliti.

Thermalis aqua ut ſciunt omnes, mixtum quid eſt, ex aqua puriori, nitro, ſulphure, ſalibus, &c. quæ diverſi ſunt temperamenti: ex his mixtum temperamenexurgere debet, ſi ea corpora inter ſe non ſint proportionata. Si calida ſuperent, calidæ poteſtate erunt thermæ: ſin vero frigida præcellunt, aliorum calor obtundetur, ac ſola prævalebit frigiditas.

Jam oſtendant nobis ſulphur aut flores ejus, viribus aquam, terream miſcellam, nitrumque ſuperare: applicent ſi poſſint illam ſupra allatam comparationem de herbarum calidarum piperis,

zin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

zinziberis, ſaliſque, &c. manipulis in juſculo. Quanta diſparias!

Hic protinus diſcurſum obturbabunt clamitantes centenas ſæpe libras florum ſulphuris in fonte Cæſariano reperiri, nam in hoc unico reperiuntur: at expectent parumper, quantum temporis putant opus eſſe ut centenæ libræ colligantur? forte plures anni non ſufficient: quanta aquæ copia effluere debebit? ad millena plauſtra plurima: ſublimatio ergo illa florum ſulphuris, non eſt adeo ſenſibilis, nec ipſamet horum in aquis commixtio, ut decoctio aromatum & herbarum calidarum in juſculo. Sint etiam flores ſulphuris perfecte ſoluti, & cum aqua ita permixti ut diſpareant v. g. in Cornelianis fontibus maxime, in Cæſarianis minus; exiſtantque in pura & clara aqua thermali, tamen uſus internus confirmat & comprobat ſaluberrimos eſſe, nec quidquam obeſſe potatoribus, cum nec corpus calefaciant aut gravent diximus inſuper ſubtiliſſimos eſſe ac ſummè volatiles ac per partium & venarum poros exſpirabiles, immo per pocula & vaſa etiam vitrea diſtillatoria tranſpirabiles. Præterea ſulphur aëreum eſt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

eſt, aërea vero remiſſè tantum non intenſè ſunt calida.

Demum ex ſcholarum doctrina, ſi temperamenta ex ſaporibus dignoſci queunt; integrum ſulphur ordinarium & flores noſtri nullum ſaporem edunt, aut exhibent, adeoque nullum patientur qualitatum exceſſum, nec aliis communicabunt. quid ergo propter ſulphur calidiſſimas thermas dicunt, cum nec ſulphur ipſum tale ſit, ut pleno ore guſtanti & deglutienti patebit.

Ex dictis ſatis conſtare opinor ſulphuris copiam & poteſtatem reſpectu aquæ perexiguam eſſe, illiuſque potentialem calorem qualemcumque ab aquæ ſummo frigore omnino obrui & obtundi, tantum enim abeſt ut etiam ſuperſtes ſulphuris ſpiritus calidas thermales aquas poteſtate reddat; atque hepar calore afficere poſſit; quin potius ut diximus efficere ut ipſa aqua per ſe jam maxime frigida citius, magiſve refrigeret : idque niſi propriè & per ſe, ut illi volunt qui ſpiritum ſulphuris frigidum ſtatuunt : ſaltem per accidens, nimirum cum ſulphuris ſpiritus (quemadmodum & ſalis, & vitrioli) ſint ſub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſubtiliſſimi ac maximè penetrantes, cito citius interiora pervadunt, atque adjunctum ſibi frigidum liquorem ſecum ducunt, quo fit ut hic magis quoque penetret ac refrigeret.

En jam ſulphuris ignes ſubvertimus, eorumque metuendum calorem rationibus diſſipavimus, aut aqua affuſa ſuffocavimus, novos ignes alios ſuſcitare debent, ſed tales etiam qui in aquis ardeant & urant.

Jam *Nitrum* nobis examinandum eſt, inter ſalina propriis figuris ſatis apparens. Adverſarii ut præconceptam thermarum calefactionem adſtruant, calidum dicent: at ſua propria, non claſſicorum ſcriptorum aucthoritate, ut nimirum abſque ratione, & contra experientiam: & ſi libet aucthoritatibus certare, facile mihi eſſet graviſſimorum virorum de nitri frigiditate teſtimonia congerere; ſed rationibus non verbis opus eſt.

Calidum *Nitrum* qui abſolutè ſcripſerit nondum legi; Dioſcorides & Matthiolus nihil certi ſtatuunt. Sennertus calidos nitro ſpiritus attribuit; quemadmodum cætera habent mixta: at frigida pars prævalet,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

valet, ab eoque tanquam potiori mixti temperamentum deſumi debet, rationes vero frigidum eſſe nitrum thermale abunde ſuadent, negantque calidum eſſe poſſe.

1. Naturale ſeu thermale nitrum (non loquor nunc de nitro illo ſeu ſale petræ qui ex animalium urinis arte educitur) eſt quaſi ſudor petræ aut efflorеſcentia terræ; quemadmodum ferro rubigo, cerusſa plumbo, ſic plane nitrum rupibus: jam vero quod terræ aut petræ ſoboles atque efflorеſcentia eſt, de ejus participare qualitatibus ſummè eſt rationabile: terra autem frigida eſt, ut petra, &c.

2. Animalia quæ ex nitroſis aquis potant pingueſcunt, iis campi & prata lætantur: quod certè ſignum eſt frigidi in nitro, calor enim ea potius exſiccaret.

3. An non quidam fontes minerales, eorundem potatores admodum frigefaciunt? qualis nimirum eſt, ut innumeros alios reticeam, Spadanus Tonneletius: nonne à nitro? negabunt forſan; at negent ii quantum velint, nil aliud edocti quam negare. Nos vero doctiſſimo H. ab Heer credimus magis; qui ubi rationibus & auct-

auctoritatibus nitri frigiditatem comprobavit ſic pergit Spadacr. cap.3. *Et ſane Tonneletius fons Spadæ aliis nitroſior, tantum ori, ventriculoque frigus communicat, quantum pauci ferre poſſunt, &c.* Et cap. 5. de eodem *ſale nitro cæteris tinctior hic multis, quo fit ut guſtu frigidiſſimum ſit.*

4. Quæro cur ſal dentium ſtuporem adimat, nitrum contra non modo non curet, ſed potius inducat: certè effectuum contrarietas, cauſarum contrarietatem arguit. Ariſtoteli qui hoc problema ſect. 7 proponit hæc mens eſt: ſalem ſtuporem dentium tollere, quia calore & ſiccitate acidum humorem dentibus inhærentem (cujus acore & frigore dentes ſtupent) exſiccat, abſumit, ac reſolvit: contra nitrum quia maximè terreſtre, ob ſuam acerbitatem & adſtringentiam impactum jam dentibus acidum humorem non reſolvit, ſed infigit magis, augetque; immo ſi nec ullus ſit talis humor, ſolum nitrum, ſuo acore dentes ſtupefacit: non ſecus ac fructus acerbi atque acidi, qui frigidicum ſint, nitrum quoque erit.

5. Nitrum etſi noſtrum ſal petræ pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

priè non ſit huic tamen proximè ac cedit: differunt à ſe invicem, ut ſal foſſilis gemmæ, à ſale ut vocant factitio, non quod revera fiat, ſed quod è marinâ vel aliâ falsâ aquâ arte educatur & ſeparatur: ſic verum nitrum naturaliter & ſponte è rupibus concreſcit, ſal petræ, ex terris, aquis, aut excrementis nitroſis, eodem modo quo ſal è marinâ aquâ ſeparatur, nimirum ab arte: ſed à natura utrumque ſit, licet factum ab arte ab aliis corporibus ſeparatur. Igitur ſicuti foſſilis à factitio ſale qualitatibus non ſenſibiliter differt, ita ſal petræ omnino ad nitrum accedit: ſal vero petræ frigidiſſimum eſſe experientia manifeſte evincit: etenim non modo manibus contrectatum frigidum deprehenditur, ſed guſtatum linguam, ac palatum frigore ferit, ejuſque pars minima vino mixta, ita ipſum algidum reddit ut dentes ſtupeant: unde ritè frigidum aroma, ſolumque qui calidis opponi queat à Verulamio ſtatuitur.

6. Admirabilis illa in accenſo pulvere Pyrio ventoſitas & quaſi exſufflatio, non aliunde procedere poteſt, quam ex nitri frigore cum igne è diametro certante.

7. Mor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

7. Morboſam ſitim reliquis frigidis fere inexpugnabilem in momento compeſcit, ſive purum ipſum, ſive à ſordibus repurgatum quod ſal prunellæ Chymiſtæ vocant: hoc autem denotat ſummam frigiditatem, non vero calorem, quia calida ſitim accendunt & intendunt.

8. In cauſionibus & inflammationibus, ardorem potentiſſimè extinguit, quod certe ſummo præſtat frigore, nam calore illum magis intenderet, unde tanquam frigidiſſimum à Neotericis ferme ômnibus practicis, in ſummo febrium æſtu, inflammationibus, linguæ ſcabritie, calida jecoris intemperie, julapiis, ipſique conſueto potui immiſcetur, atque ii quoque qui calidum effutiunt identidem uſurpant.

9. Sal petræ nivi permixtum ac phialæ aquæ plenæ circumpoſitum, eam aquam citiſſime refrigerat, ac conglaciat, quod ſola non facit nix, ut crebrâ experientiâ compertum eſt. Immo in regionibus Africæ ubi non ningit unquam, nec gelat: in vino refrigerando Afri ſolo ſæpe nitro, nivis aut glaciei defectum ſupplent.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

10. Tandem ſi quæ ſaporibus in dignoſcendis temperamentis fides eſt, ut ſcholæ communiter volunt: certè ſuo ſapore nitrum frigidiſſimum eſſe facile colligitur, habet enim ſaporem ex acido auſtero-acerbo mixtum, qui tres ſapores frigiditatem ex ſcholarum præcepto annunciant. Hinc ergo ſatis conſtat nitrum frigidum eſſe, non calidum ideoque huc uſque in thermalibus aquis his caloris nihil, frigoris multum invenimus.

Tanti caloris cauſam, cum necdum reperire licuerit videamus ultimo, num ea in ſalibus reliquis latitet, quod unicum ſupereſt ſubterfugium; quorum præcipuum forte eſt ſal foſſile gemmæ marino ſimile; ſit aliquid aluminis; immo & vitrioli: tincturæ enim æris, cadmiæ, &c. nullam qualitatem calidi, frigidi, &c. ſenſibiliter imprimere poſſunt. Illa ergo ſtatim calidiſſima accuſabunt; etſi ſciant multa eſſe his ſalibus calidiora. Cæterum ab Authoribus calidum in ſecundo gradu ſal marinum definitur. Verum caliditas illa parum ſuſpecta eſt, quandoquidem illi ipſi qui ſalem calidum ſcribunt, ſibi minus conſtent; & terreum vocent à prædominio terræ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

terræ, terra autem frigida eſt: præterea inflammabilitati plurimum reſiſtit, unde ligna ponderoſa, quæ ſale abundant ægrè accenduntur, ſic etiam humorum putredini obſtat, quæ cum à calore fiat, à frigore prohibetur. Dein ſi ita calidum, unde tanta cum aquis amicitia? ab igne cum impetu reſilit, eumque extinguit: ſal in aquis citiſſimè ſolvitur; nec igneorum more aut aëreorum in illis fluitat, ſed per minutiſſimas atomos cum iisdem intimè permiſcetur. Ulterius ſi cum nive aut glacie tantundem ſalis miſceas, iiſque phyalam aqua plenam circumdes; illa de repente conglaciabitur, qui quidem effectus palam calori adverſatur. Quod volunt deſumere à ſalſedine argumentum futile eſt: falluntur enim (ut incomparabilis Scaligeri verbis utar) materiales illi, qui ſapores & omnia à primis qualitatibus ducunt. Et revera ipſi Scholaſtici ſibi turpiter contradicunt, ſtatuunt amara omnia calidiſſima, mox ſui obliti opium amariſſimum, frigidiſſimum volunt. Ultimò dicimus eam ſalinam mixturam quæ thermalibus aquis reſtat, guſtui non magnam acrimoniam, ſed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

moderatam ſalſedinem cum aliqua acidita-te junctam exhibere, quæ caloris non ſunt indicia. En quam ruinoſo etiam fundamento calefactionem aquarum thermalium adſtruant: ſi dubium eſſe poteſt, an ſal ſit calidus? quales erunt concluſiones quas ex eo ducent.

Sed ne nos iterum omnia pro thermalibus aquis innovare obſtrepant: calefaciat ſal foſſilis vel marinus, ſint ſalſa calefacientia, quid tum? qui thermalem potat, an ſalibus ſe tantum replet? quantum ſalium cuique menſuræ communi quatuor librarum thermalis aquæ ineſſe exiſtimant? non enim ſat eſt, calidos ſales aſſeveraſſe, ſed horum proportio cum aqua ſpectanda eſt. Nam ut antea monuimus, & nunc inculcamus; ſi quod calidum foſſile, in exigua quantitate, cum multâ aquâ permiſceatur, frangetur in ea mixtura, facultas foſſilis, ab aquæ multitudine, & contraria qualitate: ſin pares ſint vires aquæ & foſſilis, medium fiet temperamentum, neque calidum, neque frigidum; ſin vero calidum poteſtate aquam ſuperet, tunc hujus frigiditas à prævalente mineralis caliditate obtundetur. Jam vero dicamus

quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

quam proportionem habere putant, ſales iſtos ad aquæ menſuram librarum quatuor: audentne de manipulis, de libris, de unciis loqui? non equidem tam temerarios credimus: ad experientiam ergo recurrant, quam ſupra in initio capitis poſuimus, ubi quid menſura una contineret mineralium ſalitorum aſſeruimus. Dato igitur quod in unaquaque thermalis aquæ menſura, ſepoſito nitro (de quo non eſt hic quæſtio) ſint duo ſcrupuli aut circiter ſalis marino ſimilis, calidi ut volunt in 2. & ultra: ſit junctum aluminis plus, vitrioli minus ſcrupulo: ſcire magnopere aveo, num propter tantillam ſalium horum particulam, quæ ad aquæ copiam vix ſe habet ut unum ad quadringenteſimum, aqua erit calefactiva? cum tamen ipſa aqua & quantitate ſales ſuperet, & ſit intenſius frigida, quam ſit ſal calidus; eſt enim frigidiſſimum elementum & frigiditatis principium, cumque ſecum habeat nitrum in ſenſibili copia permixtum, frigidum æquipollens; cumque demum, ſulphuris ſpiritu ac aliorum ipſorum mineralium magis refrigerans reddatur, ut ſuperius oſtendimus: certe neminem tam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

veſanum putamus, ut calefactionem thermarum, ab uſu interno audeat pertinaciter aſſeverare; ille merito ab omnibus conditoris, immo & eſculentis ſales juberet exulare, ac fatuus fatuis cibis dignus eſſet qui veſceretur.

Dicent forſitan: etiamſi poſt diſtillationes puſilla ſalium quantitas ſuperſit, attamen credendum extitiſſe majorem: at eos propria lingua, ſi depravata non ſit, præoccupationis redarguet; etenim primo aqua ejuſdem diſtillationis eſt dulcis, ſecundo in fonte aqua non eſt adeo ſalſa, ſed admodum remiſsè, ita ut ſine moleſtia ſemper ſumatur ac hauriatur, quin ſi adhuc quadruplo major eſſet ſalis copia, tamen non fore propterea ut una aquæ menſura calefactiva redderetur, ſed ad ſummum temperata; eoque magis quod mineralia thermarum in efferveſcentia & mixtura ſubterranea omnes acrimonias exuant, ſeſe retundent concentrent, mitigent, & quaſi mortificent.

Demum thermalis aqua quæ cum ob tenuitatem, quam coctione naturali, & quaſi circulatione in terræ viſceribus adipiſcitur; tum ob nitri, ſpiritus ſulphuris, ipſorumque ſalium admixtionem quæ diure-

diuretica ſunt, citiſſimè permeat atque excernitur, ſicque nullum ſalibus caloris ſenſibilem impreſſionem hepati aut viſceribus efficiendi tempus habet : præſertim cum jam omnes ferme recentiores anatomici ambigant ſummopere; num liquores affatim aſſumpti, quive citiſſimè excernuntur, chyli iter ſequantur? & an chylus ipſe à ventriculo ad hepar deferatur poſt inventos à Clariſſ. Pecqueto thoracicos ductus : negant poſtremum recentiores, atque ad unum omnes ſunt contrariæ ſententiæ fautores; ad vivam canum ſectionem provocant, ſi ergo non patet à ventriculo ad hepar alimentis acceſſus (ut in vivis canibus manifeſtum eſt) certè nec aquis thermalibus medicatis, adeoque nec illud attingent, nec calefacient.

Sed demus pertinacioribus hoc poſtremum, chylum ad hepar deferri: attamen hauſtis magnâ copiâ potulentis, idem contingere inficiantur Neoterici; ſiquidem veriſſima circulatione poſita, videtur omnimo impoſſibile eos liquores, qui tam cito ab aſſumptione elabuntur, intricatiſſimas, longiſſimaſque venarum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

arteriarumve ambages, ac plusquam Dedalëos labyrintos intra tam breve tempus permeare, atque à ſanguine ſecerni poſſe: idque ſine coloris mutatione. Quapropter aliam breviorem à ventriculo viam vel ad renes, vel ad veſicam eſſe debere concludunt; quam oſtendere ſperavit. N. D. Bilſius anatomicus famoſus: itaque ſive ea à ventriculo ad renes tendat, ſive per membranarum poros fiat, ſive à vaſis meſaraicis pateant canaliculi in veſicam, ſive potius ab aliqua parte inteſtini recti ad eam ſit talis via nobis adhuc ignota; et ſi res in ſuſpenſo maneat, tamen certò ſubeſſe talem aliquam viam obſervatæ emictiones moleſtiſſimæ globulorum plumbeorum cum paſſerculorum aut leporum carnibus commeſtorum per urinam ſatis arguunt: impoſſibile alioquin tales globulos plumbeos per venas arteriaſve qualeſcumque penetraſſe. Hac autem poſitâ viâ jam hepar à tanto periculo calefactionis liberavimus atque adverſariorum propoſitionem certò diruimus.

Agant igitur caloris hepatis & viſcerum quem tantopere increpant cauſam nobis oſtendant, audebuntne adhuc ſulphur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

phur, ſalesque calumniari, ergo vel in majori copia exſtare demonſtrent, vel alias caloris cauſas ſtatuant: vel ceſſent tandem credulum vulgus ob imaginarios hepatis calores ab hac potatione thermali abſterrere.

Sed non ceſſant, & experientias adducere conantur quibus ſe nos profligaturos arbitrantur: clamitant enim ſedulò animadvertiſſe ex thermarum aquarum potu, pleroſque plus nimium calefactos, ſudoribus perfuſos, &c. At ſalva eorum pace, cur ſua valere pluris experimenta volunt; quam aliorum innumera & quotidiana qui contrarium teſtantur? aut cur inverſo rerum ordine ſibi potius adhibere fidem contendunt, qui adverſus hunc potum perpetuò, acriterque declamant, vixque eo uti volunt: quam iis qui proprio uſu & periculo in dies eo potantur? certe ratio poſtulat ut iis qui diu navigarunt, de navigatione credamus: non iis qui ſemel littus cum execratione viderunt: & de hac *Thermopotatione* iis qui eodem ſæpius utuntur, non iis qui ex falſa præoccupatione ab ea ſemper abhorruerunt: at ſint ii etiam oculatiſſimi, diligentes, expertiſſimi,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tiſſimi, hoc certe non obſtat, quo minus experimentis experimenta opponamus: ubi tandem ſunt ii qui ſe nimium calefactos conqueſti ſunt? quis in febrem? quis in calidam jecoris intemperiem ab eo potu incidit? jam milleni biberunt, prodeant, aut eorum nomina, aut tunc credere forſan incipiemus: an ex fervore mortui ſunt omnes, ita ut nullus ſuperſit qui ſua teſtetur incendia? jam cogitate quam ſuſpecta ſunt antithermopotarum experimenta: contra qui hunc potum præſcribunt medici, calefactionem ſe exinde advertiſſe conſtanter negant: eorum qui uſi ſunt, atque inter eos etiam medicinæ peritos, de calefactione nullus conqueſtus eſt: nemo omnium horum ex eo potu hucuſque incaluit: nec in febrem aut inflammationem ullus incidit, nec appetentiam amiſit, aut ſitivit: immo conſuetam naturalem ſitim omnibus immutatam eſſe obſervatur, ita ut minus bibatur, dum iis in potum utuntur quam alio ſolent tempore: etiamſi aquæ illæ probè tranſeant. Igitur adverſariæ ſententiæ fautores omnes provocamus, ut ſatisfaciant ſi poſſint: cur nimirum hæ aquæ, ſi tantopere ut adſtruunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſtruunt, calefaciunt; ſitim nemini excitent? ſed potius extinguant. Certè calida omnia aromata, vina generoſa & ſalita ſitim ſtrenue excitant, nec ullum calidum alimentum, medicamentumve eſt, quod id magis minuſve non faciat, tantum abeſt ut ſitim compeſcat aut extinguat: prout thermales potatæ faciunt. Hinc balneantes plerique optimo uſu & conſilio, eas ad aliquot vitra præſumunt, & julapii refrigerantis loco, contra ſitim in balneatione ordinaria ſeſe muniunt.

Dum vero affatim calidiores actu thermæ bibuntur, ſudari quandoque nil mirum: calor ille actualis ſuperfluus & connaturali major, totum corpus perfundit, ac per poros cutis citiſſimè tranſpirat; cumque adventitius ſit nil vitii aut caloris relinquit, immo potius calorem naturalem excitat recreatque.

Sed hactenus dicta pro caloribus ſufficiant: quæ ſi æqui æſtimatores una conferant, animadvertent mineralium contentorum in hiſce thermalibus aquis, frigidorum ac calidorum quamdam æquipollentiam, unde potius temperatura temperata poteſtate exurget, quam verenda tempe-

ratura

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ratura calida. Frigidæ enim ſunt aquæ, frigidum nitrum, frigida terrea miſcella, ſales quicumque alii ſine exceſſu calidi: ſulphur neutrum, ſalium mineralium præcurſor ſolum ſubtilis, ad abſtruſa morborum manuductor, eorumdemque facultatum promotor, pulmonum anima, ac nervorum balſamus eſt. Nunc ad alia argumenta.

CAPUT X.

Cæterarum objectionum ſolutiones.

AD 2. adverſariorum rationem dicimus quod ſupra c. 3. nempe aquas minerales ac thermas, duobus potiſſimum modis impraegnari, ſcilicet inviſibiliter vaporibus, ſpiritibus ac eſſentiis: quæ ſunt velut minerarum ac matricum, mineraliticarum, & metallicarum animæ, hæ non ſunt calori noſtro radicali improportionatæ aut diſſimiles : ſed potius balſamicæ ac aſſymbolicæ : quapropter convenientia relativa eodem potius uniuntur, ipſumque vivificant, reſtaurant, ac ad profligendos morbos corroborant. Cæteræ mineralium ſubſtantiæ quas thermales aquæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

aquæ viſibiliter geſtant, quaſque enumeravimus ſupra, nocumenti potatoribus nil adferunt, ut jamjam probavimus: immo potius magna activitate præditæ, ſummè penetrantes & exaltatæ ſunt, ad attenuandum, detergendum, diſſolvendum atque evacuandum infractus fœculentos corporis noſtri immo ſi quid acrimoniæ prius habuerint hoc ipſum effervеſcentiâ ſubterraneâ edomitum, mitigatum mortificatumque eſt, quod ſi ſint alia craſſamenta, quæ vinci nequeant v. g. *argilla, ſabulum, &c.* illa ſegregantur ac per alvum aut urinæ ductus, ſicuti aliæ fœces excernuntur: effœta quoque illa ſunt, & in minima quantitate unde corporibus nunquam obeſſe poſſunt. Innoxias vero eſſe, & corroſivas non eſſe tametſi minerales, teſtimonium perhibent harum omnium proprius uſus, acidularumque v. g. *Spadenſium*, *Swalbacenſium*, *Ægrenſium*, *Antonianarum* & aliarum: ſicuti & thermarum *Borbonenſium*, *Embſſenſium*, *Weisbadenſinm*, *Carolinarum* & aliarum plurimarum in diverſis regionibus: quæ omnes etſi mineralibus gaudeant, paſſim tamen magno ægrorum emolumento ac ſolatio uſurpantur innoxiè:
deinde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

deinde hæc quoque improbarent veterum medicorum ac etiam neotericorum pro uſu interno medicamenta quam plurima ex metallis & mineralibus compoſita & apud authores commendata; immo & Chymicorum elaboratoria moderna pleniſſima & refertiſſima præparationibus eorum optimis & ad infinita mala ſaluberrimis, quales ſunt *ſulphuris flores*, *ejus ſpiritus*, *balſamum*, *lac*; *tartarum vitriolatum*, *ſal martis*, *mercurius dulcis*, & alia plurima.

Inſtant & allegant, thermales aquas æs, ferrum minuere, & rodere, &c. voluntque quid ſimile accidere ventriculo, inteſtinis & viſceribus, &c. Si quid in ære aut ferro notatur; dicimus thermales aquas turgere & vigere ſalibus & ſpiritibus mineraliticis, quibus naturali inſtinctu, & propenſione analitica principiorum ſeſe inſinuant metallis; ex illis evocare ſales conſimiles, vel ſenſibiliter per ſolutiones, vel inſenſibiliter per reſolutiones: indeque aliquid corroſioni ſimile relinquere: partium vero corporis noſtri, longe eſt alia ratio: illæ enim non habent modum illum ſubſtantiæ analogum & aſſym-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

aſſymbolicum ſpiritibus, aut ſalibus mineralium aut metallorum, uti nec ligna, &c. Hinc aquæ minerales ſeu thermales in has, nec in ſigna agunt; licet metalla viſitent: ſic aqua fortis (quæ ex mineralibus fit) ferrum, æs, diſſolvit, ceram non tangit: ſic ſuccus acrior vel acidior exiſtens in corpore, partes corporis tantum lancinat, aut illis moleſtus eſt, in pelvi ænea rejectus ipſam corrodit, ibidemque fortiſſimè effervesſcit,&c. quid demum ab aqua thermali de partibus corporis timendum, cum folia roſarum, acetoſæ recentia & tenella ipſi calidæ in alveis vel alibi injecta non marceſcant.

Convenientiam autem ac propenſionem mineralium ſpirituum ac ſalium ad metalla, quorum ſunt principia, optimè declarat Glaſer *tract. chym. l. 2. cap.* 1. hoc experimento. Si aqua forti ex nitro & vitriolo parata diſſolvatur aurum & argentum: diſſolutio injiciatur aquæ communi, præcipitatur aurum aquâ forti retinente argentum; ſi huic aquæ immerſeris laminam æris, ſtatim ſpiritus aquæ fortis per medias aquas ad laminam æris accurrent, eamque diſſolvent relicto argento, quod

præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

præcipitatur: ſi vero ulterius laminam ferri impoſueris: idem contingit deſerto ære ferrum petunt & æs præcipitatur: ſimiliter ſi diſſolutioni ferri addideris lapidem calaminarem: finaliter idem, ſi liquori nitrum fixum paulatim in ultima diſſolutione lapidis calaminaris inſtillaveris præcipitabitur & hic; deſtruetque acidum aquæ fortis diſſolutivum, reunienturque ſpiritus illi acidi cum ſale fixo, ex qua reunione per exſiccationem optimum nitrum fit & recuperatur: partes autem corporis noſtri non ſunt æs, non ferrum, aut metalla, neque ſales tales poſſident, &c.

Supereſt fateri eſſe aliquas aquas malignis & venenatis mineralibus tinctas, & quæ vitæ adferant interitum; quæ inebrient: quæ dentes elidant; quæ homines in furorem agant; quæ potatores reddant inſanos; quæ bronchocelem efficiant; quæ ſtupiditatem mentis incutiant: quæ ſterilitatem inducant; quæ procurent abortus, &c. exempla ſunt apud Plin. *l.* 2. *cap.* 103. *l.* 3. *cap.* 20. apud Vitruvium *l.* 8. *cap.* 3. 4. *&* 5. apud Majolum *in dieb. canicul. coll.* 13. apud Langium *l.* 1. *epiſt. med.* 43. *&c.* Sed ad illas non ablegantur infirmi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mi & eas bibit nemo. Inde male infertur minerales omnes aut thermales eſſe venenoſas ac detrimentoſas; efficacia illa eſt quarundam non omnium, juxta enim ſuam quamlibet mineram communicatam & tincturas imbibitas effectus edunt, malæ peſſimos: bonæ optimos ut thermales Aquiſgranenſes hæ, &c.

Inſultant ulterius mineralia in aquis contenta *ſal*, *ſulphur*, *argilla*, *ſabulum*, *&c.* intra corpus quotidie retineri ac conſervari, parietibus venarum adhærere, obſtructiones facere, demum temporis progreſſu deploratos parere morbos: quibus ſi quempiam poſt ſex menſes corripi contingat, etſi aliæ horum morborum præſto ſint cauſæ, illico fermentum thermarum accuſant, & aquas & medicos qui eas præſcripſerunt calumniis, & maledicentiis proſcindunt.

Dicimus figmento illo nihil abſurdius: etenim videmus naturam alimentum quotidie ſibi familiare retinere ac ſales conditurarum cum eo intimè permixtos ſecernere, cumque urinis excludere: quanto magis ergo craſſa illa recrementa *argillæ ſabuli*, &c. atque ſales medicatis aquis

permix-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

permixtos expellet? cum aquam ipſam utpote ſibi ingratam excernat. Neque ſales illi ſuperſtites eſſe poſſunt : ab illis enim aquæ thermales dieureticæ ſunt, aqua enim ex ſe ſola dieuretica non eſt, à ſalibus vero acuitur, ſubtiliſatur, iiſque mediantibus penetrat atque omnino dieuretica evadit, quid quæſo magis ridiculum atque à ratione alienum? quam dicere aquam thermalem ob ſales thermales penetrare ac excerni, atque eam retinere quæ ipſam vehunt, eique viam aperiunt, eoque magis quod ſales ab aquis difficillimè ſeparari queant : tam intimè cum ea ſolvuntur & miſcentur.

Nec etiam ſalinorum mineralium anteceſſores aut præcurſores flores ſulphuris ſubtiliſſimi retinentur : quia maximè penetrabiles cito citius interiora corporis pervadunt, ac per ipſos partium & venarum poros exſpirant, ac tranſpiratione in auras evaneſcunt : eoque magis quod à calore noſtro agitati ad fugam continuò ſollicitentur.

Summam hanc florum ſubtilitatem & volatilitatem oſtendit thermalis aquæ diſtillatio, quantumvis Doctiſ. ab Heer

Spad.

Spad. c. 5. putet ſe cum Clar. ſociis eos obſervaſſe, ac laminis injectos candentibus, ut ſales faciunt, fluxiſſe) illa autem unum granum ſulphuris aut florum ejuſdem prius inexiſtentium non retinet, ſed per poros alembici exalant omnes, & ſe concludi nunquam patiuntur, etiamſi thermalem aquam vitreis vaſis quantumcumque ſolidis indas atque exactiſſimè obtures, nihilominus ſulphureus odor, ſapor, & flores paulatim evaneſcunt ac inſenſibiliter evolant: quid ni in corpore noſtro multo poroſiore?

Demum quæro, an *flores ſulphuris chymici*, *limatura chalybis*, *crocus martis*, *vitriolum martis*, *tartarum vitriolatum*, *cremor tartari*, aliaque medicamenta mineralia ſimilia, quæ ab adverſariis ipſis ad multos dies præſcribi ſolent, retineantur etiam intra corpus? ſi detineantur itidem male agunt illi Medici qui ea præſcribunt, ſi non detineantur ut experientia docet, quid ergo de thermalibus mineralibus effutiunt.

Ad 3. Etſi aquas thermales exſiccare concederemus, quia plura mineralia exſiccativa continent quam calida: at tamen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

illa exſiccatio non tanta eſt, ut humidum radicale primogenium & balſamicum abſorbeat; ſed tantum humiditatem excrementitiam depaſceret, quæ morbos producere vitæque inſidiari poſſet, ſicque potius vitam conſervabit ac prolongabit: *quod ſiccum, eſt ſanum* dicit *Hipp. l. de ulcere.* Deinde potus thermalis non eſt quotidianus, nec nutritius, ſed medicatus ſolum, & certo temporis ſpatio uſurpabilis, donec ſcilicet morbi profligati ſint, denique *ſpiritus, ſales, extracta, confectiones aromaticæ, vina generoſa, &c.* immo vacuantia ut *hydrotica, dieuretica, dejectoria, vomitoria &c.* eſſent magis ſuſpecta, ac vitæ potius abrumperent flamina ob exſiccationem validiorem quâ pollent: demum ſiccitas thermalium aquarum, aquæ copia & qualitatibus retuſa, multo eſt his ſecurior & convenientior; ſic interitum non adferet, nec vitam minuet.

Ad 4. qui in potu utuntur thermis, ſat ſciunt eas non eſſe medicinam univerſalem licet plurimis ut poſtea dicetur malis congruant: nullum enim eſt in medicina univerſale remedium quidquid fumivenduli garriant; quia cum morborum

multi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

multi ſint ſibi invicem contrarii & plane oppoſiti, quod uni morbo ex ſe prodeſt remedium, oppoſito huic morbo ex contrariorum lege, per ſe quoque neceſſario adverſabitur: Thermæ vero ejuſdem cum reliquis medicamentis ſunt generis & qui eas uſurpant medici Chriſtiani ſunt, qui nec temeræ aut fortuitæ potationi homines ſubmittunt: ideoque eas Panacœam Græcorum, aut Piſcinam Judæorum nunquam volunt: neque omne auxilium in hiſce aquis ponunt: fruſtra alioquin eſſent condita pharmaca alia, maleque ageretur cum iis regionibus, quibus hæ aquæ thermales negatæ ſunt: attamen cum plane in natura, & compoſitione ſint admirabiles, admirandoſque ſæpe effectus contra morbos deſperatos uſu tum interno tum externo evidenter faciant; eas quoque adverſarii permittere & uſurpare deberent præmiſſis præmittendis, &c.

Ad 5. Non hinc ſequitur thermas eſſe damnandas: alias enim omnia medicamenta eſſent è medio tollenda; quia nullum quantumvis bonum omnibus hominibus ac affectibus conducit, locum

ta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tamen in albo medicamentorum retinet: cur etiam non thermæ? præſertim ſi à ſagaci & perito medico regantur, qui omnibus proſpiciet, ac etiam ætatibus, complexionibus, &c. eas accommodare ſciet, ut data occaſione, potationes benè ſuccedant.

Ad 6. ſubeunt quidem mineralis acidulæ pleræque ut ſaltem Spadenſes, injurias temporum ac tempeſtatum, neque eoſdem bonitatis gradus ſervant: modo juvare modo nocere poſſunt: ſed ejuſdem conditionis non ſunt *Aquiſgranenſes thermæ* hæ ſemper eodem tenore & fervore fluunt, ſit æſtas, ſit hyems, pluat, ningat quantumcumque voluerit nullas mutationes ſubeunt: latitant utique ſub rupibus, ac in imis terræ viſceribus, ubi nulla tempeſtas aut mutabilitas locum habet: deinde acidulas poſſunt bibere cum utiles ſunt; cum depravatæ intermittere, vel expectare donec meliorentur: quidni idem facere poſſent de thermalibus ſi mutabiles eſſent?

Ad 7. longe eſt alia ratio tepiditatis thermarum, quam aliarum aquarum; tepiditas aquæ communis hoc facere poſſet; acidularum ſpiritales tincturæ principaliores, & ſpiritus omnes volatiles

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tiles tepiditate evaneſcunt, thermarum vero non item, harum ſpiritus tinctu-ræ &c. terræ cavernis & ductibus ſubter-raneis, reverberantur concentrantur, & quaſi rurſus iiſdem aquis inprægnan-tur, & tincturæ quoque exaltantur, un-de tepor earum ſemper eſt beneficus, & cum mineralibus activus & corro-borativus: hinc vomitum nunquam concitant, niſi affatim aut nimium bi-bantur.

Ad 8. quos thermæ curant affectus, etiam aliis remediis curari poſſe non dubitamus: verum inde thermales a-quæ è medicinalium præſidiorum nu-mero eliminandæ non ſunt, neque a-deo contemnendæ: quia *a Deo creata eſt omnis medicina, quam vir prudens non abhorrebit*; inter quas aquæ thermales non minimum locum obtinent, eas Caſ-ſiod. *l.* 11. *epiſt.* 6. *arcana Dei miraculis plenas, & ſalutaribus qualitatibus prætio-ſas aſſeverat*. & Langius, *ſacroſancta Dei dona cenſet, &c.*

Ad 9. dicimus cognitionem naturæ thermarum (propter varia miranda)

 dif-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

difficilem quidem eſſe, at non impoſſibilem, partim enim ab effectibus & à poſteriori longo uſu & experientiâ deteguntur: partim à priori & ope principiorum & operationum Chymiæ, quibus melius patent contenta, & ingredientia agnoſcuntur, quod demonſtrabitur alibi.

Ad 10. experientias veras experientiis dubiis ac fictis opponimus; aſſeveramuſque millenis à quindecennio & amplius fœliciſſimo cum ſucceſſu ordinatas fuiſſe thermarum potationes, qui ferè omnes ſe à morbis ſublevarunt vel liberarunt, &c. Et ſi quid mali acciderit (quod ignoramus) Non thermarum cauſa fuit, ſed vel culpa medici audacioris & imperitioris malè illas ægrotis conſulentis, vel maximè audacia & temeritate ipſiuſmet infirmi temerè fontibus & thermis utentis, vel ejuſdem intemperantiâ & inobedientiâ neque rectam methodum neque diætam ſervantis; quod (forte) pluſquam ſæpe accidit.

Ad 11. & ultimam dicimus, idem modo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

modo contingere Spadanis, ſive Swalbacenſibus, qui ab aliquot annis proprias acidulas minerales calefactas *Balneationibus* ſubdunt, noſtrarum thermarum affectato calore & effectu: ſed vano labore ac ſumptu eas imitari conantur: quippe balneationes ſuas inſtituunt, per deperditiones tincturarum & ſpirituum volatilium ſuorum mineralium, &c. Et nos *Thermopotationes* noſtras mineralibus, ſpiritibus & mineralibus fœcundatas ſuſcipimus; utique cyathus unus aquæ thermalis plus ſpirituum, tincturarum & integrorum mineralium continet, quam acidularum lagena: minusne nobis eorum potationes imitari licebit? ideoque quod nobis notiſſimæ ſint frequentiſſimæ ac ſaluberrimæ thermarum potationes in Italia, Francia, & alibi in Germania, &c. Cur denique ſimiliter his (forſitan perfectioribus) uti non licebit? Anteceſſores Medici, thermarum hic internum uſum neglexerint, aut raro præſcripſerint: fuerint illi timidi & in *Thermopotatione* pigri, pudeat ipſos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tam abjecti fuiſſe animi, ſimus ſublimioris & cum Tacito credamus *non omnia apud priores meliora: noſtra quoque ætas, multa laudis & artium imitanda poſteris tulit.* Manſerint contenti uſu frigidarum Acidularum, at non propterea calidæ Aquiſgranenſes vituperandæ & abjiciendæ: qui aliter ſentiunt inertiam ſuam patefaciunt, & laudabilibus hominum conatibus quam maximam injiciunt remoram. *Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt ait Doctiſſ. Scaliger.* l. 1. de Plantis: mirari antiqua debemus, ſed non idcirco noſtrorum temporum nova deſpicere: quot medicamenta præſtantiſſina Priſcis ignota poſterioribus debentur? & quæ non laus ex eorum inventione? rectè Poëta.

Multa dies, variiſque labor mutabilis ævi,
Retulit in melius: non omnia grandior ætas,
Nos quæ ſcimus habet, ſeris venit uſus ab annis, addam ergo
Deſine quapropter novitate exterritus ipſa, *Expuere*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Expuere ex animo rationem, ſed magis acri,
Judicio perpende, & ſi tibi vera videntur,
Dede manus: ſi non? doceas meliora ſequemur.

CAPUT XI.

Quibus morbis congruat thermarum potatio.

NUllus dubitabit proprietates acidularum ac thermarum ſuboriri à virtutibus mineralium & metallorum, quibus earum ſubſtantiæ, benefica naturæ manu, dotatæ & impregnatæ ſunt, & ſicut à priori per ipſaſmet imbibitas ſubſtantias minerales, ac ſpiritales tincturas in balneationibus proprios & admirandos effectus edunt, quos recenſuimus; ſic per eaſdem in potationibus exerunt. Qualiscunque ergo fuerit contentorum & ingredientium natura & compoſitio, talis quoque erit & facultatum ratio: immo quia novam quamdam eſſentiam quaſi ſuperadditam, ipſa mixtione aut compoſitione diſſimilium mineralium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſeu contentorum heterogeneorum acquirunt & conſtituunt, qualem ſcilicet non habent ſingula contenta ſeorſim ſumpta : hinc etiam ſortiuntur aquæ hæ, facultates & virtutes ſpecialiſſimas naturales, omnibus elementorum & ingredientium viribus, omnibus ſenſuum conjecturis ſuperiores, quæ non niſi in mirificis effectibus ſeſe produnt. Diximus ſupra cap. 2 quomodo mineralia acquirerent. Diximus quoque cap. 9. quæ & qualia thermas has conſtituerent, atque pro potu abundè & occaſionaliter temperatas vires primarum qualitatum calefaciendi, & refrigerandi poſſidere probavimus; quarum videlicet neutram qualitatem in corpus ſenſibiliter imprimerent, nec à calore animali judice percipi poſſent. Jam vero ulterius dicimus virtutibus ſiccandi magis quam humectandi; corroborandi, abſtergendi, incidendi, reſolvendi, aperiendi, urinas movendi maximè pollere : facultateſque alvum ſolvendi magis quam aquas Spadanas obtinere, non quidem ſimili facultate

fermen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

fermentativa ac quaſi corruptiva nigricandi excrementa, ſed ſimpliciter ſine mutatione naturaliter eadem educendi. Particularius vero ac ſummatim potatæ aquæ thermales 1. calidas. Jecoris, Lienis, Renum & Viſcerum intemperies, *ut probatum eſt*, emendant. 2. Obſtructiones meſenterii, pancreatis, hepatis lienis, & renum aperiunt; inde 3. manantem Icterum, Cachexiam. Hydropem : Febreſque 4. inveteratas & contumaces, recentes quoque tertianas & quartanas tollunt : 5. Fluores albos & viſcidos mulierum corrigunt : immo 6. (quod vix credetur) quaſcumque Hæmorragias narium. Hæmorroidum Menſtruorum ſiſtunt : 7: Lumbricorum omne genus necant & deturbant : 8. Conceptus juvant. Parteſque juſto humidiores deſiccant : 9. ſordes omnis generis ex vaſis Urinariis educunt : 10. Iſchurias & Strangurias placant. 11. Sabulum & Calculum expellunt & diſſolvunt, *quippe hunc ut dictum*, *in hac* thermali aqua, *per viginti quatuor horas maceratum*, *vel in arenas*, *vel mate-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

riam pulti aut mucilagini, ſimilem, redigi ſemper experimur. 12. Hypochondriacæ melancholiæ laborantibus proſunt 13. Appetitum ſtrenue renovant: 14. Stomachos debiles, languidos & flatulentos confortant: 15. morboſam Sitim compeſcunt 16. Schorbuto, Podagræ, Chyragræ, Rheumatiſmo, aliiſque morbis à colluvie ichoroſâ & ſeroſâ dependentibus peraptè medentur. 17. Sæviſſimos & implacabiles Colicis dolores inveteratos mitigant & ſanant. 18 Aſthmati & Orthopneæ ſingulariter utiles ſunt. 19. Tumores, Schyrroſque emolliunt: 20. Schorpulas abigunt: 21. Abſceſſus internos meſentericos quandoque manifeſtant eoſque aperiunt & detergunt: 22. Diarrheæ inveteratæ affectis cum ſucceſſu præſcripſit *expertiſſ. Riverius cent. 2. obſer. 47.* 23. Collutione, oris Ulcera ſanant, Putrilagines gingivarum corrigunt, Dentes vacillantes firmant, &c.

Quoniam vero necdum ſatisfactum ſibi volent, *Thermopotationis* oſores, niſi exactiores rationes, è medicinæ penu de-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

deprompt æ addantur, quibus apertius demonſtretur quali modo à priori hæ thermæ vires ſuas in prænominatas tam varias affectiones exerant.

Inter primos hanc navigans ad Corinthum, haud temerè ſuppono cauſas morbificas præfatorum morborum ad tria potiſſimum genera reducendas eſſe. 1. Ad primarum qualitatum calidi, frigidi, humidi, ſicci intemperies. 2. Ad ſecundarum qualitatum ſive ſuccorum exceſſus in lentore, craſſitie, viſcoſitate, mucilaginoſitate, tartareiſque ſaburris, &c. Et demum 3. ad alienos & mutatos humorum naturalium vitioſos ſapores v. g. ſalſorum, acidorum, amarorum, acerborum, &c.

Hæc tria ſumma genera cauſarum morbificarum agnoſcit univerſa medicina, & ab antiquo docuit illa. Hipp. *l. de priſc. med.* dum dicit, *neque enim calidum, frigidum, humidum, ſiccum, ipſum cauſa eſt cur male habeant: verum ineſt in homine aſperum & lene, & ſalſum, & acidum & amarum, & acerbum multaque præterea quæ lædunt, &c.* notiſſimum ſane

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

neeſt, morbos intemperiei oriri, cum debita primarum qualitatum proportio, quæ ad actiones edendas neceſſaria eſt, non ſervatur; ſed una reliquas, vel duæ duas alias vincunt: quapropter enodata, & fusè demonſtrata cap. 9. temperatura temperata mixturæ calidæ & frigidæ mineralium harum thermarum Aquiſgranenſium, facile quiſquis aſſequetur, eaſdem potatas exuperantes intemperies morboſas, contrarias v. g. calidas hepatis, lienis, ventriculi, renum, humidaſque partium quarumcumque præter naturam conſtitutiones emendare & corrigere.

Similiter morbos qui à lentore, craſſitie, viſcoſitate, fœculentiâ & ſaburrâ vitioſorum ſuccorum fiunt, ſalium energiâ (quibus thermæ perpetuò turgent) attenuare, detergere, incidere, per urinam movere, ac per alvum evacuare, &c. virtutibus attenuativis, deterſivis, inciſivis, dieureticis, & alvi concitativis, ſalibus hiſce thermalibus, & eorum ſpiritibus ſemper propriis & congenitis: his ergo & illis in potatio-

ne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ne aſſumptis, Obſtructionum morbos qui à ſimilibus cauſis ordinariè proveniunt ac ſcaturiunt v. g. Meſcenterii Pancreatis, Jecoris, Lienis, Uteri, Renum; & ab iis dependentes alios ut Cachectias, Icteritias, Hydropes & Menſium ſuppreſſiones ſolvere & curare; præſertim ſi dextero medici conſilio in illis verſati juventur. Sales enim thermales ipſi cum eorum ſpiritibus propriis & metallorum tincturis, in partium ſubſtantias ac capillares venulas meſenterii, epatis, lienis intime inſinuantur, & circulatione undique deducuntur ad attenuandum, incidendum, &c. Sic quoque Strumas abigunt & Schyrros emolliunt, &c. eadem quoque ratione Aſthmata & Orthopneas ſanant eoque efficacius quod à floribus ſulphureis ſaluberrimis præcurſoribus, & pulmonibus balſamicis ſpecialius in pectus promoveantur. Aſſeverant quoque Chymici ſales hos thermales ſolvere omnes ſaburras tartaroſas corporis noſtri, extrahere ejuſdem tincturas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

morboſas, & ſulphure-fixo-ſalino purificare ſanguinem.

Latice autem aquoſo ſalibus & ſpiritibus prædictis acuato, ſordes Viſcerum, Renum, Veſicæ, Vteri, inteſtinorum diluunt, & detergunt, viaſque ad expulſionem calculi præparant, dilatant, tandemque compulſant: ſolverentque forte (ut experimento infuſionis ſupra memorato fit) ſi moram in corpore traherent longiorem, vel non longa via debilitatæ thermales, & ambagibus venarum deductæ integriores eos attingerent.

Hæmorragias vero compeſcunt, detinentque aut exugendo ſeroſitates ſanguinis, eaſque propellendo ad urinas, aut fortaſſis per quorumdam ſalium mineralium & ſpirituum facultates figentes & condenſantes ſanguinem: tales ſales viſi ſunt à Cl. Thoma Bartholino in reſp. ad Zaſium med. apud peritiſſimum Chymicum D. Aſſuerum *Paynch*, aquas in gelatinam conſiſtentiam figentes: tale eſt *ſal mirabile* è mineralibus paratum Cl. D. Glauberi aquas non tantum pluviales & diſtillatas in glaciem coagulans

ſed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſed & fontem aquæ ſalientis obturans, vinum quoque, acetum, cereviſiam, mel, mulſum & alios liquores in ſoliditatem glaciei æmulam compingens. Talis fuit, liquor ſalinus D. Sluſii Canon. Leod. aquas conglacians in conſpectu Illuſt. Nuntii p. m. Franciotti, &c.

Deniquè iidem ſales thermarum tam fixi quam volatiles, acidi, corroſivi, &c. efferveſcentiâ ſubterraneâ victi, & ſubjugati aquis commixti, digeſtionibus naturalibus ſubterraneis exaltati, morborum Scorbuticorum, Podagrorum, Chyragrorum, Rheumatiſmorum, &c. cauſas, v. g. humores acres, tartareos, & ichores ſalſos diluunt, diſpergunt, penitus enervant & educunt.

Quidni ulterius! eodem modo eidem devicti Dracones ſubterranei Macrocoſmici, nempe *ſales thermales* mitigati & manſuefacti reciprocè Microcoſmicos Meſenterii, Pancreatis, &c. Succos & humores acres, acidiores, &c. tertianarum & quartanarum febrium recentium & inveteratarum contemperabunt? domabunt atque dulcificabunt? efferatos, acerbos, rodentes, pungentes &c. Colica-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

licarum, dilaniationum & aliorum dolorum implacabilium fomites mitigabunt atque mortificabunt.

Stupendorum horum effectuum conplures aliæ rationes, ex promptuario-Medico Chymico addi poſſunt, nonne Chymici per minerales ſales & eorum ſpiritus ſimplices aut mixtos, varias aquas, varioſque ſales mirabiles, diſſolventes, figentes, coagulantes, contemperantes, mortificantes, &c. parare ſolent? iiſdem conſimiles, ipſæ thermæ à natura poſſident (ſunt enim talium ſalinorum mineralium & ſpirituum fœcundæ ac plenæ, in hiſque multùm acidulas ſuperant) iis ergo in corpore commixtis, mutuoque congreſſu refractis, cauſas has morbificas immites hebetant & obtundunt ut manifeſtè cernimus in *Tartaro vitriolato, ſp. ſal. coagulato, &c.*

Obſervandum 1. ſales omnes qualitates ſuorum ſubjectorum primas, ſecundas & tertias pertinaciſſimè detinere: eas etiam poſt ignitiones non deſerere: immo 2. quartas v. l. magnetiſmi, aſpectus, & influxus corporum cœleſtium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

in ipſis ſalibus concentrari , ut videre eſt ex pulvere famoſo ſympathetico, cujus ſubjectum eſt ſal minerale Vitriolum, de quo tot laudes tot effectus recenſent Cl. D.D. Patin, Moij, Digbi, &c. 3. obſervandum qualitates has v.g. tertias contemperandi , dulcificandi , figendi, &c. nunquam impedire aut obliterare ſecundas congenitas attenuandi, incidendi, detergendi, &c. neque has aut illas, primas; ſiccandi, calefaciendi, &c. neque ſuperadditas quartas, nominatas alias : itaque junctim vel ſeparatim juxta exigentias, effectus produnt, maxime ſi juventur paululum à Medicis in illis exercitatis.

Jam vero ſi maluerint Empyricos & pſeudomedicaſtros, plebeoſque ſequi dicentes nullis rationibus opus eſſe, ſat eſſe analogiſmos ſeu comparationes & perceptiones juvantium attendere, aut ſimilia cum ſimilibus conferre, aut experientias eorum quæ ſæpius & eodem modo fiunt obſervare, aut cum Celſo dicere, *ubi experimentum fidem facit abjiciendas eſſe rationes* ; aut cum Valeriola

riola *loc. com. med. experientiam omnium demonſtrationum fidem ſuperare*, aut cum Fernel. *l.* 2. *de aæd. rer. cauſ. tædere laborum anteactorum*, *&* *aſſeverare medicamentorum experientiam ratione potiorem eſſe* : vel cum multis confirmare *nihil ſapientius eſſe experimento*, experiri autem dixit Fernel. *l.* 4. *m. m. cap.* 5. *nihil aliud eſſe quam quidpiam effectu probare*, *&* *deinde ex crebris eventibus habere rerum notionem*, *quæ proprie eſt experientia* : unde ſi à crebris eventibus & effectibus, habetur *Thermopotationem* morbos antehac enumeratos, & çauſas morbificas propellere & ſanare; abſque eo quod, alia perquiratur ratio, & in iſta effectuum notione perſiſtere ſufficiat : præſertim cum Clariſſim. ab Herr *Spad. cap.* 13. aquarum medicatarum medicamentum *Empiricum* eſſe dicat, & ab experientia inventum. Certè morbis recenſitis afflictos, tales nos quamplurimos Thermopotatores curatos, ſæpe ſæpius ſanatos hiſcemet oculis conſpexiſſe profitemur : qui etiam cum hæc à nobis relata intelligent, non dubi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

dubitamus quin quiſque pro ſuâ curâ ſit confirmaturus, & rem ita ſe habere ſit certificaturus. Obſervationes ubique diſperſæ de Civitate in Civitatem fiunt notiſſimæ, & tædio eſſet magno eas hic recenſere. Aliquas tamen poſtea ſelectas annotabimus.

Verum enimvero adverſarii adhuc præter rationes & experientias, authoritates quoque Antiquorum expectabunt: ut ergo illis antiquitatis adoratoribus etiam ab authoritatibus ſatisfaciamus, placet quoque oſtendere Veteres aquas thermales uſu interno *potationis* uſurpaſſe. Ariſt. *ſect.* 24. *problem.* 17. quærit *cur thermæ Magneſiæ & Artanæ potu ſint idoneæ.* Plutarch. *l. de comp. ignis & aquæ.* apertè ſcribit *calidas aquas medicinales eſſe.* Galenus *l.* 7. *method. med.* eas commendat *in ventriculi imbecillitate l.* 7. *ſimpl. cap.* 7. eaſdem laudat *in hydrope l.* 4. *ſanitate tuenda.* illas rurſus ſuadet. Paulus Æginita ex Oribaſio *l.* 4. *cap.* 1. Alex. Traillanus *l.* 10. *cap.* 1. eas *in Colica* præſcripſerunt & Avicennas *l.* 3. *ſen.* 16. *cap.* 3.

Vi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Vitruvius *l.* 8. *cap.* 3. quaſdam recenſet potari ſolitas. Plinius *l.* 3. *cap.* 16. *& l.* 31. *cap.* 3. refert quoque eas quæ in Campania ac præcipue quæ in ſinu Bayano ſunt, fuiſſe frequentiſſimi uſus ſic Ætius *l.* 2. *cap.* 3. *&c.* Hunc ergo uſum internum, approbant & præſcribunt antiquiſſimi Græci, Arabes, & Latini; quem quoque confirmant paſſim Neoterici: præcipuè ii qui de thermis in genere aut particulari ſcripſerunt ut Baccius, Fallopius, Mercurialis, Vidius, Guanerius, Fraſcatus, Montagana, Georgius Agricola Tabernemontamus, Solenander Riverius & perquam plurimi alii.

His igitur fulcris authoritatum, experientiarum & rationum firmiſſimis ſtabilitur & evulgatur *Aquiſgranenſis Thermopotatio*: occaſione cujus Magiſtratus hoc magnificum opus lapideum undique munitum & ab injuriis liberum artificioſiſſimè elaboratum ſupra ſcaturiginem unam mineræ Cornelianarum in via publica erigi curavit ex quo unicuique thermalis aqua ſufficientiſſima promitur & extrahitur; ita ut

unuſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

unuſquiſque propriis manibus & vitris eam ſuſcipere poſſit, & pro ſanitate bibere. Alia etiam neceſſaria accommodare mandabit, ubi expediri animadverterit v. g. expoſitionem artificioſam huic non diſſimilem, thermalium aquarum putei Cæſariani potationi accommodatiſſimarum, efficaciſſimarum, mixturæque ac ſaporis multo gratioris, &c.

CAPUT XII.

De congruo potationis uſu.

QUemadmodum ſuperius cap. 1.
VII. pro externo *Balneationis* uſu, prius accuratum examen cauſarum morbificarum, morborum, virium, ætatum, complexionum, &c. per conſultationes medicorum habendum monuimus; eodem modo & multo attentius pro uſu *potationis* interno illud præſtandum commendamus; de eoque benè deliberandum cenſemus; ne patientes fruſtraneè bibant, aut adverſanti remedio in pejus ruant, ac ſibi alia gravia accidentia pariant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

pariant. Non enim remedium univerſale eſt thermarum potatio, adeoque non empiricè, ſed methodicè & rationabiliter juxta indicationes morborum & cauſarum, &c. determinandum eſt.

2. Potatione bene deliberatâ, antequam ſeſe itineri committant, conſulimus ut caſum & ſtatum morbi à medico conſcriptum, vel conſultationis reſultum petant, illudque adferant hoc vel ſimili modo v. g. *Dominus N. N. præſens æger calidioris hepatis à natura, ventriculi frigidioris, & cerebri humidioris, unde catarris obnoxius eſt, qui frequenter in pulmones defluentes ipſos utcumque debiles à natura, adhuc magis debilitant, præterea renes arenulis laborant, unde graviſſimis doloribus nephriticis ſubinde tentatur. Pro quibus omnibus judicavimus potum aquarum Aquiſgranenſium ipſi maxime profuturum, quarum uſum poterit continuare ad tres ſeptimanas incipiendo ab una libra ad quatuor: poſt potum ipſarum poterit*

quo-

quoque ter vel quater in Porceto balneare cum regimine convenienti, quod cura & moderationi medici præſentis relinquimus. Conſulum fuit Cl. D. D. de Lespiere & Overdaz med. Bruxell. Vel *infraſcripti Medici viſitavimus R. P. N. Bruxell Laborantem tympanite cui nullum præſtantius remedium præſcribi poteſt quam ipſæ aquæ Balnei Aquiſgranenſis, quas idcirco bibere in loco neceßario debebit, ut priſtinam ſuam valetudinem, vel ſaltem meliorationem acquirere poſſit. Conſultum Bruxell.* à Cl. D. D. de Lespieres de Feſchoudere, Papenbroeck & Overdatz.

Patientes reſoluti & his muniti, procedent ad noxiorum humorum præparationes convenientes, & ad primarum viarum mundificationes neceſſarias; per electa medicamenta appropriata juxta cognitionem cauſarum morbificarum, morborum, ætatis ſexus, &c. eaſque domi, facient ſi locus acceſſionis non multum diſtet, ſub ordinatione proprii medici; aut in ipſo 3.

loco

loco potationis, per medicum ibidem commorantem, ſi iter longius viſum ſit: idque vel una vice ſi cacochymia ſit parva,& vires conſtent: vel repetitis vicibus ſi magna; & vires vitioſorum humorum evacuationem una vice ſuſtinere nequeant. Venam quoque ſibi (ſi viſum fuerit) ſecare permittent

4. Ubi Aquiſgranum appulerint Hoſpitium quærent & medicum thermalium aquarum expertum; cui conſultationem morbi tradent; ipſumque deinde audient, ordinationeſque ejus ritè perficient.

5. Uſurpaturi thermarum harum potionem anni tempus ordinariè congruum eligent, aut Vernale menſium Aprilis, Maij, Junii: aut Autumnale finitis canicularibus Auguſti, Septembris & Octobris: non præcisè tamen menſes, ſed aëris perpendent temperiem: ſcientque citius uſurpari poſſe ſi ſeſe aëris præſentet opportunitas, & ſerius deſiſti ſi illa tardius duret: immo ipſa æſtas eam non excludit, ſi modò non ſit torrida, ut plerumque

non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

non eſt in hiſce plagis ſeptemtrionalibus: nec hyems quoque ſi illius magna urgeret neceſſitas; quocumque enim tempore aquæ hæ ſibi ſimiles ſunt.

Dulcius ex ipſo fonte bibuntur a- 6.
quæ, præſertim hæ noſtræ, quæ in vicinas civium dumtaxat ædes tranſportæ, ſtatim teporem & ſaporem mutant: longius vero & extra civitatem transmiſſæ ſulphureum odorem, ſaporemque perdunt, vel ob refrigerationem vel recalefactionem, unde ſi poſſint fontem accedant.

Semel in die, vacuo ventriculo po- 7.
tantur thermales aquæ, optimum tempus, matutinale eſt, exorto ſole horâ diei ſextâ, ſeptimâ, &c.

In fonte non ſimul & ſemel, ſed 8.
lentè & ſenſim partitiſque vicibus, interaſſumptis (ſi velint) confectionibus ſaccharatis bibent aquas: idque ne ſibi nauſeas pariant, ne ſubito gravent ſtomachum, neve ad vomitum compellantur, *paulatim quid ſit, tuto ſit* ait Hipp. Aph. 51. ſect 2.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

9. Interponent quoque ſi placuerit inter hauſtus, ſive potationes ſingulas lenes deambulationes, abſque tamen ſudore, ut aquæ potatæ melius diſtribuantur, promptius penetrent, citiusque ſuas operationes exerant.

10. Potationis initium facient à doſi minori, quam quotidie, ad uncias viginti aut triginta aſcendent, donec per duos aut tres dies ad centum circiter plus, minus uncias ceſſent: eique ſummæ doſi ad octo, decem, duodecim, quatuordecim & plures dies conſilio medici dirigentis inſiſtent, priuſquam rurſus minuant.

11. Securius & liberius hic per plures uncias vel cyathos aſcenditur quam Spadæ: quod calore ſuo benefico actuali, ventriculum foveant, ejuſque tonum minus feriant atque perturbent: etiam minori, & ferme nullo exercitio ſumi poſſunt, quod Spadæ pleriſque laborioſum & neceſſarium eſt.

12. Potatione finita, naturæ, inclinationem diligenter obſervabunt, per quam

quam ſcilicet viam eas evacuare intendat: plurimi enim eas vacuant per urinæ meatus, alii per alvum, aliqui per ſudorem, nonnulli per duas, tresve vias ſimul.

Itaque ſi natura corpore leniter moto in ſudorem prona foret, in lectum ſe component, & bene tecti ſudabunt; ſudorem calidis abſtergent linteaminibus, ſique dormiendi urgeat neceſſitas, ſomnum captabunt, & probe ſiccati ſurgent pluvioſam, & frigidam auram fugient: ſudoris & potationis modum ad paritatem ferme ſectabuntur. 13.

Quod ſi vero potius per alvum aut urinæ vias natura inclinata eſſet (quod thermales minerales plurimum facere ſolent, hiſce tum optimis evacuationibus operam dabunt infirmi; neque ſudoribus proliciendis, aut aliter, naturam à ſua operatione avocabunt: non autem totam ſpem in evacuationibus per alvum ponant: non enim catarcticorum inſtar elective ſubducunt; ſed perſæpe tantum eſt affatim bibitarum, 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ex ſtomacho elapſus, aut earumdem per inteſtina ſolus deſcenſus, aut ſalium deterſivorum, attenuativorum, &c. actus & ablutio.

15. Bibentes ſoliciti non ſint ſi thermæ epotæ primis diebus per urinas confeſtim non ſecernantur: plures, prius tertio, quarto, quinto immo ſexto die, interdum ſolum noctu aut in lecto detenti illud optatum beneficium præſtolantur: occupantur tum aquæ in venis, & una cum ſanguine circulantur, & ad renes citius non defluunt propter craſſos humores nondum attenuatos, aut obſtructiones necdum apertas, aut propter acerrimos ichores necdum edomitos; interim in corpore vix corrumpuntur, aut ullum malum cauſant.

16. Quod ſi ventriculus poſt quinque aut ſex dies aquæ faſtidio afficiatur: ſi ructus & flatus ſuboriantur, potatio ſuſpendenda aut intermittenda eſt, rurſumque corpus melius præparandum: ſi vero in corpore diutius maneant, & iis natura defatigetur potationi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tioni valedicendum eſt, & aqua potata vel clyſteribus, vel laxativo medicamento expellenda.

Quoniam vero thermales potatæ 17.
non ſemper ſolæ affectus & morbos fugare valent, Medici eas dirigentis eſt ſupplere & illis cooperari v. g. corroborare, coaperire, urinam commovere, per *Epicraſim* compurgare, &c. minima enim medicamenta in fugam morborum conſociant & ad libitum Medici corroborantia, coaperientia, dieuretica, purgantia, &c. acceptant ſimulque promovent.

Solent hic nonnulli facultatem de- 18.
terſivam, dieureticam & alvi excitativam promovere commixtione pugillorum ſalis communis : mallem ego eam ſale proprio thermali hermetico ſiccato, volatili, fixo, vel coagulato (ubi opus eſſet) intendere, &c.

Non ante prandebunt quam aqua 19.
ſit reddita, & quidem ea fermè quantitate qua pota, aut etiam melius largiore, quod plerumque contingit à potatione horis quatuor aut quinque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tranſactis: reddita autem cognoſcitur ſi alvi, urinæ aut ſudoris excretio, ceſſet. Cæterum quia multi primis diebus parum aut vix dimidiatam aquam reddunt, ne ſibi ex dilato prandio noceant; ſit ſatis ſi quis epotis aquis aliquid albæ urinæ excreverit, deinde tinctam & coloratam minxerit: ſufficiens enim eſt ſignum reliquam aquam à natura ad aliquem alium uſum retineri, itaque non dubitent ſe prandere poſſe.

20. In prandio cibum capient Eupeptum & Euchymum, boni ſucci & facilis digeſtionis, cujus generis ſunt capones, pulli, gallinæ, pipones, perdices, gallinæ ſylveſtres, phaſiani, aviculæ ſylveſtres & montanæ, &c. vituli, capreoli, cuniculi, lepores juniores, bubuli juniores, verveces uno aut altero die ſuſpenſæ, &c. inter piſces truttæ, percæ, lucii, ombræ, gobii aliique ſaxatiles: ova recentia, &c. abſtinebunt à lardo, pernis, anſeribus, anatibus, agnellis, à carnibus ſalſis, fumo induratis, arthocreis, &c. rejicient anguillas tincas, haleces, aſellos, carpiones, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Potus ſit vinum moſellanum album 21.
olygophorum & non fumoſum, &c. Cereviſia hic quoque modica permittitur, clara, dulcis & digeſtione facilis, &c.

Cœna ſit ſemper prandio parcior in 22.
cæteris aliis rebus non naturalibus Dietæ addictis moderationem quoque ſervabunt v. g. in exercitiis, excretis & retentis, ſomno, &c. reliquum tempus, jocis, luſibus modeſtis, honeſtis, deambulationibus, confabulationibus leporibus, &c. terent.

Certus dierum numerus qui pota- 23.
tioni thermarum ſufficiat, præciſe definiri nequit, ob morborum & cauſarum morbificarum diverſitatem: namque morbi alii lenes ſunt & curatu faciles v. g. intemperiei, à materia pauca, tenui, inhærenteſque parti tali, ad quam thermæ potatæ ſtatim viribus integris perveniunt: alii inveterati ſunt & contumaces, qui etiam oriuntur à copioſâ craſsâ, tartareâque materiâ, &c. & tali parti inſident ad quam thermales non niſi fractæ & debilitatæ pertingunt. Illi ergo paucornm dierum numero po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

tationes ſuas expediunt, hi plurimorum opus habent: itaque conſilio Medici directoris acquieſcent, vel tot diebus bibent, quod beneferent, vel ſaltem meliorationem & manifeſtam mutationem ſentient.

24. Potationem finituri antequam ſeſe itineri committant reliquias aquarum potatarum aut humores potatione attenuatos, vagos ac præparatos convenienti medicamento educent: ſimiliter quoque ſi altero uſui videlicet Balneationi operam debeant impendere: tumque regulas ſingulas in balneatione præſcriptas obſervabunt.

Animadvertant nos in contextu opuſculi præteriiſſe obſervationes *Thermopotationis* videlicet ne forem prolixior,& ne caſibus deductis quandoque alibi ſimillimis,ex neceſſitate teticendo nomina, ad alias perſonas applicarentur male, anſamque falſi carperent Ariſtarchi: quod contigit. Interim conſtat certiſſimis experientiis hac potatione thermali omnium morborum cap. 11. recenſitorum quamplurimas extare

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

re curas; utique balneantes & alii therma-
rum potu (ut diximus) intemperies viſce-
rum calidas avertunt, factas ſanant quod
Medici Cl. caſus primi etiam cenſuere.
Obſtructionum, Icteritiarum, Cache-
xiarum, Stranguriarum, &c. Sublleva-
minibus nihil communius, plerique in
ipſa potatione opem ſentiunt: ſic in Hy-
drope plures, & nuperrime P. Engelbertus
Cap. Bruxell: caſus ſecundi. Hic hoc
ſpeciale obtinuit, ut pedes capite æquali-
ter craſſos & tumidos ad priſtinum ſtatum
redegerit, ventrem emolliverit, cumque
per 30. dies aut circiter thermas hauſerit
quantitate ſolum 40. aut 50. unciarum,
pluries eadem die per urinas ducentas re-
ponebat, interdum nigerrimas cum diar-
rheâ vel facilitate ventris variegatâ, viſ-
cos â rodenti, mordicanti, &c. Et redux
ſignificavit quotidie ſibi melius fieri. Ni-
hil frequentius curis febrium intermitten-
tium, Tertianas obliterarunt permulti,
quartanas ſimplices, duplices & tripli-
cem Prænobilis D. Dalencourt Lotha-
ringus: ab Hæmorragiis uterinis duæ hic
Matronæ, virgo alia, &c. Narium no-
 bi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

bilis. Baro Belga & Joannes Prevoſt Spadenſis liberati ſunt. Calculos duos amigdali-formes hac potatione expulſit vir nobilis Exconſul Oſtendanus. Vidi qui quadraginta parvulos exoneravit, qui tres, qui plures & varios: vidi filiolam ultrajectinam ad Moſam jam ſanatam & maritatam quæ fragmentis laterum coctorum ſimillimos manipulum dedit: juvenculum qui vermiculum excruciantem piloſum, gyratum, multipedem, caudatum, roſtratum, &c. vitreo perſpicilio auctum: talem vivum eminxit. Sæviſſimos & inveteratos dolores colicos potu aquarum mitigavit & ſuperavit Illuſtriſs. Baro Friſius; Illuſtriſs. ſoror abſceſſulos meſentericos aperuit, alia Comitiſſa vomitus contumaces nigros compeſcuit. Rheumatiſmi laſſitudines & podagræ dolores, &c. certo avertunt Thermopotantes cives & alii: verè ergo auxiliatrices Dei manus ſunt & ſacra Dei Dona, &c.

Tandem errores producamus quos crebrò patientes in uſibus thermarum committunt: vetus eſt & verum dictum: quo res aliqua eſt nobilior & præſtantior, eo pejor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

pejor deteriorque illius eſt abuſus. Quiſquis ergo cupit thermis fœliciter uti, monitis, præſcriptiſque pro Balneatione & Potatione ſummoperè incumbat, & errores hos etiam pro poſſibilitate vitet: enormiter peccant infirmi qui propria directione aquas potant poſt factum jentaculum. Qui ſingulis hauſtibus interponunt tantundem vini; qui quantitatem potus excedunt: vidi qui ſingulis diebus quatuordecim pocula circiter 560. uncias ebiberet ut parvo tempore ſuppleret dies multos: rurſus peccant qui bene moderante Medico uſum aquarum nimis cito finiunt; vel proprias phantaſias ſequuntur: peccant & illi qui inſcio Medico primario alium audiunt, is ordinariè aliquid futile vel novi addere tentat, vel curas turbat aliquandoque temerarie conſulit, graviſſimeque peccant balneantes aut potantes commeſſantes & ad prandia ſeſe mutuò provocantes, immo & qui ab amicis tractationem ſuſcipiunt, plerumque enim exceſſus committunt, curaſque perturbant & viaticum cito citius conſumunt ita ut adæquatas & neceſſarias curas adimplere nequeant, taleſque quales, domum redeant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Sciant denique in monitis & regulis balneationis & potationis nos peraptiſſime monuiſſe exigentiam & neceſſitatem ſpeciminis morborum remediorum, conſultationum, &c. Balneatio utique vel Potatio ordinariè eſt complementum & azilum morborum chronicorum; veſtigiis & curis bene inceptis firmius inſiſtunt Medici horum uſuum directores, eaſque complent : contingere quoque poſſit ut infirmus Nobilis aut alius, medicaſtrum aliquem ſibi familiarem conducat alienatum à vero ſpecimine morbi, patiens, tum in earum uſu cum eo pererrat, fruſtraque thermalibus utitur.

Intererit ſcire an poſt inceptam aut antefactam Thermopotationem poſſint infirmi ſuſcipere acidularum potum; aut contra? dicimus, Quemadmodum eruditiſſimi Medici in bona praxi perſeverantibus iiſdem indicationibus & indicatis ſuas ordinationes v. g. ſua cholagoga ad repurgandas biles, aut phlegmagoga ad phlegmata, ſæpius bene variant; nec ſemper in unico eorum ut ſolo rhabarbaro cholagogo, aut agarico phlegmagogo ſiſtunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Pag. 202.

Fons Potatorius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſtunt, ſed per occaſiones eadem mutant atque ad alia ejuſdem virtutis benè tranſeunt: Sic in præfatis hydropotationibus, perſeverantibus morbis & cauſis ex una potatione v.g. ab actu frigidâ, ad aliam etiam mineralem actu calidam tranſire poterunt v.g. à frigidâ Spadanâ ad Aquiſgranenſem Thermopotationem & contra: utique ambæ ſunt in omnium oribus, animi infirmorum in eas ſperant & ſibi in medelas applicari plerumque expoſcunt præſertim poſtquam fatigati ſunt, decoctis, ſyrupis, pilulis, pulveribus, ſive medicamentis ex vegetabilibus & animalibus deſumptis, aſpirant ad efficaciora è mineralium ſylvâ petita quæ *cito, tutò, & jucunde* ipſos reſtituant, & quorum albo thermarum & acidularum hydropototiones ſunt.

Scitu quoque neceſſarium erit. An ſimul potare & balneare poſſint? Pro reſponſione notabunt: multiplices eſſe modos ſimul potandi & lavandi. Quidam ante ingreſſum vel egreſſum balnei bibunt parum, multum vero lavant: alii eodem tempore & die multum bibunt multumque lavant: nonnulli mane bibunt, ve-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſperi lavant: non pauci potationem vel balneationem alternis diebus mutant: ſunt qui aliquot diebus potationi datis lavationes aliquas interponunt, rurſuſque potant vel contra: plerique potationem præmittunt: Cæteri finito balneo eam uſurpant. His dicimus, eos bene bibere qui ad præcavendam ſitim rigoroſam, balneantibus familiarem ac ordinariam ante ingreſſum balnei hauſtus faciunt 20. aut 30. unciarum, & ſimiliter illos qui exiſtentes in balneo ante egreſſum tantundem bibunt ad facilitandos & promovendos ſudores. Item eos optimè facere qui potationes balneo præmittunt, affectus enim plerique & morborum cauſæ, ab internis humorum vitiis dependere ſolent, qui ante Potu & remedio interno ſubmovendi ſunt. Itemque non male faciunt illi qui finitis balneationibus ad aliquot dies ſolum potationem poſtponunt, ut ſi viſcera aliquid labis & intemperiei calidæ balneatione contraxerint attemperentur. Nec adeo male agunt qui in aliquibus morbis quaſi pro fotu in potationibus ſuis balneum interponunt moderate calidum

v. g. in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

v.g. in Schyrris, Tumoribus duris meſenterii glandularum &c. Immo nec illi male agunt qui finitis ſudoribus potum eundem non nimium tamen captant, præſertim ſi jentaculo (poſt balneum permiſſo) renuncient. Qui mane bibunt & veſperi lavant, naturæ propriæ debent habere experientiam, ſi enim lotium hac balneatione diverterent, certò malè agerent: ſunt tamen qui bibere & lavare poſſunt, ſcilicet ii qui ſunt validæ & feſtinatæ emictionis, & qui ſciunt thermales lotio reddidiſſe. Male ergo ſoli agerent, qui naturam fatigarent alternando potùm & balneum, aut multumque eodem die ante vel poſt balneum biberent, vel potationem (exceptis caſibus ſupra recenſitis) interponerent.

Expedit etiam ſcire, an thermales tranſportari poſſint? ad hanc quæſtionem reſpondemus, optimas efficaciſſimaſque eſſe in ipſa ſcaturigine potatas: quod ſatis demonſtrant ſapor, odor, coloris claritas virtutum bonitas & operationum fœlicitas ideoque ægros qui illarum uſu egent, ſi nihil inſigniter impediat, ad fontium

ſcatu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

ſcaturigines mittendos arbitramur. Si tamen propter graves & neceſſarias cauſas, ad eas ſe conferre non poſſint, ad ipſos tranſmitti queunt, viribus quantum licet ſalvis: ſunt aquis Spadanis atque acidulis aliis, corporeis mineralibus ac ſpiritibus pleniores ac fœcundiores: itaque vaſis benè probatis, probeque expurgatis & apte obturatis lapideis, firmiſſimis, nitidiſſimis & accommodatiſſimis ampullis Sybricenſibus impleantur; vitrea enim facilè frangunt, aliaque lapidioſa, pertranſeunt, tranſcolantque. Apportatæ pro uſu in ipſis ampullis ante apertionem in Balneo Mariæ vel alibi ad juſtum calorem caleſcant, calefactæ bibantur, methodico regimine, &c.

Plures aliæ levioris momenti quæſtiunculæ ſuperſunt, quales an Senes? an Pueri? an Gravidæ? an Menſtruatæ? &c. balneare aut bibere poſſint. Talibus ad hominem & ad caſum propoſitum ex tempore ſatisfacit expertus Medicus. Hydropicilue venerea affecti, ſputo ſanguinis obnoxii, febricitantes, &c. balneare nequeunt. Bibere autem plerumque

que poſſunt febribus intermittentibus occupati & in quibuſdam caſibus hæmoptoici atque hydropici &c.

Hactenus ſatis prolixè occultas thermarum cauſas mixturas, qualitates, proprietates proſecuti ſumus, multa ad earum uſus ſpectantia & ad aſſertionum noſtrarum confirmationem, & faciliorem rerum novarum intelligentiam in medium produximus, non ut rerum naturalium peritiſſimis, quaſi inauditi quidpiam obtruderemus, ſed ut externis, curioſis & Medicis in hiſce non æque exercitatis omnem poſt hac dubitandi occaſionem præſcinderemus: nam qui de thermis ex profeſſo ſcripſere (ſaltem quos ego videre potui) de earum cauſis, mixturis, qualitatibus & proprietatibus admodum indiſtinctè aut dubiè, aut certè ſine demonſtratione pronunciarunt: ideoque quantum potuimus pro modulo ſcientiæ Entitates mineralium in hiſce thermis Aquiſgranenſibus & Porcetanis inexiſtentes, poſt diligentiſſimum ſcrutinium demonſtravimus, virtutes earum excuſſis dubiis, evidentibus ac firmis rationibus munivimus,

mus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mus, immo per millenas experientias autopticas in recenſitis morbis cap. 11. manifeſtatas, authoritatumque pondere roboratam *Thermopotationem noſtram Aquiſgranenſem* ſaluberrimam publicæ ſaluti ac utilitati congruam fulcivimus: Quapropter rogamus quoſcumque ſinceros, Cla. Doctiſs. Expertiſſimoſque Medicos ſi hiſce noſtris conſentiant conceptibus, hanc Thermopotationem in ſupra nominatis morbis & occaſionibus ſuadeant, promoveantque, aut ad minimum ſi ob acidularum frigidarum potationem (quia fortè pluris amarunt) diſtraherentur, ſaltem poſt earum fruſtraneam bibitionem & experientiam, vel cum eas bibendi tempus non eſt hanc *Aquiſgranenſem Thermalem* pro ægrorum ſolatio non dedignentur aut diſſuadeant, ſed æqui bonique conſulant.

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

INDEX

Copioſiſſimus juxta & locupletiſſimus præcipuarum Rerum ac Materiarum hoc Libello comprehenſarum, atque Alphabetico ordine digeſtarum.

A.

Aliquæ aquæ reperiuntur malignæ & venenatæ, quæ non bibuntur. Pag. 162
Altaris tabella deaurata, quæ diebus ſolemnioribus ſolum operitur. 15
Alvei thermarum ampliſſimi. 63
Alvei domuum ſeu ædium circa balnea Porcetana. 77
Amplitudo Civitatis Aquiſgranenſis. 9
Anatomia thermalis aquæ in ſuas partes integrales. 113
Antiqui ſeu Veteres, aquas thermales etiam uſu interno potationis uſurparunt. 185
Aquæ frigidæ dulcis lavacrum olim commendatum, hodie vix æſtimatur. 22
Aquæ medicatæ qualitas. 25
Aquæ cujuſvis Medicatæ baſis. 288
Aquæ Medicatæ Vires, facultates. 31
Aquæ Medicatæ Vires unde pendent. 34

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Aquæ Potationibus aptiſsimæ. 69
Aquæ omnium præſtantiſsimæ. 75
Aquæ ad quas Sani omnes cujuſvis ætatis, Ordinis, Sexuſve, confluere ac tuto eis uti poſſunt. 79
Aquæ Porcetanæ *quâ in re differant ab aquis urbanis, & in quibus conveniant.* 81
Aquisgranum Urbs Regalis ac Imperialis. 1
Ubinam ſita ſit. ibid. & 8
Unde & à quo nomen accepit. 2
Quandonam 1. deſtructa fuit. 3
A quo vel à quibus exciſa. ibid.
Aqua thermarum refert naturam Sulphuris. 64
Aqua thermarum ſalia in ſe continet. ibid.
Aquæ Virtutibus pene innumeris donatæ & ad multas corporis ægritudines efficaciſsimæ. 67
Aqua thermalis quæ Ova indurat, Porcellos depilat, Gallinas deplumat. 123
Aquisgranenſes thermæ nuſquam mutantur. 168
Aula ampliſsima, conviviis ac Epulis Regalibus ſolemnibus Imperatorum Coronationibus dicata 6

Balnea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

B.

Balnea *Cæſaris*, parvi balnei, & S. Quirini. 21
Balneorum differentia. 22
Balnea Urbana quibus morbis proſint. 61
Balneum Cæſaris vel Cæſarinum unde habet nomen ſuum. ibid.
Balneum Cæſaris quando deſtructum. 62
Quando reparatum. ibid.
Balneorum aqua quanto tempore poteſt tepeſcere. 63
Balneum parvum. 65
Balneum S. Quirini. 66
Balneum Cornelianum. 70
Unde ſic dictum. ibid.
Balneum Roſaceum, *hodie* pauperum *dictum.* ibid.
Balnea Porcetana, *quibus affectibus conveniant.* 77
Ubi ſita ſint illa balnea. ibid.
Unde ſic denominata. ibid.
Balnea ſudatoria ſicca, ſeu Vaporoſa. *Illorum uſus, & quibus morbis conducunt.* 83
Balneorum uſus congruus. 86
Balneis qui abſtinere, & qui balnea ſeu thermas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

mas adire ac intrare debeant. 87
Balneum longe præponitur potationi aquæ thermalis. 130
Balneantes quomodo peccant. 201
Balneum an ſit profuturum unde dignoſcitur. 99
Balnei ſeu balneationis tempus. 104
Balneare & lavare ſimul quinam poſſint tutò. 203
Bibi tutò poſſunt aquæ Porcetanæ. 85
Bibere ac balneare qui poſſunt. 206
Bibitur aqua thermalis. 123

C.

Calida potatio quibus conveniat. 128
Calidarum aquarum balnea. 23
Calaminaris lapis fodina. 9
Calor thermarum unde. 38
Carbones unde eruantur. 10
Carolus Magnus inter Diaconos in Templo canere & pſallere ſolebat. 4
Carolus Magnus ipſe Canonicus Templi eſſe voluit. ibid.
Carolus Magnus in S. S. Catalogum ſcriptus. 19 *&c.*

Cauſa-

Cauſarum morbificarum tria ſunt ſumma genera. 177 &c.
Cibis quibus utendum aquæ potatoribus. 196
Cibis quibus utendum balneantibus. 101
Circuitus Aquisgr. Urbis. 7
Civitas Aquisgr. quo modo creverit. 4 &c.
Cœnobia multa in hac urbe. 9
Cœnum thermarum. 85
Cognitio naturæ thermarum difficilis. 169
Commendatio thermopotationis. 110
Coronatio Imperatorum ubinam olim fiebat. 6

D.

Definitio aquæ thermalis. 140
Deſolationes ſeu ruinæ Urbis Aquisgranæ, numero ſex, vide. 3 & ſeqq.
Deſtructio balnei Cæſaris. 62
Differentia inter ſal & nitrum. 146

E.

Electores Imperii à quo & quando Electi. 14
Exempla thermopotantium Sanatorum, & morbis ſuis liberatorum. 199 &c.
Exercitia quænam à balneis ſint proficua. 103
Exercitia quænam à potatione ſint licita. 197

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

F.

Ferri minera. 10
Fons Cæſarianus ſolus habet flores ſulphuris. 141
Fons inſignis ſtructuræ. 6 &c.
Fontes frequentes ſalientes Aquisgr. 8
Fontes uberrimi & ſaluberrimi. 20 &c.
Fontes Medicati. 37
Fontes omnes Aquisgran. non modo æquales aliis ſex thermis ſimul junctis, ſed omnes eas ſuperant ſuâ aquarum copiâ. 84
Frigidus potus noxius. 129
Frigus actuale nullius boni uſus eſt. ibid.

H.

Hauſtæ thermales aquæ quando nocent, & contra. 123
Hepar eſt carneum. 125
Hepar eſt fervidiſſimum. 127 &c.

I.

Jecur eſt calidum. 132 &c.
Improbatio thermopotationis. 110 &c.
Infirmi qui peccant in thermopotione. 201
Inflammabilitas unde procedit. 138

Inventio

Inventio thermarum. 3
Jubilæum ſeptem annorum. 15

L.

Lapis calaminaris. 9
Lapis ſulphureus. 10
Lavare & bibere ſimul, an ſit bonum. 203
Lipſana quatuor aſſervata in pretiosâ arcâ. 15
Lipſana plura alia rariſsima. 16 &c.
Lutum thermale. 85

M.

Magnificentia Templi Carolini. 11 &c.
Medicamenta non omnia Priſcis fuere nota. 172
Medicina Univerſalis nulla. 166
Mercatores Urbis Aquisgranæ. 4
Metropolis quando fuit Civit. Aquisgr. 7
Mineralia & Metalla quomodo ſuas vires communicant aquis medicatis. 31 &c.
Monaſteria Urbis Aquisgr. 9
Monumentum Caroli Magni. 14 & 19
Monumentum Ottonis III. Imperatoris. 14
Mora quæ balneis terminanda. 97 &c.

N.

Nitrum frigidum aut calidum. 143
Nitrum naturale ſeu thermale. 144
Nitrum & ſal contraria ſunt. 145

Nitrum frigidum eſſe probatur. 147 *&c.*
Nomen Urbis Aquisgranæ unde. 2
Nota, quando balneum ſit profuturum. 99

O.

Opiniones diverſæ de cauſâ caloris thermarum. 38
Ottonis III. *Imperatoris monumentum.* 14
Ova in balneorum aquâ cocta. 81

P.

Palatium Regium & Imperiale à Carolo Magno Aquisgrani extructum. 3
Plumbi minera ditiſſima. 9
Potatio thermarum quibusnam congruat morbis. 173
Ac quibuſdam probatur, ab aliis repudiatur. 110
Potus calidus quibus nocet, & è contra quibus juvat. 128
Potus thermalis unde nocet. 170
Potu quonam uti debent qui thermalem aquam hauriunt. 197
Potatæ aquæ Porcetanæ *proſunt.* 85
Puteus aquæ tepentis antiquiſſimus. 67

Qualitates

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Q.

Qualitates potentiales thermalis aquæ. 133 &c.
Quinam admittunt potionem thermarum, & qui non. 110

R.

Remedium univerſale datur nullum. 166
Reparatio thermarum. 3
Rivi calidi & frigidi fluentes dictincti ex unicâ ac eadem terrâ. 80 &c.
Ruina ſeu deſtructio prima urbis Aquisgranæ. 3
Ruina ejuſdem loci ſecunda. 5
Ruina tertia. ibid.
Ruina quarta. ibid.
Ruina quinta. 6
Ruina ſexta & ultima, quæ horribilis & funeſtiſsima conflagratio fuit. 7 &c.

S.

Sal frigidum, quo gradu. 146
Sal calidum, quo gradu. 147
Salus infirmorum balneis ac thermis Utentium, unde pendet. 115 &c.
Sedes marmorea in quâ introniſantur Reges

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Romanorum Electi. 15
Sepulcrum Caroli Magni. 14
Sepulcrum Ottonis III. Imper, ibid.
Siti ſatisfacere quænam poſſunt aquæ. 97
Situs Aquisgrani gratus & amœnus. 8
Statua ænea deaurata Caroli Magni armati. 7
Stillicidium aquæ, unde. 85
Suggeſtus pretioſiſſimus, qui ſolemnioribus tantum diebus operitur. 15
Sulphur calidum quo gradu. 138
Sulphuris ſubſtantia qualis. 139
Sulphuris flores in fonte Cæſarino ſolo repe-riuntur. 141
Symbolum pridem Imperatoribus ac Chriſti fidelibus uſitatum. 13

T.

Tabella altaris magnifica. 15
Templi Caroli Magni Magnificentia. 11
Templum hoc Virgini Mariæ conſecratum. 3
Thermæ à quo repertæ. 2 &c.
Thermas quis renovavit. ibid.
Thermæ unde ſic dictæ. 25
Thermarum caliditas ſeu calor, unde. 38
Thermarum differentiæ. 25
Thermæ unde & quomodo acquirant Metalla ac Mineralia. 27 &c.
Ther-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Thermarum ſeu balneorum Porcetanorum *aquæ non inter ſe, ſed ab aliis aquis multum diſcrepant.* 78

Thermales aquæ Aquisgranenſes nec actu nec poteſtate calefaciunt. 136

Thermalis aquæ definitio. 140

Thermales aquæ an poßint transportari. 205

Thermarum tempus. 98

Thermobalneatio & Thermopotatio. 107 &c.

Tumulus Caroli Magni. 14, 19

Tumulus Ottonis III. Imper. 14

Turris Civitatis Aquisgranæ. 2

V.

Ventriculus quo gradu calidus. 125

Virtutes ſeu facultates aquæ thermarum potatæ. 175

Vitriolum unde conficitur. 10

Urbs Aquisgrana quando & à quo mœnibus cincta. 5

Urbs hæc quando Caput Regni facta. ibid.

Quo nomine decorata. ibid.

Uſus aquarum calidarum. 23

Vſus balneorum. 24, 97

Vſus luti ſeu cœni thermarum. 85

Vſus potationis congruus. 187

Vſus ſtillicidii aquarum. 85

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
197 M 8